

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Je slušnost (morální jednání) slabostí ?
(geneze pozitivního jednání ve společnosti)

Bakalářská práce

Vedoucí práce :
PhDr. Jan Vitoň

Autor :
Lucie Kuřátková

18.8.2008

ABSTRACT

In the presented bachelor theses, I concentrated myself on the conception of the morale behavior (generally understood as a proper behavior) in the society and its progress from the historical point of view (aiming to a morale ideal). But I also focused my attention on the present state of the given problem – i.e. on the conception of the ethics in the contemporary “postmodern” society with its consumer manner of life. Further, I concentrated myself on the individual (pragmatical) morality and its negative influence on forming of the ethic behavior. It means, what the present society considers as a moral behavior and what is considered to be an immoral behavior, and how the conception and understanding of the morality in the society has been changed.

The theses is divided into two parts. The theoretical part of the theses deals with the explication of the terms ethics and morality, with a brief characteristic of individual theories explaining (describing) the moral development of the individual (personality), with the basic psychology of the pubescence time period and of the moral development in course of this time of the human life (i.e. adolescence).

The main aim of the practical part of the theses was to find out the approach of the students of Gymnasium (young people) to the morale and to the morale behavior in the society. Further, the purpose was also to find out, what kind of behavior is still considered to be morale and what immoral.

As for the data collection concerning the elaboration of the practical part of the bachelor theses, the quantitative questioning method and the technics of the questioning investigation (questionary) were used. For the purpose of the questioning investigation, an anonymous questionnaire of own construction was used. Closed questions were used first of all, where the respondents had the possibility of indicating only one answer corresponding with their personal opinion utmost. The elaborated questionnaire was presented to the students of the first and fourth classes of Gymnasium in Písek. The opinion level was evaluated individually with both age categories and than the comparison of the opinion levels of both these groups was carried out.

Before opening the research itself, 4 work hypotheses have been chosen (1 main hypothesis and three other partial hypotheses). The information from the questionnaire was worked out manually by means of the bar code method. The graphic presentation of the results from the questionnaire was made by means of column graphs in the programme Microsoft Office Excel. In the discussion, the results are compared with the professional literature and the work hypotheses are evaluated. In the end, own opinion on the given problems and the possibilities of the utilization of this work in the practice are presented.

After evaluating the results gained from the questionnaire investigation, I found out, that the predefined main hypothesis has not been certified. The students of Gymnasium in Pisek do not consider the proper behavior (morale) to be an expression of some weakness. Both age categories agree on this conclusion.

The results of this bachelor theses should serve for information of both the general and the professional public about opinions of a certain pattern of the young generation of the propriety (morale behavior) on interpersonal relation.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Je slušnost (morální jednání) slabostí ? (geneze pozitivního jednání ve společnosti)“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 18. 8. 2008

.....
Lucie Kuřátková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Janu Vitoňovi za odborné vedení mé bakalářské práce, za poskytnutí cenných informací a ochotu při spolupráci.

OBSAH :

ÚVOD	9
1. SOUČASNÝ STAV.....	10
1.1 Základní pojmy.....	10
1.1.1 Etika.....	10
1.1.2 Morálka.....	10
1.1.3 Mravnost.....	11
1.1.4 Moralita.....	12
1.1.5 Slušnost.....	12
1.1.6 Svoboda.....	12
1.1.7 Morální ctnost.....	13
1.1.8 Mravní ideál.....	14
1.2 Historický vývoj etiky – mravní ideály.....	14
1.2.1 Období antiky.....	14
1.2.1.1 Etika Sókratova.....	14
1.2.1.2 Platónská etika.....	15
1.2.1.3 Aristotelova etika.....	15
1.2.1.4 Stoická etika.....	16
1.2.1.5 Epikúrejská etika.....	17
1.2.2 Středověk.....	17
1.2.2.1 Křesťanská etika.....	17
1.2.3. Novověk (etické ideály současnosti).....	18
1.2.3.1 Kantova etika.....	18
1.2.3.2 Utilitaristická etika.....	19
1.2.3.3 Existencialistická etika.....	20
1.3 Etika v procesu globalizace.....	21
1.3.1 Morální relativismus.....	22
1.4 Zákon jako dárce mravních norem.....	22
1.4.1 Definice zákona.....	23
1.4.2 Mravní norma.....	23

1.4.3	Etické kodexy a jejich význam	24
1.5	Svědomy.....	25
1.5.1	Pojetí svědomí	25
1.5.2	Svědomy před a po jednání.....	25
1.6	Charakter	26
1.6.1	Pojetí charakteru	26
1.6.2	Vývoj charakteru.....	27
1.6.2.1	R.F.Peck – genetická teorie.....	27
1.7	Morální vývoj jedince	28
1.7.1	Jean Piaget	28
1.7.2	Lawrence Kohlberg	29
1.7.3	Carol Gilliganová	31
1.7.4	Milan Nakonečný.....	32
1.8	Hodnoty.....	32
1.8.1	Definice hodnot.....	32
1.8.2	Druhy hodnot	33
1.8.3	Normativní charakter hodnot	33
1.8.4	Morální hodnota	34
1.8.5	Vývoj pojetí hodnot	35
1.8.6	Hodnoty a mládež	35
1.8.7	A. H. Maslow – hierarchie lidských potřeb	36
1.9	Média a jejich vliv na chování lidí	37
1.10	Adolescence.....	38
1.10.1	Emoční vývoj	40
1.10.2	Socializace	40
1.10.3	Morální a hodnotový vývoj.....	41
2.	CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	43
2.1	Cíl práce	43
2.2	Hypotézy	43
3.	METODIKA	44

3.1	Použité metody a techniky výzkumu	44
3.1.1	Technika sekundární analýzy dat	44
3.1.2	Technika dotazníku	44
3.2	Charakteristika zkoumaného souboru	45
4.	VÝSLEDKY	47
5.	DISKUZE	84
6.	ZÁVĚR	91
7.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	93
8.	KLÍČOVÁ SLOVA	96
9.	PŘÍLOHY	97

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Je slušnost (morální jednání) slabostí?“ Toto téma mě velmi zaujalo, neboť si myslím, že poměrně výstižně popisuje současnou situaci ve společnosti a její názory, které jsou dnes preferovány. Vybrala jsem si jej, neboť jsem si říkala, že by bylo zajímavé zjistit, jaký názor mají na morálku a morální jednání dnešní mladí lidé. Co považují ještě za morální jednání a co už za nemorální.

Podle mého názoru je důležitost morálních zásad nepopíratelná. Vždyť morální zásady by měly zkvalitňovat lidské soužití a zachovávat lidskou důstojnost.

Každý člověk, bez ohledu na to, zda si to uvědomuje či nikoliv, se v každodenním životě dostává do situací, ve kterých je nucen řešit různé etické otázky či problémy a rozhodnout se, jaký k dané problematice zaujme postoj. Proto si myslím, že je důležité se nad morálkou a morálním jednáním ve společnosti více zamýšlet.

Na první pohled je patrná značná rozkolísanost norem v dnešní „postmoderní“ společnosti. V posledních několika letech jsme se stali možná až příliš shovívavými vůči některým druhům chování. Člověk žijící v dnešní společnosti se stává především konzumentem, k čemuž ho dovedl proces individualizace. Základem tohoto procesu je mj. zborcení mezilidských vztahů, oslabení vzájemné solidarity a nejistota.

Hlavní cílem bakalářské práce bylo zjistit postoj studentů SŠ k základním projevům morálního (obecně chápaného jako slušné) jednání. Data ke zpracování praktické části práce byla získána na základě anonymního dotazníkového šetření mezi studenty Gymnázia v Písku. Dotazníky byly předány studentům prvního a čtvrtého ročníku. V praktické části byla vyhodnocena jednak názorová úroveň jednotlivě u obou věkových skupin, jednak bylo provedeno srovnání názorových rovin u obou skupin.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Základní pojmy

1.1.1 Etika

Pojem etika má svůj původ v řeckém slově „éthos“, což v češtině znamená „zvyk, mrav, obyčej“ (15). Dnes se „etikou“ zpravidla rozumí: a) vědní disciplína, zabývající se nejobecnějšími morálními a mravními problémy (chápána jako disciplína filosofická); b) disciplína, zkoumající vybrané hodnoty, normy, principy a povinnosti, jejichž posláním je přispívat k formování typu chování, rozhodování a jednání, žádoucího pro určitou profesi (tzv. profesní etika, např. lékařská etika apod.) (23).

Etika se zabývá tím, co je správné a co nesprávné, zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit (35).

Etika souvisí s morálkou, a to následujícím způsobem. Morálka je soustavou praktických pravidel lidského jednání a etika je filosofickou disciplínou, která tato pravidla zkoumá. Etika je tedy filosofická disciplína, která se snaží převést všechno, co známe jako mravní povinnosti, ctnosti a pravidla nebo hodnoty, na společný základ. Také se zabývá správným uspořádáním lidských skutků na základě rozumových pravidel. Podle oborů, do kterých etika proniká, rozlišujeme etiku lékařskou, sociální, obchodní, etiku společenského chování apod. (27).

Etika či morálka se ve všech kulturách rozvíjely především v souladu s náboženstvím (1).

1.1.2 Morálka

Tento pojem je odvozen z latinského slova „mos“, což znamenalo vůle. Morálka bývá chápána jako historicky daný souhrn hodnot, principů a ideálů, který specifikuje, co je „dobré“, „správné“, „slušné“ pro určitou sociální skupinu (komunitu, společenství

či společnost jako takovou). Zjednodušeně řečeno, morálka je souhrn pravidel toho, co „se (v určité době, vrstvě, skupině apod.) dělá a nedělá“ (23).

Na základě respektování určitých morálních hodnot pak lidé usuzují, hodnotí věci, situace i druhé lidi a uskutečňují určité morální volby. Morálka jednotlivce vzniká v ontogenezi zcela jedinečnou, neopakovatelnou a tvořivou internalizací (osvojováním) hodnot společenské morálky - tento proces je nazýván „sociální učení“. Jeho výsledkem je zformování relativně stabilní struktury prožívání, hodnocení, vůle a rozhodování jednotlivce, tj. individuální vzorec jeho morálního chování, regulovaného svědomím (23).

Morálka je soubor uznávaných mravních norem vyplývajících z určitého chápání mravních hodnot, z jejich povahy a hierarchie. V každé době podléhá kontrole, a to jak vnější (sociální), tak vnitřní (svědomí). Morálka hodnotí lidské chování z hlediska dobra a zla, a to v porovnání s lidským svědomím (15).

S morálkou se v životě setkáváme ve dvou vzájemně spjatých podobách: 1) jako s jedním ze základních regulátorů lidského jednání, 2) jako s vodítkem při hledání orientace v životě, jeho smyslu a štěstí (5).

Morálka plní funkci poznávací (interpersonální vztahy, vztah ke společnosti), regulativní (chování člověka) a humanizační (zušlechťování člověka, lidskost). (15).

Americká psycholožka Carol Gilliganová na počátku 80. let minulého století popisovala morálku jako „neustálé napětí mezi tím, že jsme součástí čehosi většího, a tím, že jsme jakousi soběstačnou bytostí“ (10).

1.1.3 Mravnost

Tento pojem označuje chování, které „se líbí“ čili takové, které je v souladu s „morálkou doby“ (tj. obecně přípustné, vhodné, v souladu s obecným míněním). Existuje tu však určitá dvojakost, kterou se vyznačuje specificky etické tázání. A to ve smyslu toho, že vždy je poukazováno k „tomu, co jest“, ale zároveň i k „tomu, co býti má“. Souhrnně řečeno, etické tázání je vždy přesahem od konstatování k ideálu (23).

Měřítkem mravnosti je sociálně platný étos se svými normami, tedy to, co je mravem v určitém sociálním kontextu. Posuzujeme-li činy z tohoto hlediska jako mravné, posuzujeme jejich shodu se sociálně přijímanými normativními standardy (23).

1.1.4 Moralita (morálnost)

Měřítkem čistě morálního posuzování činů je svědomí. Morální dobro je tedy definováno jako to, co je ve shodě se svědomím. Morální kvalita záleží na smýšlení jednajícího (23).

Moralita má charakter „povínání“, „odpovědnosti vůči“, nikoli však odpovědnosti vůči něčemu vnějšímu, nýbrž vůči sobě – má charakter vnitřní odpovědnosti. Moralita je tedy schopností „být nezávislý na vnějších dojmech“ čili – ničím jiným než svobodou. Moralita je způsob, jak je nám samým zjevné, že jsme svobodné bytosti (4).

1.1.5 Slušnost

Slušnost představuje formální plnění společensky přijatých norem. Plnění těchto norem může dostat podobu zvyku až rituálu, často je spojeno s etiketou (5).

1.1.6 Svoboda

*„ Svoboda znamená zodpovědnost.
To je důvod proč se jí většina z nás
obává.“ (G.B. Shaw)*

Svoboda je schopnost člověka jednat ze sebe, ze své vlastní vůle, nezávisle (24). O morálním jednání můžeme hovořit pouze za předpokladu svobody člověka. Na svobodu člověka však lze nahlížet z mnoha hledisek. Jedni chápou svobodu jako možnost rozhodovat se na základě znalosti věci, čili podmíněnou mírou informací. Jiní ji vnímají jako stav ducha, popř. jako poznanou nutnost (moje svoboda končí tam, kde

začíná svoboda druhého člověka). Svobodu je ale také možné chápat jako nezávislost na druhých (15).

Základem svobodného rozhodování je svobodná vůle. Svobodu lze rozlišit na vnější a vnitřní. Vnější svoboda může být zmenšována nátlakem, okolnostmi (odměna, trest, nátlak, strach, apod.). Vnitřní přesvědčení nelze vynutit, v nitru je každý svým pánem. Člověk je svobodný proto, že se vnitřně může rozhodnout pro dobro. „Avšak ztrácí-li člověk svobodu, ztrácí ve svých vlastních očích i smysl a hodnotu. A ze všeho donucování nejnesmyslnější je donucování k dobrému, neboť dobro stojí svobodou a padá nesvobodou“ (25).

Vitoň považuje za důležité nejen svobodné rozhodování, ale zároveň s ním také snahu po rozumovém poznání toho, co je dobré, zapojení citu při rozhodování a respektování práv ostatních. Dále zdůrazňuje, že „největších škod se dopustili právě ti, kteří povýšili své morální přesvědčení na zákon, a ty, kdož nesouhlasili, prohlásili za nepřátele, šílence a odpadlíky a ze všech sil se je snažili potlačit“ (38).

1.1.7 Morální ctnost

Ctnost je trvalá mravní kvalita člověka, která ho činí schopným správného jednání, aniž by o to musel v každém jednotlivém případě zvlášť usilovat či o tom přemýšlet (32).

Etické (mravní) ctnosti, tj. ctnosti v užším slova smyslu, jsou takové vžité způsoby chování a jednání, jejichž obsahem je rozumová kultivace smyslových afektů (23).

1.1.8 Mravní ideál

Mravní ideál je určitý vzor jednání, který se opírá o životní normy a hodnoty. Podle toho, jak který etický systém řeší základní etické problémy, rozlišujeme různé mravní ideály, které si tyto systémy vytvářejí. Jiný vzor bude uznávat např. stoik a jiný epikúrejec (27).

Každý mravní ideál nabízí svůj způsob, jak vést život, a je na člověku, zda jej přijme, či odmítne. Není to však jenom věc subjektivní volby jednotlivce, protože mezi mravními ideály existují i objektivní rozdíly, které jsou patrné v životě těch, kteří ten či onen ideál následují. Lze dokonce říci, že mravní ideály jsou méně či více hodnotné (27).

1.2 Historický vývoj etiky – mravní ideály

1.2.1 Období antiky – vznik etiky

1.2.1.1 Etika Sókratova

„Poznej sám sebe.“

Základem jeho vyučovací metody byl rozhovor. Začínal zpravidla nepřiliš závažnými otázkami, které stále prohluboval, dokud posluchače nepřivedl k obecným filosofickým zamyšlením, kdy si museli přiznat, že nevědí. Odkrýváním nevědění je chtěl přivádět k sebekoumání. Jeho metoda by se dala shrnout takto: „gnothi seauton“ – „poznej sám sebe“ (27).

Říkal, že jeho úlohou není moudrost rodit, nýbrž pouze pomáhat druhým ke zrození jejich vlastních myšlenek. A na tom založil svůj mravní ideál (27).

Sokrates říkal, že jako je nemožné dělat to, co je správné, když to neznáme, tak je nemožné to nekonat, pokud to známe. Ctnost záleží na vědění a správném myšlení. Člověk není špatný, protože chce zlo, ale proto, že nezná dobro. Na této cestě je potřeba sledovat vnitřní hlas - „daimonion“, tj. zvláštní vnitřní hlas, který varuje a zrazuje od některých zamýšlených skutků. Dnes bychom tento hlas nazvali svědomím (27).

Sokrates znamenal pro etiku velký přínos, neboť vyzdvihoval objektivnost mravních norem a schopnost člověka je poznat. Věděl, že znalost hodnot odkrývá a zpřístupňuje mravní svět. Jeho omyl však spočíval v tvrzení, že již pouhá znalost mravních hodnot dává člověku jistotu, že dobře jedná. Říkal, že znalost (episteme) vylučuje každé zbloudění vůle, že ji motivuje a vede správným směrem. Tento omyl se již neobjevuje v dílech Aristotela (27).

1.2.1.2 Platónova etika - Ctnost je krása a síla duše

*„ Krása v duších je
cennější než krása těla.“
(Platon)*

Platónova etika je založena na tom, že duše člověka se pozdvihuje k ideji nejvyššího dobra a tvrdí, že nejvyšší dobro je principem světového dění, ke kterému všechno směřuje (27).

Platónovo učení je založené na dvou základních pilířích. Za prvé: pochopí-li člověk dobro, uvědomí si, že jednal doposud špatně, a nebude tak již dále činit. A za druhé : existuje jediné univerzálně platné Dobro (23).

Svůj etický ideál Platón staví na čtyřech základních ctnostech: moudrosti, statečnosti, uměřenosti a spravedlnosti. Ctnosti jsou pro Platóna ideálními hodnotami, vzory pro mravně dobré jednání (27).

1.2.1.3 Aristotelova etika

*„ Ne pouze znát ctnost, nýbrž
ctnostně jednat.“ (Aristoteles)*

Na rozdíl od svého učitele Platóna tvrdí, že cílem lidského jednání nemůže být idea dobra jako cosi, co leží mimo člověka a je příliš vznešené a vzdálené. Cílem mravněho jednání musí být něco, co je nejen životně významné, ale i dosažitelné. Jsou to hodnoty, které člověka zdokonalují, ze kterých se těší. Člověk tak pozvolna dospívá ke stavu, který se nazývá blaženost – „eudaimónia“ (27).

Aristotelova základní etická otázka tedy zní: „Co je dobro?“, nýbrž: „Co znamená být šťastným?“ Podle Aristotela je pro lidi dobrem šťastný (blažený) život. A k jeho dosažení navrhuje své učení o „zlaté střední cestě“ (avšak „střed“ neznamená v tomto učení totéž co „průměr“). Morálně správný způsob jednání člověka v morální rovině spočívá podle Aristotela v souladu se středem (ten je samozřejmě u každého jinde). Aristotelovy ctnosti jsou tedy ctnosti uměřenosti. Aby lidé dosáhli štěstí, musejí jednat uměřeně, musejí usilovně „vybalancovávat“ (pokusem a omylem) střed mezi dvěma extrémami (23).

Aristoteles se zasloužil o to, že etika dostala svůj filosofický systém, a zároveň zdůvodnil, že etika není pouze pro filosofy, ale pro všechny lidi (27).

1.2.1.4 Stoická etika

*„Šťastný není ten, kdo se druhým zdá,
šťastný je ten, kdo se sám pokládá
za šťastného.“ (Seneca)*

Zenón z Kitia položil základy stoické filosofie. Stoikové kladou důraz na to, „žít ve shodě s přírodou“, což znamená jednat v souladu s vlastní přirozeností a s řádem světového celku. Člověk je svou přirozeností bytost rozumná. Žít podle přirozenosti znamená žít podle rozumu (27).

Ideálem stoika je klidný, uměřený život bez přehnaných vášní a tužeb („ataraxia“ a „apatheia“). Člověk musí zůstat lhostejným vůči vnějším vlivům, nesmí se jimi nechat polapit (23).

Na stoicismu lze ocenit, že má v sobě mnohé zdravé prvky, například vnitřní kázeň, snahu žít mravně (27).

Na druhou stranu však stoický postoj zabíjí v člověku to, co je zdravé tj. city, vášně a touhy. Stoikové souhlasili se sebevraždou (Zenón sám ji spáchal, když cítil, že mu život nic nedává) a také hlásali fatalismus (tedy odevzdanost osudu, který nemůžeme změnit) (27).

Je třeba mít na paměti, že pozdější římský vliv na vývoj stoicismu je přínosný – oslabuje sebestřednost (egoismus), posilují se hodnoty jako přátelství, sociální požadavky spravedlnosti a lásky k člověku. Rozdíl mezi původním a rozvinutým stoicismem je zjevný, porovnáme-li učení Zenóna s myšlenkami Senecy (27).

Hlavní smysl stoicismu byl, přesvědčit jedince, že hlavní boj o to, jak morální či nemorální je a bude celá společnost, se odehrává v duši každého člověka a že každý by měl tedy začít v první řadě sám u sebe. Každý neseme odpovědnost za dobro či zlo svých slov s skutků (23).

1.2.1.5 Epikúrejská etika (hédonismus) „Zdraví těla a klid duše je svrchovaný cíl blaženého života.“ (Epikúros)

Epikúrova nauka nabízí jako cíl člověka blaženost (27). Smyslem tohoto přístupu je získat maximum slasti (pozitivní varianta) a vyhnout se strastem (negativní varianta) (15). Mravně dobré je vše, co působí radost, a mravním zlem je vše, co vyvolává bolest. O tom, co je správné a co nikoliv, rozhoduje člověk sám – řídí se svým rozumem. Ten mu říká, že vlastní štěstí lze spíše nalézt v rozjímání, ve vyváženém klidu ducha (ataraxie). Podle Epikúra mají duševní potěšení trvalejší hodnotu (27).

Hédonismus jako jeden ze směrů tzv. epikureismu propaguje smyslové požitky v duchu rčení „carpe diem“ čili „utrhni (urvi) den“ (15).

Pro dosažení blaženosti je podle epikurejců navíc vhodné zdržovat se v ústraní a odloučit se od veřejných záležitostí (27).

Díváme-li se na epikureismus dnešními očima, můžeme ocenit důraz na přátelství a příklon k duševním hodnotám, ale zároveň také pochybovat, zda pocit potěšení je tím jediným kritériem pro rozlišení dobra a zla. Rovněž přílišné zaměření na sebe sama může vést k mravnímu subjektivismu a popírání obecných mravních pravidel (27).

1.2.2 Středověk

1.2.2.1 Křesťanská etika

V křesťanské etice můžeme rozlišit dva velmi odlišné přístupy: etiku založenou na autoritě a etiku vycházející z přirozeného zákona (35).

Podle křesťanské morálky lze morální vědomí rozvíjet zejména prostřednictvím náboženské víry, přičemž mravním normám je přisuzován božský původ na základě zjevení. To znamená, že jsou Bohem dané. Zdrojem morálky je tak Bůh, jenž je zároveň i kritériem mravnosti (15).

Základem přirozené morálky je povinnost, aby člověk byl člověkem, se vším, co k tomu patří, v duchu univerzálně přijímaného pravidla: „nečiň jiným to, co nechceš, aby oni činili tobě“. V podstatě jde o to, aby člověk konal dobro pro dobro samé. Morálka se tak stává spravedlností v praxi (15).

Úskalí této morálky lze v zásadě rozdělit do dvou kategorií. Do první z nich patří fanatické a netolerantní jednání, které se schovává za dobrý úmysl. A druhé úskalí spočívá v tom, když člověk jedná zjiště – pouze pro svoji vlastní spásu (23).

Ústředním motivem křesťanské etiky je požadavek angažovat se pro obecné dobro na základě příkazu křesťanské lásky (lásky k bližnímu) (23).

Křesťanská etika je etika zjevná, tj. opírá se o tvrzení, že existuje božská bytost, která ustanovila jistá pravidla chování lidí, čímž je závazně a jednou pro vždy dáno, které jednání je dobré a které špatné. Toto východisko předznamenává autoritářský charakter křesťanské etiky. Její určující hlavní principy jsou objektivní, neomylné, závazné a dogmatické (nezpochybnitelné), neboť jsou výrazem vůle Boží. V základních etických principech se shodují všechny křesťanské církve, velmi se však liší v kazuistikách, tzn. v konkrétních křesťanských morálních kodexech (např. antikoncepce je v katolické církvi odmítána na rozdíl od většiny církví protestantských) (23).

1.2.3 Novověk - Etické ideály současnosti

„Nihil novum sub sole“ – nic nového pod sluncem, říká stará moudrost o tom, že se v dějinách mnohé názory opakují. Novodobé mravní ideály, tj. ty, které vznikly od 16. století až do současnosti, se do určité míry inspiroují předchozími morálními normami (27).

1.2.3.1 Kantova etika kategorického imperativu

Dalším významným filozofem, který se zabýval problematikou mravnosti lidského jednání byl Immanuel Kant. A ten říkal, že člověk by měl jednat vždy jen

podle takového pravidla, u něhož může zároveň chtít, aby se stalo obecným zákonem (15).

Kantův kategorický imperativ hlásá, že má-li být naše jednání morální, musíme být schopni si přát, aby se stalo univerzálním přírodním zákonem. Jinými slovy, volba je morální pouze tehdy, když ji lze bez rozporů obecně aplikovat (35).

Nevýhodou Kantova pojetí je, že většina lidí chce brát zřetel na výsledky svého jednání a může se cítit provinile, pokud navzdory dobrým záměrům způsobí škodu. Názor, že by se měl člověk držet univerzálních mravních principů bez ohledu na okolnosti v sobě má cosi arogantního. Mohou nastat situace, kdy je správné zalhat ne proto, že by měli všichni bezrestně lhát, ale jednoduše proto, že lží můžeme dosáhnout většího dobra, než když se podřídíme zásadě pravdomluvnosti. Morálka, v níž na výsledcích nezáleží, se zdá odtržená od reality (35).

Kant chápe lidskou morálku jako autonomní a člověka jako svobodného, který je schopen plnit mravní zákon uložený mu rozumem. Toto učení představuje významný apel na lidskou důstojnost a trvalé mravní zdokonalování (5).

Jednání je podle Kanta morálně dobré tehdy, jestliže jeho určujícím důvodem (motivem) je čistá rozumová forma mravního principu jako taková. Jednání je morálně špatné, je-li jeho určujícím důvodem motiv náklonnosti, který odporuje povinnosti. Pak totiž konám něco, co chci, ale co bych konat neměl (23).

1.2.3.2 Utilitaristická etika - největší štěstí pro největší počet lidí

Utilitarismus je jedna z hlavních etických linií (směrů, škol) od starověku až po současnost (23).

Utilitarismus vychází z „principu užitečnosti“, tj. v každé situaci, která vyžaduje mravní rozhodování, by měl člověk udělat to, co povede k co největšímu blahu co největšího počtu lidí. Morálka utilitarismu posuzuje činy podle očekávaných následků (35).

Podle utilitarismu je čin správný tehdy, pokud je užitečný pro dosahování štěstí. Žádoucí čin je takový, u kterého se předpokládá, že přinese co největší štěstí pro co

největší počet lidí, čili přinese více štěstí, či zabrání více neštěstí, než kterýkoli jiný čin, který se nabízí (5).

Výstižně formuluje utilitaristické „krédo“ Erazim Kohák: „Život už není jen úděl. Je to výzva, poslání, úkol“ (16).

Utilitarističtí „klasikové“ (především Bentham) příliš neteoretizovali, prostě a jednoduše předpokládali, že „dobré“ je prostě to, co každému normálnímu člověku velí „zdravý rozum“ a co si může každý z nás zkušenostně ověřit. Snažili se hlavně o maximální nestrannost, snad až hodnotovou neutralitu (nic není „dobré“ či „špatné“ předem) (23).

1.2.3.3 Existencialistická etika

Pohled na morálnost člověka se stává během dějin více subjektivní. Objektivní Aristotelův realismus je pozvolna vytlačován mravním relativismem, jehož myšlenkový teoretický základ položil filosof Immanuel Kant. V 19. století vytvořil dánský filosof Søren Kierkegaard filosofický směr zvaný existencialismus (27).

Existencialismus představuje filozofickou školu, která se zabývá především povahou a významem lidské existence (35).

Základ člověka existencialisté vidí v samotné jeho existenci, v jeho bytí. Více než obecná podstata je zajímavá konkrétní jedinec. S. Kierkegaard rozlišuje tři způsoby existence: estetický, etický a náboženský (27).

Existencialismus otevírá cestu k uvědomění si významu toho, co se děje, když se člověk rozhoduje. Je to okamžik svobody a odpovědnosti, je to vyjádření osobní jedinečné existence a zároveň okamžik, ve kterém jsou vyjádřeny veškeré hodnoty jedince (35).

Dalším představitelem tohoto směru Jean-Paul Sartre, který tvrdil, že lidské bytosti utvářejí svůj vlastní život a nemají pevně danou podstatu. Stávají se tím, čím jsou, prostřednictvím vlastních rozhodnutí (35).

1.3 Etika v procesu globalizace

„Pod pojmem globalizace se může ukrývat ledasco, určitě označuje, že jsme všichni na sobě závislí.“ (3). Globalizace je dnes především chápána jako negativní proces, který se mj. projevuje v bankovníctví, obchodě, informačních technologiích, obchodě s narkotiky, mafiánských praktikách a terorismu. Sociolog a filozof Zygmunt Bauman soudí, že se ještě patřičně neprojevila pozitivní globalizace čili globalizace společenské kontroly, soudnictví, zákonodárství, ale především veškerých etických zásad, jež by mohly tomuto snažení vtisknout řád a ujasnit cíl (39).

Bauman se domnívá, že jednotlivce je dnes především konzumentem, k čemuž jej dovedl proces individualizace, jehož základem je mj. zborcení mezilidských vztahů, oslabení vzájemné solidarity a nejistota. Individualizace vrší před jednotlivcem problémy, které není schopen sám řešit (39). **„V dnešní době je jednotlivce stále častěji nucen potýkat se s životními záležitostmi sám a hledat individuální řešení v zásadě společných problémech, jež si zároveň žádají společné řešení.“** (3) prohlašuje Bauman. Ty tam jsou doby, kdy se v okamžiku konfliktu mezi společenským dobrem a požadavky jednotlivce musel jednotlivce vzdát svých ambicí a podřítit se požadavkům většiny. Vývojová fáze tekuté modernity zbavila jednotlivce této povinnosti. Nejdůležitější je dnes soukromý zájem, a ne obecný prospěch (když navíc není jasné, co si pod tím vlastně máme představovat). Soudobá společnost je společenstvím jednotlivců, osob, které nespojují vzájemné povinnosti, starost o uchování společných hodnot a tradic ani nutnost společné obrany. Otázkou však zůstává: „Představuje vyvážení se z povinností pro dnešního člověka vyšší míru svobody?“ (39).

V 19. století omezovaly svobodu jednotlivce dvě věci: stát a společnost, dnes paradoxně, jak uvádí Bauman, se největší překážkou realizace svobody jednotlivce stává absence omezení, norem a zákazů. Dnešní jedinec nejen že trpí přemírou svobody, ale i výraznou nezralostí – stavem, kterého nelze dosáhnout ve světě nejistot a neustálého rizika. Problémem je svoboda bez hranic, svoboda jako cíl sám o sobě, a ne jako podnět k vlastnímu rozvoji (39).

1.3.1 Problém morálního relativismu

Pro současnou českou společnost je charakteristický stav, který je popisován jako ztráta paradigmat morální (v širším smyslu vůbec kulturní) orientace, narušení pocitu zakotvenosti ve smysluplně uspořádaném světě a narůstání pocitu nejistoty z cílů a mantinelů morálního usuzování a hodnocení (23).

Kohák definuje „morální relativismus“ jako: „přesvědčení, že neexistuje žádné dobro a zlo o sobě, jen označení jako dobré a označení jako špatné, a ty se liší od jedné společnosti k druhé (16).

Relativizující koncept se opírá o několik tezí: a) neexistuje dobrá a špatná skutečnost „jako taková“; b) každá společnost, každá kultura, každá doba mají „svoji morálku“, svůj hodnotový systém a každý takový systém má svoji platnost výlučně v hranicích oné společnosti, kultury či doby; c) neexistuje žádné kritérium, které by umožňovalo tyto systémy porovnávat a tedy i hodnotit, z čehož vyplývá, že „každý má svou pravdu“ (23).

Nesvadba zdůrazňuje skutečnost, že morální relativismus neznamená neexistenci morálky. Ale znamená „pouze“ nedůvěru k platnosti jakýchkoli jediných, závazně platných a vše vysvětlujících „metanarací“¹, které by zdůvodňovaly naše morální hodnoty, volby a normy chování (23).

1.4 Zákon jako dárce mravních norem

Pravidla, která objasňují a vymezují naše jednání, se nazývají obecné mravní normy. Jejich hlavní účel je v tom, že jednání pomáhají stanovit, zda je naše jednání dobré, nebo špatné (27).

¹ metanarace – „velké vyprávění“, postmoderní (Lyotard) označení pro rámcové a všeobecně sdílené „příběhy“, jimiž se moderní společnosti snažily udržovat obecný souhlas s jistými cíli, legitimovat nejrůznější společenské činnosti a dát jim celkový smysl: m. pokroku, osvěty, emancipace, svobody člověka (32)

1.4.1 Definice zákona

*„Blaho lidu ať je nejvyšším zákonem.“
(Cicero)*

Zákon je rozumná norma, která má na zřeteli obecné dobro. Zákon vypracovává a vyhláší ten, kdo je pověřen provádět zákonodárnou moc. Zákon se musí uvést ve známost (27).

Rozumnou normou je myšleno pravidlo, které neodporuje zdravému myšlení, naopak zdravě myslící člověk k takovému pravidlu dospívá (27).

Zákon má na zřeteli obecné dobro, to znamená dobro pro každého v rámci společnosti, která si tato zákonná pravidla vytvořila (27).

1.4.2 Mravní norma

Etika se nemůže omezovat jen na to, že bude definovat dobro výlučně jen jako to, co se subjektivně shoduje se svědomím jednajících. Po celá tisíciletí usiluje také o to, aby formulovala, co je mravně správné v různých oblastech praxe, a toto poznání pak aby uplatnila sociálně jako normu (23).

Norma je vždy určitým sociálním pravidlem jednání. Mravní normy jsou prvky sociálního étosu (23). Jan Sokol konstatuje: „Společenský mrav je tradovaný soubor obvykle napsaných pravidel toho, co daná společnost od člověka očekává, jinak řečeno toho, co se v ní dělá a co se nedělá. Ačkoli jeho význam v moderních společnostech zřetelně poklesl – zejména tím, že řada závažných pravidel přešla do oblasti vymáhaného práva – přece zůstává nezbytným rámcem každého lidského soužití, významnou složkou každé kultury i společenské identity“ (31).

Bez minima sociálně uznávaných mravních norem, tj. bez jakéhokoli étosu, bez základního normativního konsenzu, není tedy žádná společnost trvale a konzistentně možná (23).

Nutnou podmínkou lidsky důstojného spolužití ve společnosti je přechod od (pouze subjektivní) morality k mravnosti (23). Velmi výstižně to formuluje Erazim Kohák: „Základní otázkou je, jak upřednostnit dlouhodobé potřeby celého společenství

před krátkodobým a obvykle krátkozrakým sobeckým přáním jedinců, aniž bychom připravili jedince o jeho svébytnost. To je podmínkou všeho soužití a základní úkol všech etických pravidel“ (16).

Mezi individuálním svědomím a sociálním étosem je vzájemný vztah. Na jedné straně se svědomí utváří na daném étosu: zvnitřňuje ho, zpracovává, anebo se od něho distancuje. Na druhé straně svědomí lidí dynamizuje étos a jeho normy (ve smyslu proměny hodnot) (23).

1.4.3 Etické kodexy a jejich význam

Etické kodexy jsou v obecné rovině definovány jako „systematické soubory norem a předpisů, které upravují vztahy mezi členy určité společnosti tak, aby odpovídaly uznávaným morálním hodnotám“ (14).

Dolista a Ježek uvádějí nejdůležitější důvody, proč je existence profesních kodexů důležitá. Etický kodex: 1) signalizuje veřejnosti, že daná profesní skupina usiluje o etické postupy, 2) stanovuje jasné hranice etického chování v dané sféře, rozhodně však není jeho cílem nahradit individuální morální hodnoty, 3) usnadňuje rozhodování a orientaci v každodenních specifických problémech, 4) usměřňuje chování příslušníků dané profese, 5) vytváří prostředí napomáhající prosazování etických postupů a 6) je nástrojem kontroly etického chování (6).

„I když kodex nemá právní platnost, jeho porušení může vést k určitému postihu (u zaměstnanců např. odraz v osobním hodnocení, pozastavení nebo vyloučení z profesního růstu)“ (6).

1.5 Svědomí

1.5.1 Pojem svědomí

Svědomí je jakýsi vnitřní hlas, který člověka informuje o tom, že udělal něco špatného. Předpokladem svědomí jsou zvnitřnělé mravní normy osvojené v raném věku. Pokud dojde k tomu, že člověk udělá něco, co udělat neměl, nastupují výčitky svědomí. Podstata výčitek svědomí tedy spočívá ve vědomí (či podvědomí), že jsem udělal něco, co jsem udělat neměl, ale svůj čin už nemohu vrátit (5).

Svědomí je praktický úsudek, kterým člověk poznává, zda konkrétní jednání, které zamýšlí vykonat nebo právě uskutečňuje nebo už provedl, je mravně dobré nebo špatné (27).

Svědomí je pojímáno jako výkon praktického rozumu, aplikující všeobecný mravní princip (normu) na určitou konkrétní životní situaci. Toto pojetí vlastně ztotožňuje svědomí s morálním usuzováním (23).

Svědomí je v první řadě výzva k odpovědnosti, k aktivnímu převzetí možností, v nichž jsme situováni, které jsme si nevybrali, ale ve kterých musíme každodenně provádět svoje volby (23).

1.5.2 Svědomí před jednáním a po něm

Mravní apriori² lze na jednání v situaci aplikovat před jednáním a po něm. Před jednáním jde o to, aby se v praktickém soudu rozhodlo, co mám dělat. Po jednání jde o posouzení, zda jsem jednal správně. Morální hodnota jednání závisí výhradně na předchozím svědomí. Jednání je morálně dobré nebo špatné podle toho, zda jsem je posoudil jako dobré nebo špatné před jednáním. Následné svědomí mi mé špatné jednání vyčítá (výčitky svědomí, špatné svědomí), dobré jednání schvaluje (dobré svědomí) a požaduje, abych odpovědně nesl následky jednání (2).

² a priori (lat., z předchozího) poznání, předpoklady a postoje, které nepocházejí ze zkušenosti, nýbrž zkušenost předchází (32)

1.6 Charakter

1.6.1 Pojetí charakteru

Charakter je výsledek výchovy, celek zvyků a pohledů, skrze něž člověk dává přednost určitým věcem před ostatními. Charakter je tedy způsob chování s rozmanitou hodnotovou tendencí jako výsledek kultivace člověka společností, v níž žije, a jeho zvláštní zaměřenosti a zájmů (12).

Charakter představuje soubor ustálených morálních vlastností (ctností). Převažují-li v něm dobré vlastnosti, říkáme, že člověk má pevný (dobrý) charakter. Pokud převažují špatné vlastnosti, považujeme takového člověka za morálně slabého, v některých případech až za bezcharakterního (27).

Z hlediska „psychologicko-etického“ bychom charakter mohli definovat jako dynamický soubor osobnostních rysů, které daného člověka kvalifikují k určitému typu morálního usuzování, chování a jednání (23).

Charakter není vrozený, vzniká v průběhu života a může se měnit k dobrému i horšímu. Charakter vzniká již u malého dítěte, když zjišťuje sociální hranice. Tyto hranice vymezují rodiče a blízcí lidé tím, že přímo či nepřímo vymezují, co je možné, vítané, oceňované a co je naopak zakázané. Překročí-li dítě povolenou hranici, dostává o tom od dospělých kolem sebe signály, někdy v nepříjemné podobě trestů. Jedinec se tak postupně dozvídá a učí, co si ve světě může dovolit, vytváří si také hodnotící systém: něco je „dobře“ a něco „špatně“, něco se smí a něco ne. Tak postupně přijímá mravní normy a také objevuje zlaté pravidlo: „Co nechceš, aby ti dělali druzí, nečiň ty jim.“ A přitom morálně vospívá. To, co udělá a co ne, je čím dál více projevem jeho vlastní vůle a rozhodnutí. Čím dál méně se tak děje kvůli rodičům nebo jiným autoritám (27).

Do soudobých psychologických a etických úvah o charakteru a osobní morálce se výrazně zapsal Jean Piaget. Piaget definoval dvě základní stádia vývoje morálního usuzování u dítěte: a) stádium tzv. **heteronomní morálky** – vyznačující se tím, že dítě reguluje své chování a jednání převzatými normami; b) stádium tzv. **autonomní**

morálky - kdy regulace probíhá již na bázi internalizovaných (zvnitřněných) norem (23).

Morální vývoj jedince tedy probíhá jako vzestupný proces osamostatňování a zároveň i přebírání odpovědnosti jedincem za prováděné morální volby. Tímto způsobem ostatně vzniká i „dvojitá morálka“ dospělých: „jako ustrnutí na úrovni morálního vývoje dítěte (krást se nesmí, protože je to trestné - a mohl bych být chycen a potrestán) a jako vyšší úroveň, kdy morální regulativy jsou součástí psychické regulace jednání (krást se nesmí, protože je to ošklivé – být zlodějem se mi přičítá)“ (21).

1.6.2 Vývoj charakteru

1.6.2.1 R.F.Peck – genetická teorie

Tvůrci genetické teorie R.F.Peck a R.J.Havighurst rozlišili pět charakterových typů podle toho, jak se člověk morálně projevuje:

- 1) **Amorální charakter** – takový člověk jako by neměl morálku. Bývá označován jako milý, ale nezodpovědný, neovládá se a ani nepocítuje potřebu být jiný.
- 2) **Účelově zaměřený charakter** – projevuje se ziskovostí a účelovostí, jedná tak, jak mu to nejlépe vyhovuje. Jde o typické chování dítěte, které poznalo a naučilo se respektovat odměny a tresty a morálně se chová pouze v přítomnosti dospělých.
- 3) **Konformní charakter** – Jedná s ohledem na to, co od něho druzí očekávají. Pokud vycítí, že by někdo jeho chování neschvaloval, podřídí se mu. Přesto však ctí normy společnosti. Morálka je v případě tohoto jedince vlastně jen zvyk, a nikoliv uvědomělý vztah.
- 4) **Charakter s iracionálním svědomím** – takový člověk přísně zachovává pravidla bez ohledu na vzniklou situaci. Hodnotí jednání podle vlastních vnitřních norem dobrého a špatného. Je to jakýsi legalismus bez lásky.
- 5) **Racionálně altruistický charakter** - jedná podle vnitřních zásad a přitom přihlíží ke vzniklé situaci. Jedná s ohledem na sociální důsledky svého projevu

pro sebe i pro druhé. Dokáže odlišit podstatné a nepodstatné. Tento charakterový typ představuje nejvyšší úroveň morální zralosti, a jak Peck zdůrazňuje, jde o ideál, kterého nikdo ve skutečnosti nedosáhne (27).

1.7 Morální vývoj jedince

Morální vývoj je vývoj morálního charakteru a svědomí jedince během života. Je ovlivněn věkem, zvláštnostmi osobnosti, výchovou, sociálním prostředím a normami společnosti. Probíhá ve stádiích, přičemž v jejich počtu a označení se jednotliví autoři neshodují (26).

1.7.1 Jean Piaget – kognitivní teorie

Chápání mravních norem a hodnot podle Piageta závisí na celkovém vývoji dítěte, především na jeho schopnosti poznávat a řadit věci, tedy na kognitivním vývoji (17).

Nejvlivnější teorii kognitivního vývoje ve dvacátém století rozvinul švýcarský psycholog J. Piaget. Základem jeho práce o vývoji morálky byly rozhovory a pozorování chování u asi sta švýcarských dětí většinou předškolního a školního věku. Děti byly tázány, jak chápou pravidla her v kuličky, a přitom byly přímo při hře sledovány. Navíc jim Piaget vyprávěl krátké příběhy, k nimž se děti vyjadřovaly. Při tomto pozorování a dotazování došel Piaget k závěru, že existují 2 rozdílné typy morálky: heteronomní a autonomní (13).

Podle J. Piageta je stupeň morálního vývoje určován mírou zvnitřnění sociálních hodnot a norem, případně závislostí na vnější kontrole chování (36).

1) Heteronomní morálka

Je charakteristická pro děti ve věku 5 – 9 let, kteří chápou morálku jako dodržování pravidel a zákonů jiných lidí, především rodičů a učitelů. Pokud je jednání rodiči nebo pedagogy dovoleno či jednoznačně uznáno za správné, pak ho dítě považuje

za „dobré“, jestliže je jednání zakazováno, event. trestáno, dítě ho hodnotí jako „zlé“. Co je dobré a spravedlivé a co špatné a nespravedlivé, zde závisí na autoritě dospělého (17).

2) Autonomní morálka

Projevuje se většinou u dětí starších 10 let, které již chápou morálku jako dodržování vlastních pravidel. Dítě tedy uznává určité jednání za správné a spravedlivé či nesprávné a nespravedlivé samo o sobě, bez ohledu na názor či autoritu dospělého. Dítě je nezávislejší a k dospělým kritičtější. Jeho chápání morálky až do počátku dospívání je ale nepružné – zásady platí za všech okolností a pro všechny stejně: správné je být poslušný a podle toho dítě řeší konflikty. Teprve od 11- 12 let, kdy většina dětí pochopí více podstatu mravního hodnocení a zohledňuje situaci, neočekává, že za totožné jednání je třeba shodně odměňovat či trestat (17).

Mezi heteronomní a autonomní morálkou však Piaget vyzoroval ještě jedno „mezistadium“. Jde v něm o to, že dítě se neorientuje výlučně na autoritu dospělého, ale na zevšeobecněná pravidla. Autonomie se v tomto případě „uskutečňuje jen z poloviny“, protože je stále ještě nahlížena jako cosi vnuceného zvnějšku (13).

1.7.2 Lawrence Kohlberg - mravní vývoj

Kohlberg se domníval, že kognitivní vývoj předchází vývoji mravnímu, ale samotné dosažení vyšších kognitivních stádií ještě nezaručuje, že bude dosaženo i vyšších stupňů mravního vývoje (40).

Kohlberg provedl výzkum se 72 chicagskými chlapci pomocí 10 hypotetických rozhodnutí. Chlapci byli rozděleni do tří věkových skupin – 10, 13 a 16 let. Na základě odpovědí chlapců na morální dilemata došel Kohlberg k závěru, že existují tři základní stádia (roviny) mravního vývoje. V každém stádiu dále rozlišil ještě dva typy (stupně). Rozdíl mezi stupni mravního usuzování netvoří ani tak rostoucí vědomí mravních norem, jako spíše kvalitativně odlišný způsob uvažování o mravních problémech (13).

Přehled jednotlivých stádií:

1. Předkonvenční úroveň

Za základ hodnocení určitého chování jsou přijímány konkrétní následky (trest nebo odměna) (17).

1. stupeň – *Heteronomní stádium*. Dítě je plně zaměřeno na poslechnutí či neposlechnutí dospělého a na následné odměnění či potrestání.

2. stupeň – *Stádium naivního instrumentálního hédonismu*. Dítě jedná konformně, ve shodě s určitými příkazy a zákazy, protože za to očekává nějakou výhodu nebo předpokládá, že se vyhne nějaké nepříjemnosti (17).

2. Konvenční úroveň

V této fázi je důležité splnění sociálního očekávání (17).

3. stupeň – *Morálka „hodného dítěte“*. Ve třetím stupni se klade důraz především na vztahy. Dítě jedná tak, jak se od „hodného“ dítěte očekává.

4. stupeň – *Morálka svědomí a autority*. Dítě jedná podle sociálních norem proto, aby předešlo kritice autoritativních osob a současně také předešlo pocitům viny (17).

3. Postkonvenční úroveň

Člověk jedná podle pravidel, se kterými se ztotožňuje (identifikuje). Správnost jednání je založena na principech, které jedinec vědomě přijal za své a o kterých předpokládá, že se na nich mohou dohodnout všichni lidé (17).

5. stupeň – *Morálka jako forma určité společenské smlouvy*. Jedinec uznává, že práva jednotlivce i celého společenství mají být chráněna a respektována, a proto se chová v souladu s normami společnosti. Jde o tzv. „legalistickou“ orientaci, protože hodnotí jednání z hlediska obecného dobra.

6. stupeň – *Morálka vyplývající z univerzálních etických principů*. Jedinec se ztotožňuje s normami společnosti, aby neodsoudil sám sebe. Mravní principy platí pro všechny – tedy i pro něho – a podle toho se člověk chová (17).

Nelze však přesně určit, kdy nastává postkonvenční období. Souvisí to s celkovou zralostí osobnosti. Může se také stát, že člověk ustrne v konvenčním stádiu mravního vývoje a „nevyzraje“ (27).

Jean Piaget svou teorii mravního vývoje založil na tom, že se dotazoval dětí, jak chápou pravidla, a předkládal jim morální příběhy. Lawrence Kohlberg předkládal lidem mravní dilemata. Oba psychologové však nevěnovali pozornost vztahu mezi mravním myšlením a chováním jedince – tzn. že člověk sice ví, co má dělat, ale nemusí tak učinit (17).

1.7.3 Carol Gilliganová - pečující etika

Gilliganová podpořila základní myšlenky L. Kohlberga, ale na druhou stranu došla k závěru, že Kohlbergova teorie je jednostranně mužská, protože byla realizována na základě rozhovorů s muži (40). Podle Gilliganové je nutné morálku mužů a žen rozlišit. Pro muže je typická „morálka spravedlnosti“, tzn. že se má s každým zacházet stejným způsobem. Pro ženy je pak charakteristická „morálka pečování“, kdy ženy uvažují tak, aby se nikomu neublížilo. Muži se ve svých morálních úvahách orientují podle abstraktních práv a povinností, ženy pak podle konkrétní struktury vzájemných vztahů (10).

Autorka netvrdí, že je ženská morálka nadřazena mužské, ale že jsou oba typy strukturálně rovnocenné (13).

Gilliganová dospěla k třístupňové klasifikaci morálky, která bývá také někdy označována jako „morálka péče“: 1. stádium – Péče o vlastní přežití, 2. stádium – Péče o druhé, 3. stádium – Péče o celistvost sebe i druhých (10).

Podle Gilliganové mají ženy sklon k tomu, nahlížet na problémy ze skupinové, rodinné perspektivy (úroveň 3), zatímco muži dávají přednost společenské perspektivě

(úroveň 4). Zjednodušeně to u žen vede k morálce pečování, u mužů k morálce spravedlnosti (13).

1.7.4 Milan Nakonečný

Nakonečný uvádí, že pro to, aby člověk normy akceptoval a dodržoval, potřebuje určitou motivaci. Podle zdroje této motivace, lze rozeznat vývojový stupeň morálky individua. A rozeznává dva vývojové stupně:

- 1) **Infantilní morálka** – dodržování norem je podmíněno tlakem okolí, v případě jejich nedodržení hrozí trest. Motivace tedy nevychází z jednotlivce samotného, ale zpravidla od druhých lidí.
- 2) **Zralejší morálka** – dodržování norem je záležitostí osobního postoje, tj. svědomí. Normy jsou zvnitřněny a jednat proti nim je pro člověka nepřijatelné (22).

1.8 Hodnoty

1.8.1 Definice hodnot

Hodnota je obecný pojem pro všechno, čeho si ceníme nebo vážíme jako takového, ne jako prostředku k něčemu jinému (32).

V sociálně-psychologickém pojetí se jedná o subjektivní ocenění nebo míru důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj. (26).

Hodnoty (hodnotové orientace) jsou osvojovány v procesech socializace a enkulturace. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální) mají trvalou „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání (26).

Každý člověk si během svého života vytváří určitou stupnici hodnot, někdy neuvědoměle (27).

Hodnoty, které člověk uznává, mají v jeho chápání určité pořadí, jsou seřazeny podle svého významu. Pro ty nejdůležitější se používá označení „priority“. Pořadí priorit je u každého člověka individuální, může se během života měnit (např. vlivem zkušeností, s přibývajícím věkem atd.) (27).

1.8.2 Druhy hodnot

Hodnotou se tedy rozumí vše, co pokládáme za významné a důležité. Hodnoty můžeme rozdělit na osobnostní (tj. hodnoty, které tvoří mravní charakter osobnosti, např.: pravdomluvnost) a cílové (hodnoty, které se dosahují postupně a programově, např.: vzdělání) (27).

Existují rozmanité hodnoty: ekonomické, estetické, historické, politické a samozřejmě i morální (23).

V. E. Frankl rozděluje hodnoty do tří základních oblastí. Jsou to hodnoty tvůrčí, zážitkové a postojevé. Tvůrčí hodnoty vyjadřují životní styl, ve kterém se člověk uskutečňuje tím, že něco tvoří, snaží se naučit nějakou činnost. Důležitý však není produkt tohoto tvoření, ale samotná činnost. Člověk jdoucí cestou zážitku se snaží realizovat a uspokojit v nějakém vztahu, někoho milovat a zakoušet určité hodnoty. Celkovým vyjádřením této bytosti je láska. Poslední cestou je cesta postoje. Člověk si ke každé situaci musí učinit nějaký postoj, nalézt smysl dané situace. Jedině tak se může přes danou událost přenést (9).

1.8.3 Normativní charakter hodnoty

Hodnotu nelze směřovat s pouhým zájmem (nebo dokonce za něj zaměřovat), je potřeba si uvědomit, že hodnota je vždy přijímána jako norma a má tedy normativní charakter. Z praktického hlediska je důležité rozlišovat normy mravní a právní. Za mravní normu je většinou považováno jakési „nepsané pravidlo“, které platí v dané společnosti, popřípadě v dané společenské skupině (např. národní, kulturní, sociální či

profesní). Mravní norma je určována např. tradicí (zvykem) a podporována silou veřejného mínění (15).

V těch případech, kdy je nějaká norma vyhlášena příslušným oprávněným orgánem, stává se normou právní a může mít pak formu zákona. Plnění právní normy už není záležitostí pouze svědomí člověka, ale jeho chování je ve vztahu k dané právní normě posuzováno z hlediska znění příslušné normy. Překročení právní normy je trestné, přičemž míru překročení normy a případnou sankci posuzuje zpravidla soud (15).

1.8.4 Morální hodnota

Podstatnou součástí každého etického konceptu je jeho axiologický rozměr (od řeckého „axia – logos“, což znamená „hodný výkladu“, „hodný pozornosti“, „pamětihodný“), tzn. pojetí toho, co je „hodnotné“, co má v lidském životě „hodnotu“ a co se tedy sluší následovat, opečovávat, ba cílevědomě budovat (23).

Existuje několik pojetí pojmu „hodnota“ např.: pojetí hodnoty jako specifické kvality (vlastnosti) věcí, institucí, lidských činů, dále pojetí hodnoty jako vztahu a také pojetí hodnoty jako obecně platné normy lidského chování apod. Přikláníme se k takovému nejobecnějšímu vymezení „hodnoty“, podle něhož znamená vlastnost nějakého předmětu, jevu, myšlenky, vztahu, lidského jednání apod., spočívající v uspokojování některé z lidských potřeb. Hodnotou se tedy pro nás stává to, co hraje zásadní roli v našem životě, myšlení, prožívání a rozhodování (23).

Struktura hodnot není a nemůže být nikdy jednou provždy „dána“. Člověk si ji buduje po celý život v složitých interakcích svého sociálního „pobytu“ (a adekvátně této složitosti ji neustále restrukturalizuje, aktualizuje a stále znovu a znovu podrobuje kritické reflexi), buduje si ji však i každé lidské společenství (ať již v míře více či méně konzistentní a závazné). Kritéria hierarchizace mohou být přitom rozmanitá. (23).

1.8.5 Vývoj pojetí hodnot

Eisenberg analyzoval dětské odpovědi a došel k 5 úrovním hodnotového vývoje:

- 1) **Hédonická, sebestředná orientace** (předškoláci a někteří mladší školáci): děti se řídí následky pro sebe, nikoli morálními ohledy.
- 2) **Na potřeby zaměřená orientace** (někteří předškoláci a většina dětí na 1. stupni ZŠ): děti vyjadřují ohledy na druhé dítě, ale málo zvažují, co je třeba udělat ku pomoci druhému; hodnoty ještě nejsou zvnitřněny.
- 3) **Na schválení a mezilidské vztahy zaměřená orientace nebo stereotypní orientace** (některé děti na 1. stupni ZŠ a některé děti starší): děti pomohou druhému:
 - ⇒ protože se to od nich očekává
 - ⇒ protože je to společenské pravidlo
 - ⇒ protože je tím možné získat oblibu
- 4) **Sebereflekující empatická orientace** (někteří žáci 2. stupně ZŠ a někteří žáci SŠ): projevy soucitu a přijetí role toho, kdo se rozhodl pomoci – příp. přechod do vyššího stádia, kdy pomoc druhému je založena na zvnitřněných normách (tj. jak jedinec hodnotí sám sebe).
- 5) **Silně zvnitřněné normy** (zřídka žáci na 2. stupni ZŠ, většinou SŠ a někteří dospělí): pomoc druhým je založena na jasně zvnitřněných normách a hodnotách (např.: sebeúcta, odpovědnost, důstojnost jedince) (8).

Celková linie Eisenbergových stádií odpovídá Kohlbergově, ale získané poznatky ukazují, že prosociální chování je v Eisenbergově pojetí oproti Kohlbergovi poněkud urychleno (8).

1.8.6 Hodnoty a mládež

Hodnotový systém mládeže je hierarchicky uspořádaný soubor hodnot, který odráží důležitost hodnot sdílených určitou skupinou populace v příslušném období. Hodnotový systém současné české mládeže není odborně popsán, avšak dosavadní

výzkumy dokládají, že se vlivem nových politických a ekonomických podmínek české společnosti výrazně odlišuje od stavu před rokem 1989 (26).

V roce 1996 provedl P. Sak výzkum, ve kterém se zabýval hierarchií hodnot české mládeže. Po vyhodnocení výsledků zjistil, že na prvním místě hodnotové hierarchie mládeže se nacházela hodnota zdraví. Pro respondenty bylo zdraví předpokladem všech dalších aktivit a základního životního pocitu spokojenosti. Na druhém místě byla hodnota mír. Mír byl pro respondenty předpokladem života a rozvoje lidského společenství. Třetí místo hodnotového pořadí zaujímala láska. Láska představovala dynamizující sílu, která motivuje k aktivitám a vede k překonávání omezenosti individuálního ega (30).

Problémem adolescentů nebývá nedostatek hodnot, ale spíš jejich množství a hlavně nejasnost jejich priorit. Adolescent stále ještě potřebuje ve větší míře než dospělí stabilní hodnoty, které by mu poskytovaly určitou jistotu. Jedním z problémů měnící se společnosti je nejasnost jejího hodnotového systému a jeho hierarchizace. Potíž je i v existenci mnoha vzájemně si odporujících očekávání, která nutí adolescenta akceptovat protichůdné role, vyplývající z opačných hodnot (37).

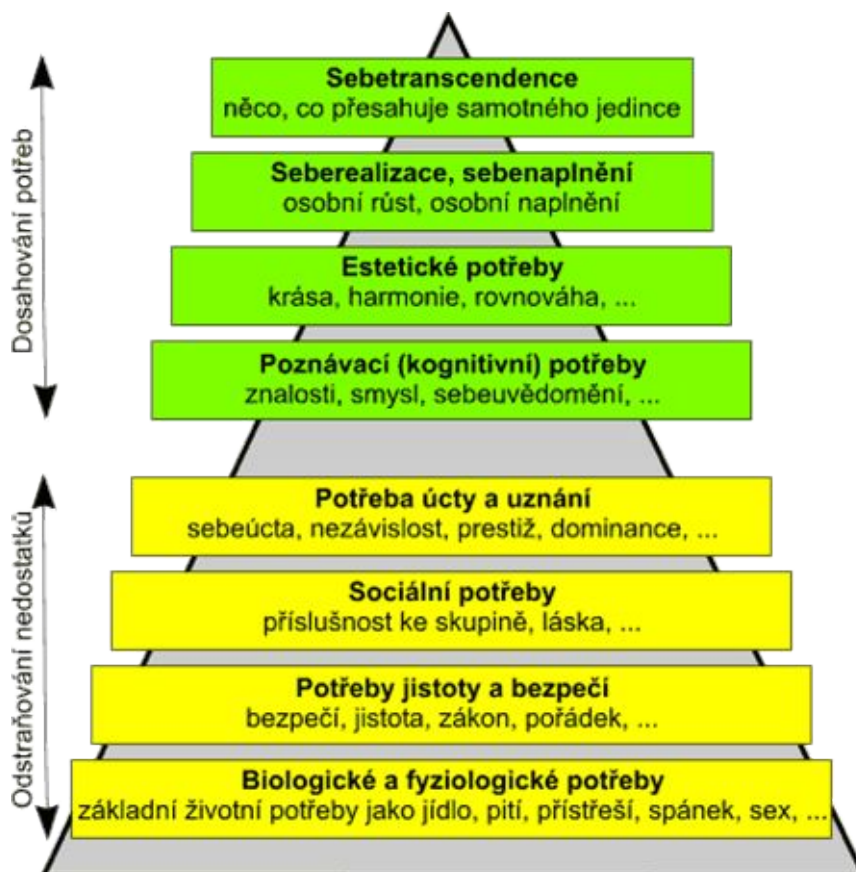
1.8.7 A. H. Maslow – hierarchie lidských potřeb

*„Čím člověk může být, tím také musí být. Musí být věrný své přirozenosti ...
Na této úrovni jsou rozdíly mezi jednotlivci největší.“
(Maslow)*

V psychologii se v souvislosti s hodnotami hovoří také o potřebách, resp. o hierarchii potřeb, která velmi úzce souvisí s motivací člověka (15).

Potřeba je nutnost organismu něco získat nebo se něčeho zbavit. Komplementárním pojmem k potřebám jsou hodnoty, jejichž výběrem mohou být potřeby uspokojovány. Zatímco systém potřeb ve vývoji lidstva se podstatně nemění, hodnoty jsou proměnlivé (12).

Jako příklad hierarchie potřeb bych uvedla pyramidu potřeb podle A. H. Maslowova, který uvádí jednotlivé potřeby v tomto pořadí, viz obr. 1.

Obr. 1: Maslowova pyramida lidských potřeb

1.9 Média a jejich vliv na chování a jednání lidí

Problematika médií se stala etickým „hitem“ dnešní doby. Etickým problémem je obrovský nárůst moci médií. Média dnes dovedou značným způsobem měnit realitu. Navíc televize, která se stala dominantním médiem, ruší distanci mezi informací a

faktem, vytváří hyperrealistu a znemožňuje kritické a objektivní posouzení skutečnosti (18).

Pavel Říčan uvádí, že patnáct hodin týdně před televizní obrazovkou je z hlediska duševního zdraví maximum, deset hodin týdně považuje za rozumnou dávku pro dospělého, a jako optimum potom doporučuje netrávit před televizí více než pět hodin týdně (29).

Na základě poznatků vývojové psychologie lze konstatovat, že tzv. rizikovou diváckou skupinou, která bude zobrazovaným násilím nebo obecně nadměrným sledováním televize nejvíce ohrožena, jsou s největší pravděpodobností děti mladší dvanácti let (34).

Halík uvádí, že „médiá jsou náboženstvím současného západního světa“. Médiá fungují jako síla, která drží společnost pohromadě - ovlivňují styl myšlení a života lidí, nabízejí sdílené symboly a „velká vyprávění“, vytvářejí síť mezi lidmi, ale hlavně interpretují svět. Médiá jsou arbitry pravdy. Většina lidí má nějakou událost za pravdivou jenom proto, že ji viděla „na vlastní oči“ na televizní obrazovce, a za důležitou, protože byla na předním místě zpravodajství či na titulní straně novin (11).

1.10 Adolescence

Tento termín je v odborné literatuře užíván nejednoznačně. V české odborné literatuře je toto období definováno jako období mezi pubescencí, která se vyděluje jako samostatná fáze, a ranou dospělostí. Dochází k nástupu sekundárních pohlavních znaků, k dosažení pohlavní zralosti, k dozrávání rozumových schopností a dotváření integrity osobnosti. Toto období lze věkově vymezit u dívek mezi 12. a 18. rok, u chlapců mezi 14. a 20. rok (12).

Langmeier hovoří o adolescenci jako o období, které trvá od 15 do 20 – 22 let. Běžně bývá tato věková skupina označována jako mladiství, dorost nebo teenagers. V tomto vývojovém období není tělesný růst rovnoměrný a také zrání mozku pokračuje s určitými výkyvy (17).

Dospívání bývá označováno jako období vrcholně důležité a kritické. Potřeba definovat sebe sama v rámci společenství je silná a zcela určující. Svého naplnění pak dosahuje zejména v období adolescence. Dospívající se integruje do společnosti, **vytváří si svůj systém hodnot a přesvědčení (15)**. Eriksonova charakteristika tohoto období vyjadřuje všechno podstatné: „**Já jsem to, čemu věřím.**“ (7).

V období adolescence pokračuje budování identity, která začíná mít pevnější základy. Na počátku tohoto období ještě dospívající často se svými rodiči soupeří, mezi 16. a 17. rokem se vazby s rodiči obnovují a zvyšuje se odpovědnost za vlastní chování a jeho důsledky. V poslední fázi formování identity se pak upevňuje vztah jedince k sobě na základě pocitu vlastní jedinečnosti. Pro chlapce je významnou složkou budování jejich identity profesní orientace a kompetence k výkonu. Pro dívky je sebedefinování založeno zejména na mezilidských vztazích (19).

Mění se postavení jedince ve společnosti – dochází k přechodu ze základní školy na školu střední, mění se kolektiv spolužáků a často také kamarádů, vznikají nové role. Začínají hlubší erotické vztahy. Zásadně se mění sebepojetí. Období dospívání bývá také nazýváno obdobím emoční lability, především jeho první část. Pudový tlak spojený s pohlavním dozráváním přináší do života dospívajícího nové vnitřní podněty a činí ho až přecitlivějším na různé podněty přicházející zvnějška. Dochází k častým a nápadným změnám nálad, především směrem k negativismu. Typická je nestálost jednání, nepředvídatelnost reakcí a postojů. Citové projevy mají často podobu konfliktů, které bývají velmi silné a nápadné – proto bývá toto období někdy označováno jako období bouří a krizí (17).

Potřeba citového vztahu a sociálního kontaktu je v období dospívání uspokojována hlavně mezi vrstevníky, vztahy se mění, jsou trvalejší a hlubší. Tato proměna je klíčová pro převzetí dalších rolí v dospělosti, ať už přátelských, rodinných či profesních. Členstvím ve vrstevnické skupině získá dospívající sociální status, pocit vlastní hodnoty a také možnosti různého způsobu trávení volného času. Ke konci období adolescence se dospívající dostává do stádia intimity, které pak vrcholí v období mladé dospělosti (19).

1.10.1 Emoční vývoj

Dospívání je spojeno s hormonální proměnou, která stimuluje změny v oblasti citového prožívání. Projevují se kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a nárůstem emočního zmatku (37).

Dospívající věnují svým pocitům a prožitkům větší pozornost než dříve, mají tendenci své vlastní pocity analyzovat a uvažovat o nich. Emoční egocentrismus je podobný vztahu k vlastním myšlenkám, dospívající bývají přesvědčeni, že nikdo jiný nemůže mít tak intenzivní prožitky. Zároveň bývají uzavřenější a introvertnější, než bývali dříve. Pro období dospívání je typická nechuť projevovat svoje city navenek (37).

Emoce jako základní prostředek hodnocení, resp. sebehodnocení, nepřinášejí v tomto věku příliš validní informace, nicméně představují důležitou zkušenost, s níž se musí dospívající vyrovnat (33).

Ke konci adolescence dochází ke stabilizaci emočního prožívání, starší adolescenti nebývají tak náladoví a citově labilní. Důvodem je hormonální vyrovnání a adaptace organismu na pohlavní dospělost. Kromě toho je citová expanze korigována zkušeností, původního nadšení ubývá, mnohé prožitky přestávají být neznámé a překvapující, nabíhá nový stereotyp. Tuto fázi lze označit jako „období vystřízlivění“ signalizující nástup realismu mladé dospělosti (19).

1.10.2 Socializace v období adolescence

Matějček charakterizuje socializaci takto: „ Proces socializace znamená celoživotní vývoj člověka ve společenskou bytost. Není to ovšem jen pasivní vrůstání člověka do společnosti nebo jednostranné ovlivňování člověka prostředím, nýbrž tvořivý proces, na které člověk sám aktivně podílí“(20).

Adolescence je obdobím přechodu do dospělosti. Z toho vyplývají specifické rysy socializace v této fázi. Jedinec je čím dál víc akceptován jako dospělý a zároveň se od něho očekává odpovídající chování. Adolescence je typická i diferenciací a

kvalitativní proměnou sociálních rolí a s nimi spojených společenských požadavků. Dospívající se dostává do nového sociálního prostředí, jemuž se musí přizpůsobit a chovat se podle určitých pravidel (37).

Socializační rozvoj dospívajících je ovlivněn jejich novými kompetencemi, které se projeví i ve způsobu zpracovávání různých sociálních vlivů. V průběhu dospívání se mění názor na jiné lidi, proměnou prochází i sebepojetí, dospívající odmítá podřízené postavení. Adolescent se postupně odpoutává od rodiny, ale tato emancipace nevede ke zrušení citového vztahu k rodičům, spíše k jeho proměně. Adolescent nechce být jako rodiče, snaží se od nich za každou cenu odlišit. Potřebu odlišení posiluje pocit, že rodiče nejsou tak dokonalý, jací se zdáli být dříve. Dospívající jsou k rodičům kritičtí a odmítají rodičovskou autoritu. Dále se mění i jejich postoj ke škole, dobrý výkon přestává být cílem a stává se prostředkem. Dochází k diferenciaci v oblasti profesní přípravy a s tím souvisejícího sociálního postavení. Pro dospívající mají velký význam vrstevníci, s nimiž se ztotožňují. Skupinová identita jim slouží jako zdroj jistoty, představuje přechodnou fázi v rozvoji individuální identity. Roste význam dyadických přátelských vztahů a v období starší adolescence i partnerství. Teenageři však nejsou pro trvalejší partnerský vztah ještě dostatečně zralí, totéž platí pro manželství a rodičovství. Adolescent je postupně stále více akceptován jako dospělý, ale také se od něho vyžaduje chování, které by dospělosti odpovídalo. V pozdní adolescenci se mění i sociální role, sociální dospělost signalizuje nástup do zaměstnání (37).

1.10.3 Mravní vývoj v adolescenci

Adolescent chce žít podle absolutních hodnotových norem a trápí se, když těchto norem není schopen dosáhnout. Podle toho také přísně soudí autority, především své rodiče, učitele a vychovatele. Tento mravní absolutismus je později překonán, ale zůstává v dospělém člověku jako citlivý odpor k polopravdě a nespravedlnosti, jako popud k neustálému hledání něčeho lepšího (28).

V období adolescence se morálka dospívajícího významným způsobem mění a někteří adolescenti se posouvají na postkonvenční úroveň morálního vývoje. To

znamená, že dospívající vědomě přijímá základní normy a principy, které rozhodují o tom, co je či není správné a dobré. Morálka adolescenta je většinou morálkou absolutní, tzn. že přijaté morální normy platí podle něj pro všechny a za všech okolností, bez jakýchkoli omezení. Dospívající má tendenci vnímat svět černo-bíle a odmítat možnost jakéhokoli kompromisu, v přijetí kompromisu vidí projev polovičatosti, pohodlnosti nebo zbabělosti. Tento absolutismus morálky je ovšem nutně častým zdrojem konfliktů s okolím, je však i zdrojem zklamání pro jedince samotného – zážitek neuskutečnitelnosti takto vyhraněného mravního ideálu může dospívajícího vrhnout až do opačného extrému, kdy začne dávat na odiv naopak až hrubý cynismus a bezohledný egoismus (17).

Morální vývoj v adolescentním věku je typický: a) tendencí uvažovat o morálních principech a zaujímat k nim vlastní stanovisko, b) tendencí k absolutizujícím a akcentovaným závěrům a c) sklonem vyžadovat dodržování uznávaných principů, opět až v absolutní a nekompromisní míře. Z toho vyplývá netolerance k lidem s jinými názory, kteří adolescenta matou a jsou mu proto nepříjemní (37)

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit u vybraného vzorku populace (studenti gymnázia), jaký je jejich názor na základní projevy morálního jednání (obecně chápaného jako slušné).

2.2 Hypotézy

Hypotéza I: Mladí lidé chápou základní normy slušného (morálního) jednání z pragmatického hlediska jako určitý projev slabosti (vzhledem k atmosféře ve společnosti, která je nastavena na dosažení úspěchu, mnohdy za jakoukoliv cenu).

Hypotéza II: Žít morálně (podle morálních zásad) považují dnešní mladí lidé za důležité. (Žít morálně považují dnešní mladí lidé za naivní.)

Hypotéza III: Podle dotazovaných dospívajících je chování dnešního člověka ve společnosti (mezilidských vztazích) spíše neetické a zhoršuje se.

Hypotéza IV: Média mají podle názoru respondentů z etického hlediska na jednání lidí negativní vliv.

3. METODIKA

3.1 Použité metody a techniky výzkumu

Při zpracovávání teoretické části své bakalářské práce jsem použila metodu analýzy dokumentů s použitím techniky sekundární analýzy dat. Ke sběru dat pro zpracování praktické části byla použita kvantitativní metoda dotazování a technika dotazníkového šetření.

3.1.1 Technika sekundární analýzy dat

Techniku sekundární analýzy dat jsem použila pro vypracování teoretické části své bakalářské práce, která se týkala sběru dat především z monografických tisků.

3.1.2 Technika dotazníku

V průběhu výzkumného šetření bylo rozdáno celkem 160 anonymních dotazníků. Z celkového množství rozdaných 160 dotazníků (100 %) se ke zpracování vrátilo 136 (85 %). Z důvodu chybějící odpovědi muselo být vyřazeno 16 dotazníků (12 %). Zbylých 120 (88 %) bylo využito ke zpracování praktické části bakalářské práce. Dotazníkové šetření probíhalo v období duben až květen roku 2008.

K dotazníkovému šetření byl použit dotazník obsahující 34 otázek (viz příloha č. 1). První dvě otázky byly identifikační, týkaly se pohlaví a věku respondenta. Dále jsem do dotazníku zařadila i otázku týkající se náboženského vyznání respondentů. Dotazník obsahoval celkem 27 otázek uzavřených (2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34), což znamená, že respondent měl možnost označit pouze jednu odpověď, která nejvíce korespondovala s jeho osobním názorem, 2 otázky byly polootevřené (14, 21), což znamená, že si respondent může vybrat z nabízených možností, nebo může doplnit vlastní odpověď a 5 otázek bylo

otevřených (1, 8, 11, 19, 22), což znamená, že respondent doplní vlastní odpověď na danou otázku.

Před vlastním výzkumným šetřením byl proveden ještě předvýzkum na 4 náhodně vybraných studentech odpovídajícího věku (viz tab. č. 1), který měl zjistit, zda jsou otázky srozumitelné. Výsledky získané ze skupiny studentů předvýzkumu jsem nehodnotila. Sloužily pouze pro následné stanovení definitivní podoby dotazníku.

Tab. č. 1 - Zkoumaný soubor (předvýzkum)

Věk studentů	Počet studentů	Pohlaví
15 let	1	Žena
16 let	1	Muž
18 let	1	Žena
19 let	1	Muž
Celkem	4	2 muži, 2 ženy

3.2 Charakteristika zkoumaného souboru

Respondenty byli studenti prvních a čtvrtých ročníků Gymnázia v Písku (viz tab. č. 2). Zkoumaný soubor nakonec tvořilo 60 studentů prvního ročníku a 60 studentů čtvrtého ročníku, celkem 120 studentů. Věk studentů prvních ročníků byl 15 a 16 let, věk studentů čtvrtých ročníků byl 18 a 19 let. Z toho bylo v prvních ročnících zkoumaného souboru 20 chlapců a 40 dívek, ve čtvrtých ročnících zkoumaného souboru 24 chlapců a 36 dívek. Z celkového počtu respondentů bylo 63 % (76) žen a 37 % (44) mužů.

Dotazníky byly vyplňovány studenty v průběhu vyučování pod pedagogickým dozorem. Respondenti se řídili pouze instrukcemi v úvodu dotazníku, podrobnější informace jim nebyly podány.

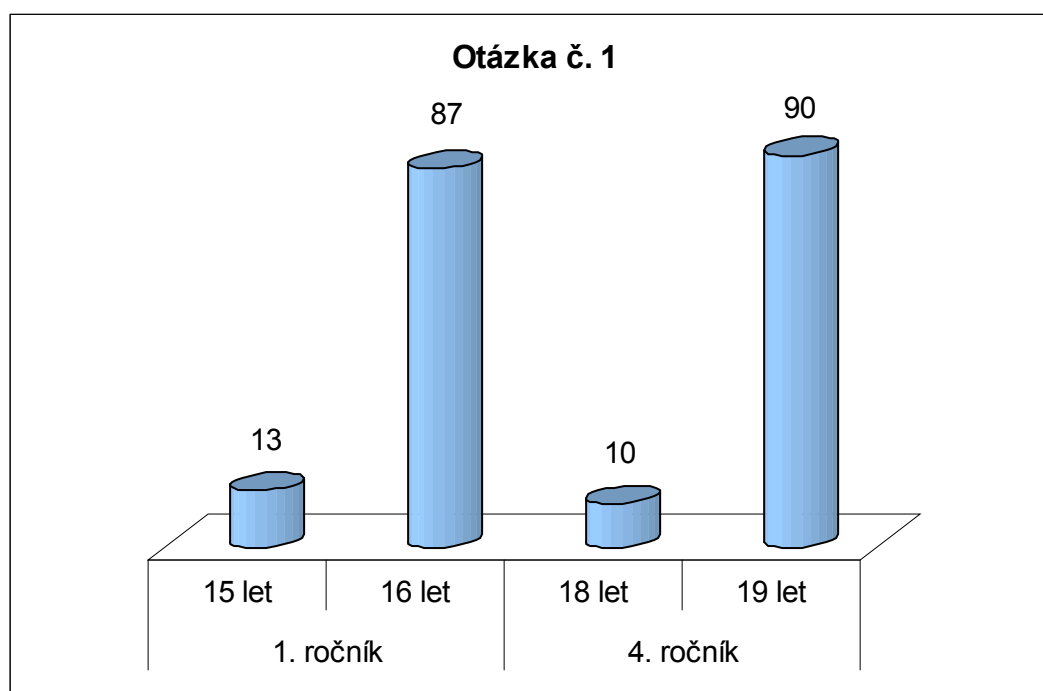
Tab. č. 2 – Zkoumaný soubor

	První ročníky	Čtvrté ročníky
Věk	15 a 16 let	18 a 19 let
Muži	20	24
Ženy	40	36
Celkem	60	60

4. VÝSLEDKY

Výsledky dotazníkového šetření jsou v této části vyobrazeny v jednotlivých grafech, které byly vyhotoveny v programu Microsoft Office Excel. Ke každé otázce přísluší graf s hodnotami v procentech. Grafy zobrazují relativní počet (procentuální poměr) hodnot, absolutní hodnoty (konkrétní počet odpovědí na danou otázku) jsou uváděny v tabulkách či v textu v závorkách.

Graf č. 1: Otázka č. 1 – Věk respondentů (v %)

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje, že respondenti byli rozděleni do dvou věkových kategorií (15–16 let a 18–19 let).

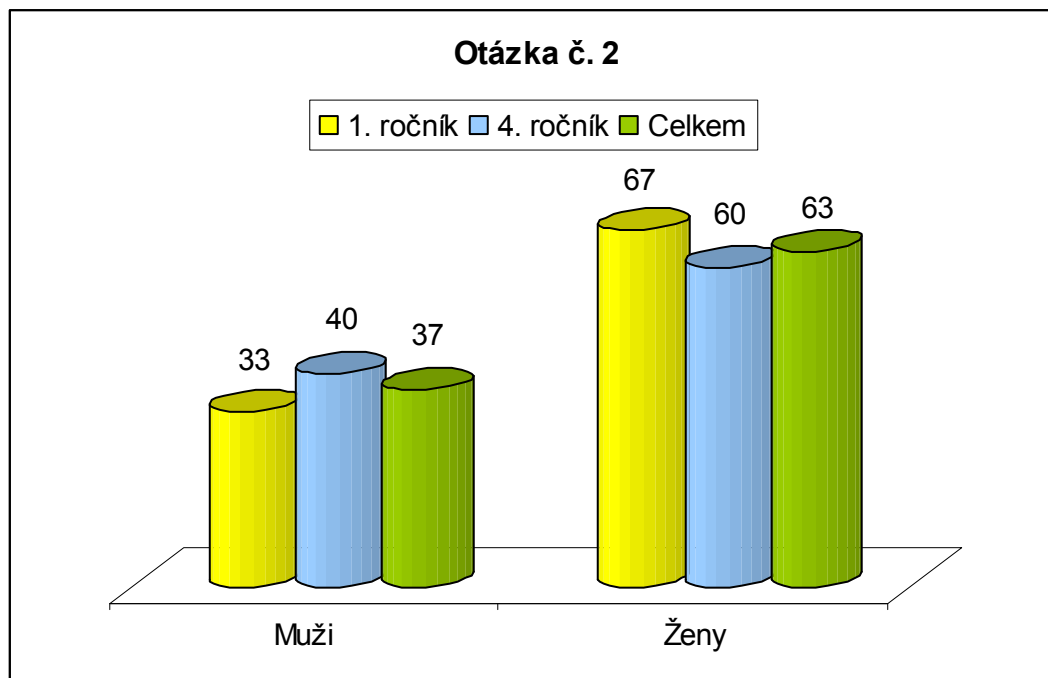
Celkový počet respondentů ve věkovém rozmezí 15–16 let (tj. 1. ročník SŠ) byl 60 (100 %) osob. Z grafu je patrné, že věková kategorie 15 let byla zastoupena 8 respondenty (13 %) a věková kategorie 16 let byla zastoupena 52 respondenty (87 %).

Celkový počet respondentů ve věkovém rozmezí 18–19 let (tj. 4. ročník SŠ) byl 60 (100 %) osob. Z grafu vyplývá, že věková kategorie 18 let byla zastoupena 6 respondenty (10 %) a věková kategorie 19 let byla zastoupena 54 respondenty (90 %).

Tab. č. 3 – Počet respondentů podle věku

	1. ročník		4. ročník	
	15 let	16 let	18 let	19 let
Počet studentů	8	52	6	54

Graf č. 2: Otázka č. 2 – Pohlaví respondentů (v %)

Zdroj: Vlastní výzkum

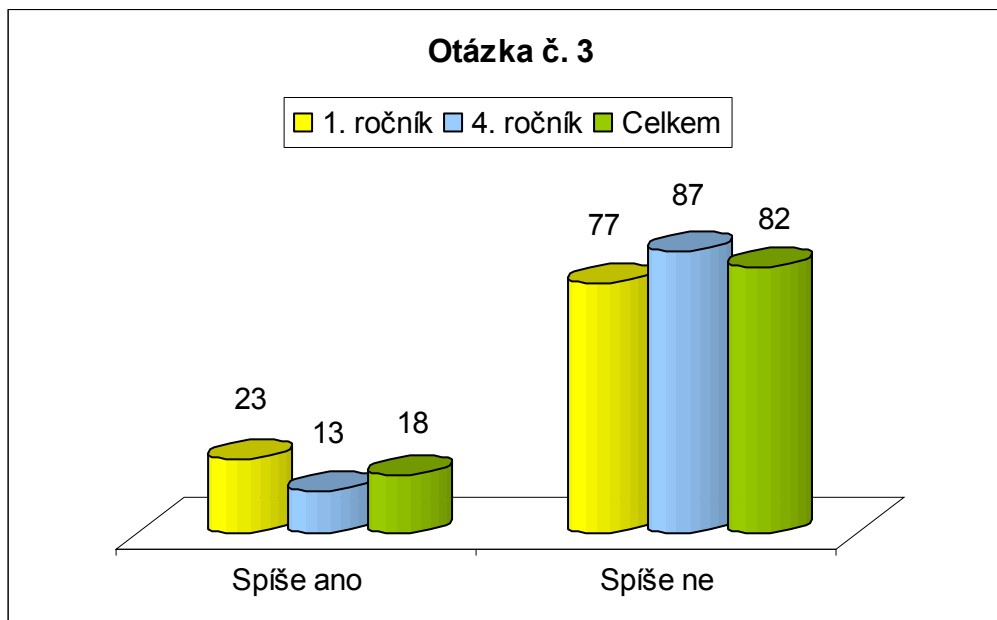
Z grafu je zřejmé, že v obou věkových skupinách převažují ženy. Počet mužů je mezi dotazovanými studenty čtvrtého ročníku zhruba o 7 % vyšší než mezi studenty prvního ročníku. Absolutní hodnoty zobrazuje přehledně tabulka č. 4.

Celkový počet dotazovaných činil 120 (100 %) osob. Z toho bylo 44 (37 %) mužů a 76 (63 %) žen. Celkový počet respondentů ve věkovém rozmezí 15–16 let (tj. 1. ročník SŠ) byl 60 (100 %) osob. Z toho bylo 20 (33 %) mužů a 40 (67 %) žen. Celkový počet respondentů ve věkovém rozmezí 18–19 let (tj. 4. ročník SŠ) byl 60 (100 %) osob. Z toho bylo 24 (40 %) mužů a 36 (60 %) žen.

Tab. č. 4 – Pohlaví respondentů

	Muži	Ženy
1. ročník	20	40
4. ročník	24	36
Celkem	44	76

Graf č. 3: Otázka č. 3 – Hlásíte se k nějakému náboženství? (v %)

Zdroj: Vlastní výzkum

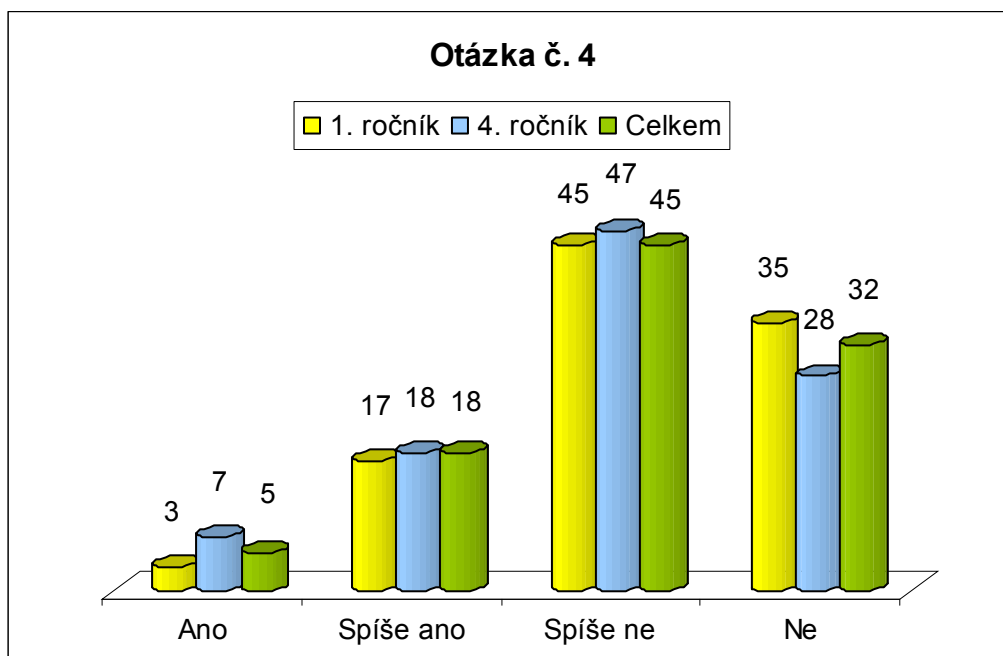
Z grafu je patrné, že z celkového počtu respondentů se jich většina, tj. 82 % (98) k žádnému náboženství nehlásí a pouze 18 % (22) dotázaných se k víře hlásí.

Mezi studenty prvního ročníku je to 77 % dotazovaných, mezi studenty čtvrtého ročníku je to 87 % dotazovaných. Studentů, kteří se hlásí k náboženství, je celkem 18 % (tj. 22). K víře se více hlásí studenti 1. ročníku, kde jejich počet činí 23 % (14), zatímco ve 4. ročníku je to pouze 13 % (8).

Tab. č. 5 – Příslušnost k náboženství

	Spíše ano	Spíše ne
1. ročník	14	46
4. ročník	8	52
Celkem	22	98

Graf č. 4: Otázka č. 4 – Souhlasíte s tvrzením, že slušnost (morální jednání) je v dnešní společnosti chápána jako určitý projev slabosti? (v %)

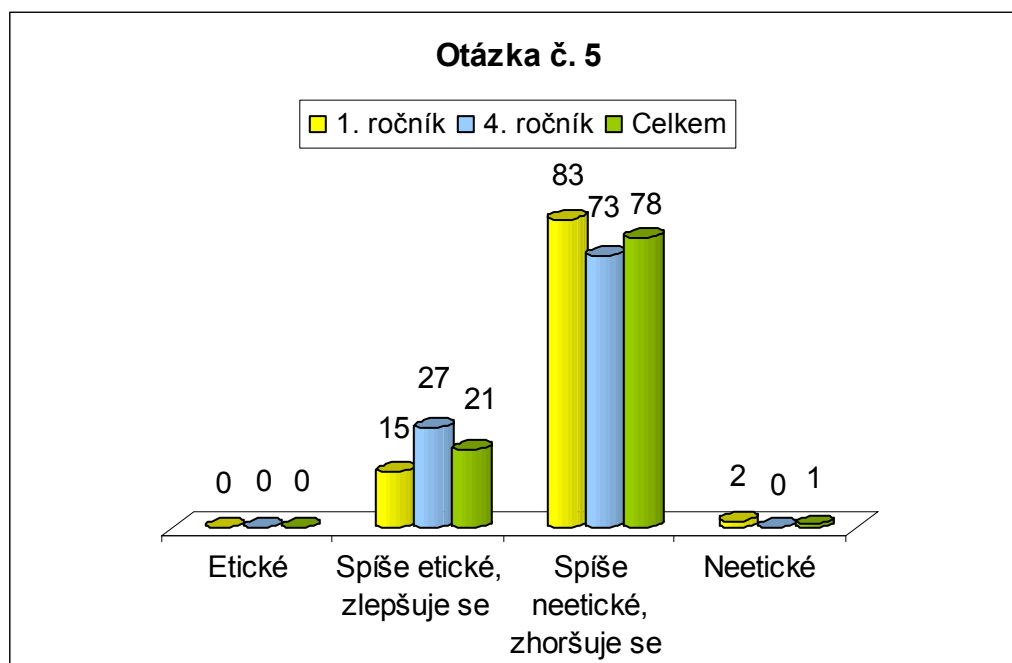
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je vidět, že odpovědi obou věkových skupin studentů se příliš neliší. Z celkového počtu dotazovaných s tímto výrokem nesouhlasí 32 % (38) studentů a 45 % (55) studentů se k tomuto názoru přiklání spíše než k opačnému názoru. Avšak najdou se i tací, kteří s tímto výrokiem souhlasí, tj. 5 % (6), nebo se k souhlasu přiklánějí, tj. 18 % (21). Absolutní hodnoty jsou pro větší přehlednost uvedeny v tabulce č. 6.

Tab. č. 6 – Souhlasíte s tvrzením, že slušnost (morální jednání) je v dnešní společnosti chápána jako určitý projev slabosti?

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
1. ročník	2	10	27	21
4. ročník	4	11	28	17
Celkem	6	21	55	38

Graf č. 5: Otázka č. 5 – Jak byste zhodnotil/a chování dnešního člověka v mezilidských vztazích? (v %)

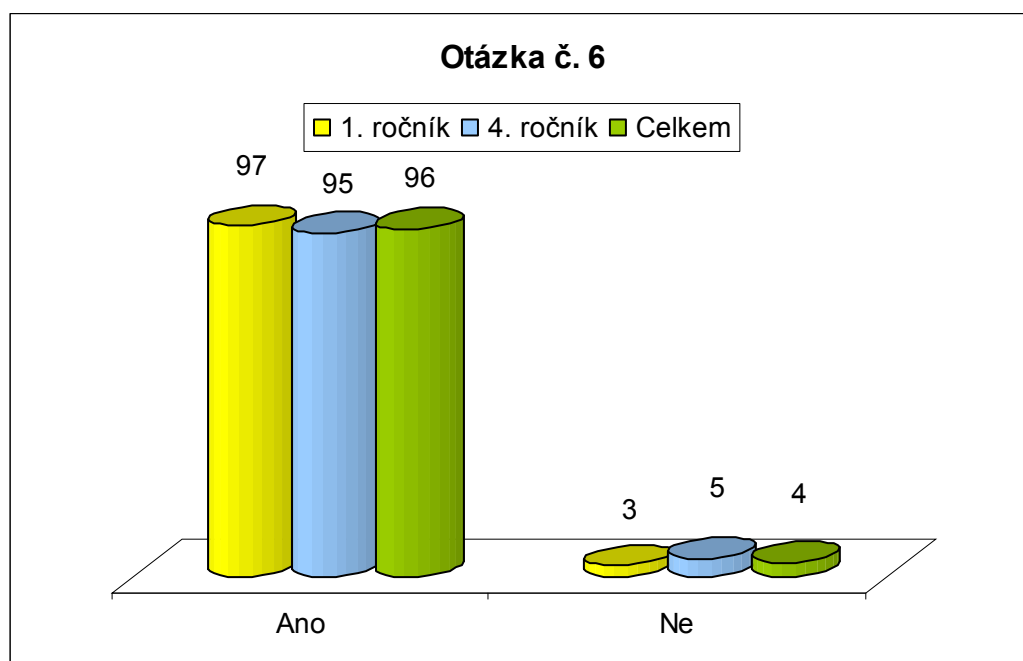
Zdroj: Vlastní výzkum

Celkem 78 % (94) studentů považuje chování dnešního člověka za spíše neetické a zhoršující se. 1 % (1) označuje toto chování za neetické. Naopak 21 % (25) dotazovaných vidí toto chování jako zlepšující se. A žádný z respondentů nepovažuje toto chování za etické.

Tab. č. 7 – Chování člověka v mezilidských vztazích

	Etické	Spíše etické, zlepšuje se	Spíše neetické, zhoršuje se	Neetické
1. ročník	0	9	50	1
4. ročník	0	16	44	0
Celkem	0	25	94	1

Graf č. 6: Otázka č. 6 – Děláte si starosti, abyste někomu svým jednáním (chováním) neublížil/a? (v %)

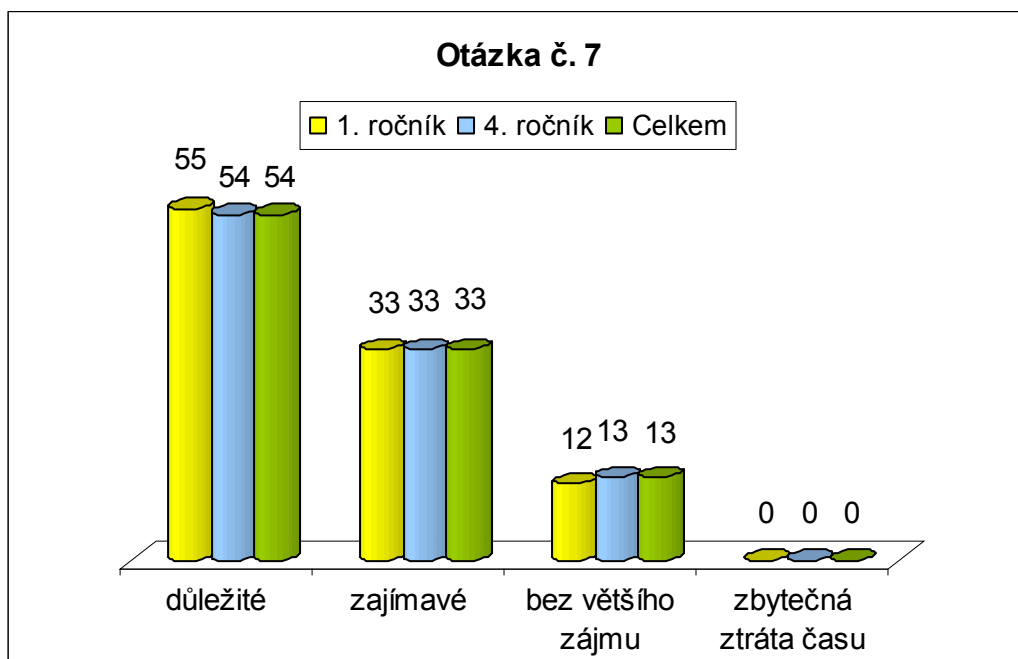
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje, že téměř všichni dotazovaní – 96 % (115) si dělají starosti s tím, aby někomu svým chováním neublížili. Mezi studenty prvního ročníku je to 97 % (58) a ve čtvrtém ročníku 95 % (57) respondentů. Celkem pouze 4 % (5) respondentů si s tím, zda někomu svým chováním neublíží, starosti nedělá.

Tab. č. 8 - Děláte si starosti, abyste někomu svým jednáním (chováním) neublížil/a?

	Ano	Ne
1. ročník	58	2
4. ročník	57	3
Celkem	115	5

Graf č. 7: Otázka č. 7 – Jaký je Váš názor na etické kodexy (soubory zásad, jimiž by se člověk měl ve svém chování a jednání s jinými lidmi řídit)? (v %)

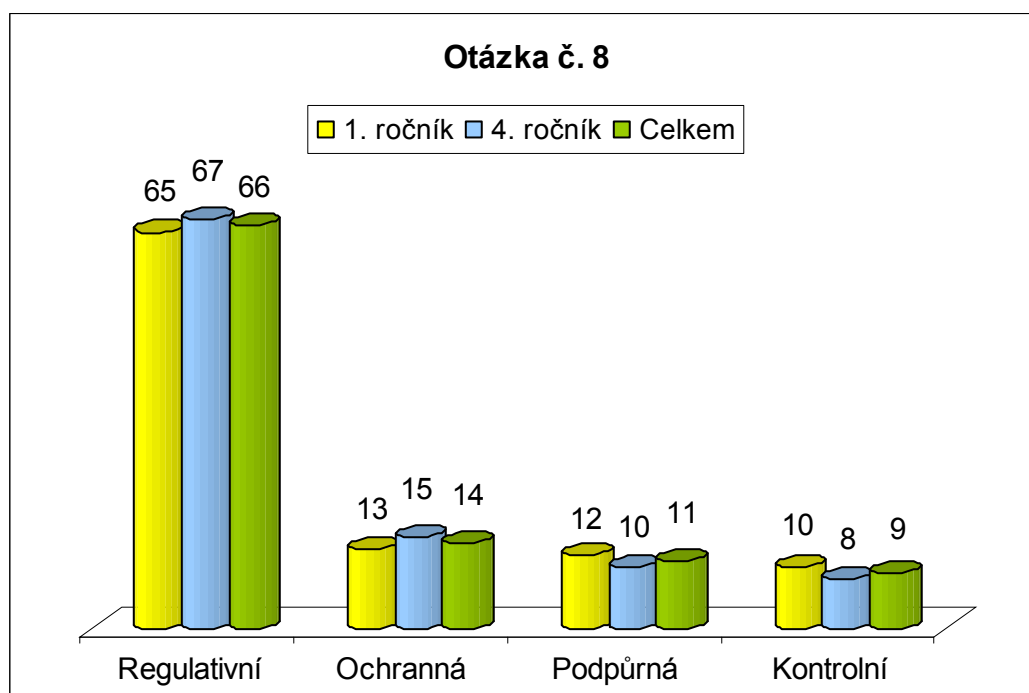
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu č. 7 můžeme vyčíst, zda respondenti považují etické kodexy za důležité, či nikoliv. 54 % (65) respondentů zastává názor, že etické kodexy jsou důležité. Tento počet je v obou skupinách studentů téměř stejný, v 1. ročnících je tento počet pouze o 1 % vyšší než ve 4. ročnících. 33 % (40) dotazovaných považuje etické kodexy za zajímavé, 13 % (15) studentů etickým kodexům nepřikládá velký zájem a žádný z respondentů si nemyslí, že by to byla ztráta času.

Tab. č. 9 – Význam etických kodexů

	důležité	zajímavé	bez většího zájmu	zbytečná ztráta času
1. ročník	33	20	7	0
4. ročník	32	20	8	0
Celkem	65	40	15	0

Graf č. 8: Otázka č. 8 – Jakou funkci by měly plnit etické kodexy ve společnosti? (v %)

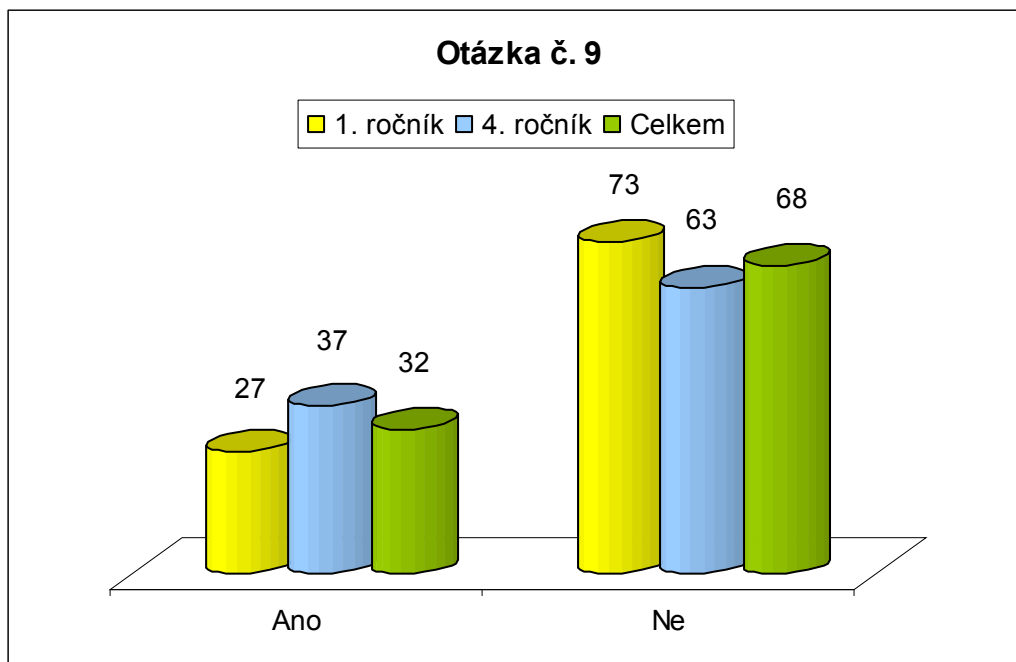
Zdroj: Vlastní výzkum

66 % (79) dotazovaných zastává názor, že etické kodexy by měly ve společnosti plnit funkci regulativní. Názor, že etické kodexy by měly plnit funkci ochrannou uvedlo 14 % (17) respondentů, 11 % (13) respondentů se domnívá, že by etické kodexy měly plnit funkci podpůrnou a zbylých 9 % (11) si myslí, že by etické kodexy měly plnit funkci kontrolní (připisuje etickým kodexům funkci kontrolní).

Tab. č. 10 – Funkce etických kodexů

	Regulativní	Ochranná	Podpůrná	Kontrolní
1. ročník	39	8	7	6
4. ročník	40	9	6	5
Celkem	79	17	13	11

Graf č. 9: Otázka č. 9 – Znáte nějaký etický kodex? (v %)

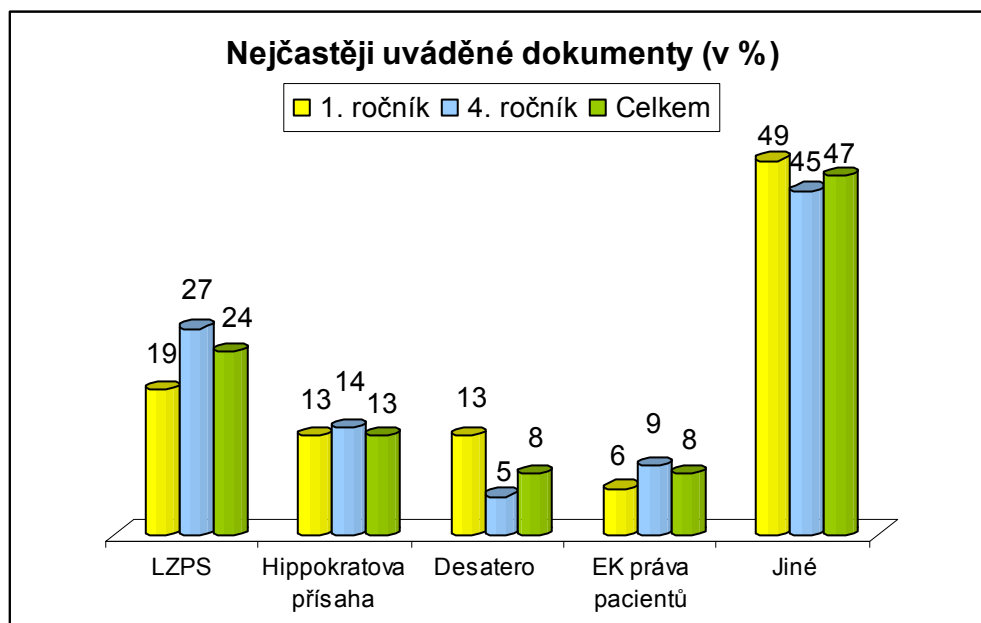
Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku číslo 9 zvolilo z celkového počtu 120 (100 %) respondentů odpověď „Ano“ pouze 32 % (38) dotazovaných a odpověď „Ne“ 68 % (82). Respondenti, kteří označili odpověď „Ano“, měli uvést alespoň jeden příklad etického kodexu. Odpovědi jsou zobrazeny v grafu č. 10. Absolutní hodnoty jsou uvedeny v tabulce č. 11.

Tab. č. 11 – Znalost etických kodexů

	Ano	Ne
1. ročník	16	44
4. ročník	22	38
Celkem	38	82

Graf č. 10: Otázka č. 9 – Pro skupinu respondentů, kteří odpověděli na otázku č. 9 odpověď ano. A jaký etický kodex znáte? Uveďte příklad. (v %)

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastěji uváděným dokumentem mezi respondenty, kteří odpověď uvedli, byla Listina základních práv a svobod. Dalšími uvedenými dokumenty byly: Hippokratova přísaha, Desatero božích přikázání a Etický kodex práva pacientů. 47 % respondentů, kteří na otázku č. 9 odpověděli ano, si etický kodex spletlo s jednotlivými pravidly slušného chování. Jako odpověď uváděli např. pravidlo pustit starší osobu sednout, pravidla stolování, pravidla při rozhovoru aj.

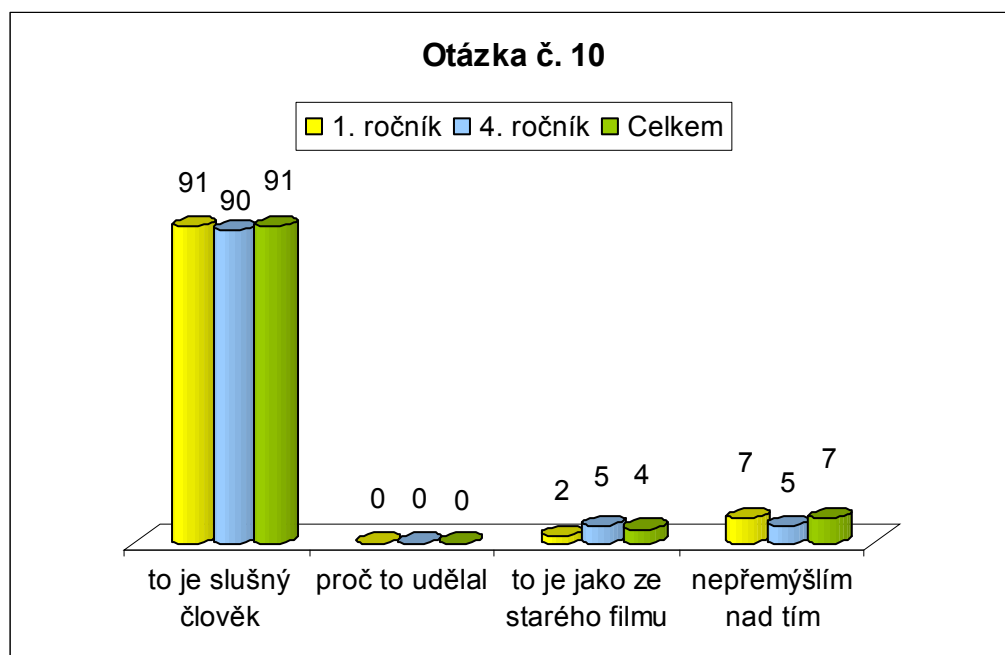
Tab. č. 12 – Nejčastěji uváděné dokumenty

	LZPS	Hippokratova přísaha	Desatero	EK práva pacientů	Jiné
1. ročník	3	2	2	1	8
4. ročník	6	3	1	2	10
Celkem	9	5	3	3	18

Vysvětlení zkratk uvedených v tabulce č. 12 a grafu č. 10:

LZPS = Listina základních práv a svobod, EK = etický kodex, Jiné = ostatní odpovědi uváděné respondenty

Graf č. 11: Otázka č. 10 - Představte si situaci: Jedete v MHD. V autobuse už není žádné volné místo k sezení a na další zastávce přistoupí starší paní. V tu chvíli se postaví mladý muž/dívka v přední části autobusu a pouští paní, aby si sedla na jeho/jí místo. Co si pomyslíte? (v %)

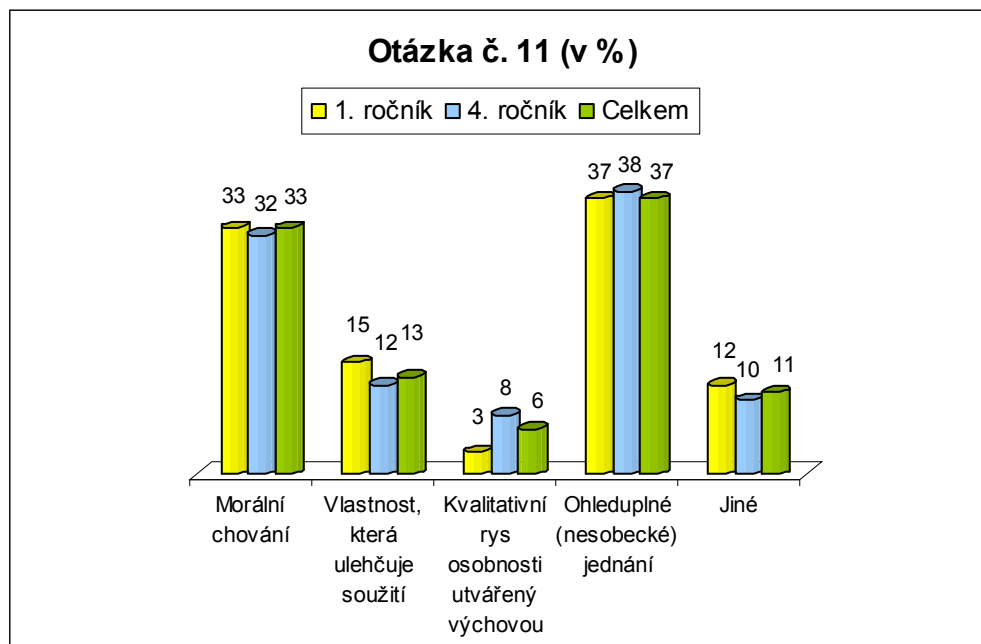
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje, že téměř všichni dotazovaní studenti (91 %, tj. 109 studentů) považují chování této mladé dívky/chlapce za slušné. 7 % (7) dotazovaných by nad danou situací nepřemýšlelo. 4 % (4) dotazovaných takové chování připadá jako ze starého filmu, pro dnešní společnost necharakteristické.

Tab. č. 13 – Situace v MHD

	to je slušný člověk	proč to udělal	to je jako ze starého filmu	nepřemýšlím nad tím
1. ročník	55	0	1	4
4. ročník	54	0	3	3
Celkem	109	0	4	7

Graf č. 12: Otázka č. 11 – Jak byste definoval/a slušnost? (v %)

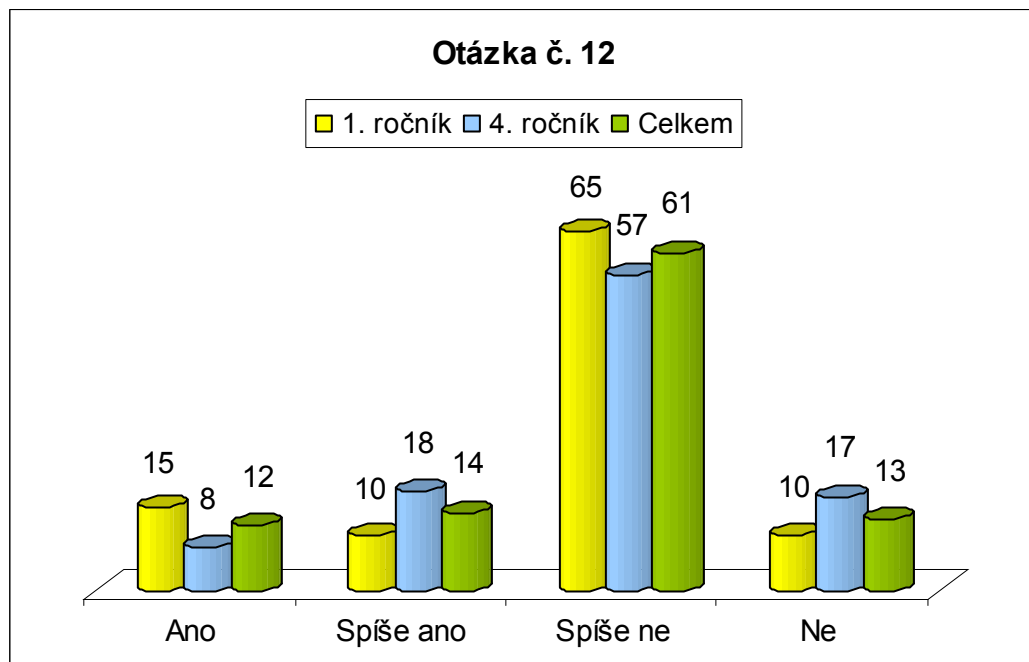
Zdroj: Vlastní výzkum

Na tuto otázku se mi dostalo mnoho variant odpovědí. A tak jsem je rozdělila do pěti skupin. Odpovědi u obou věkových kategorií nebyly příliš odlišné. Celkem 37 % (45) respondentů slušnost definovalo jako ohleduplné (nesobecké) chování, 33 % (39) dotazovaných slušnost definovalo obecně jako morální jednání, 13 % (16) definovalo slušnost jako vlastnost, která ulehčuje soužití lidí, 6 % (7) slušnost definovalo jako kvalitativní rys osobnosti utvářený výchovou a zbylých 11 % (13) respondentů definovalo slušnost způsobem, který se neopakoval.

Tab. č. 14 – Definice slušnosti

	Chování podle morálních pravidel	Vlastnost ulehčující soužití	Kvalitativní rys osobnosti utvářený výchovou	Ohleduplné (nesobecké) jednání	Jiné
1. ročník	20	9	2	22	7
4. ročník	19	7	5	23	6
Celkem	39	16	7	45	13

Graf č. 13: Otázka č. 12 – Co si myslíte o lhaní? Je to podle Vás morální jednání? (v %)

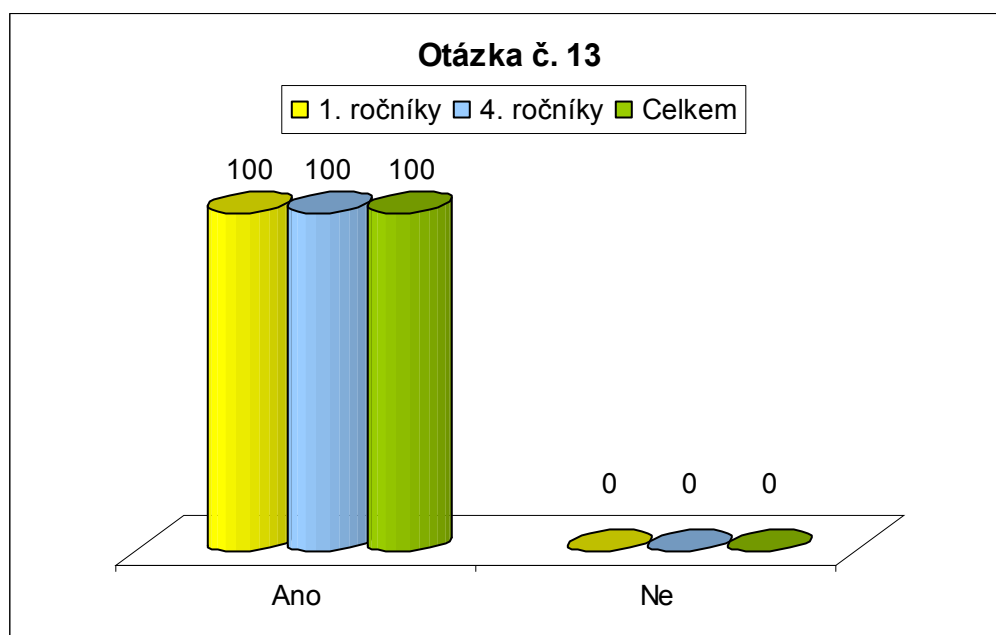
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že 61 % (73) respondentů považuje lhaní za spíše nemorální jednání, 13 % (16) respondentů označuje toto jednání jako nemorální. Naopak 12 % (14) dotazovaných považuje lhaní za morální jednání a dalších 14 % (17) se přiklání k tomu, že takové jednání je spíše morální.

Tab. č. 15 - Co si myslíte o lhaní? Je to podle Vás morální jednání?

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
1. ročník	9	6	39	6
4. ročník	5	11	34	10
Celkem	14	17	73	16

Graf č. 14: Otázka č. 13 – Zalhal/a jste někdy? (v %)

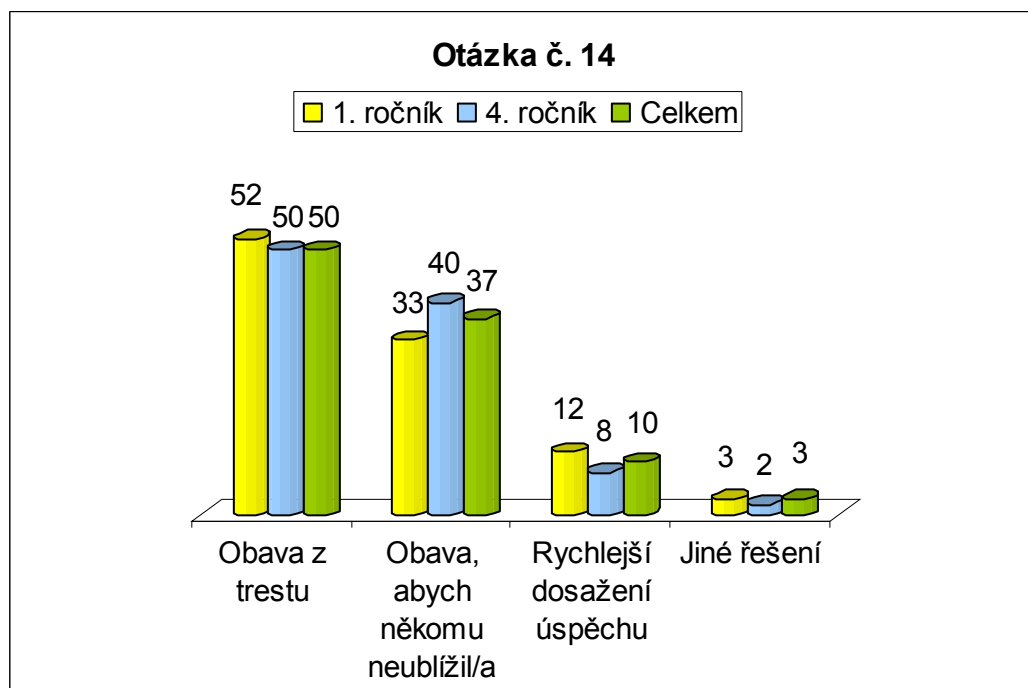
Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku, zda někdy zalhali, odpověděli všichni respondenti z obou věkových skupin „Ano“.

Tab. č. 16 - Zalhal/a jste někdy?

	Ano	Ne
1. ročníky	60	0
4. ročníky	60	0
Celkem	120	0

Graf č. 15: Otázka č. 14 – Co podle Vás vede člověka k tomu, aby zalhal. Co je nejčastějším důvodem? (v %)

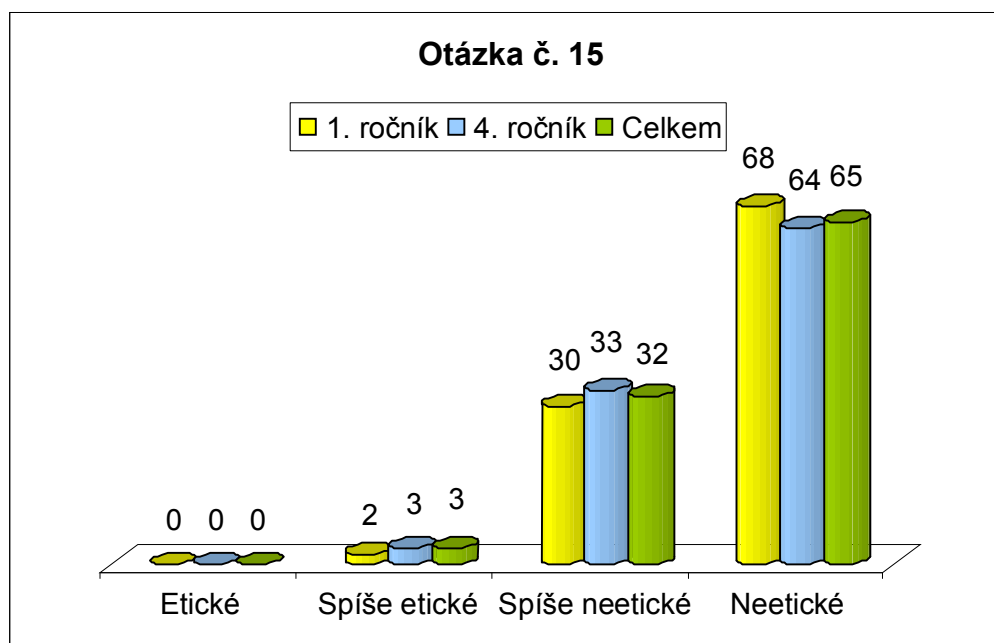
Zdroj: Vlastní výzkum

Polovina z celkového počtu respondentů si myslí, že nejčastějším důvodem, který vede člověka k tomu, aby zalhal, je obava z trestu. 37 % (45) respondentů se přiklání k názoru, že ke lhaní člověka vede obava, aby někomu neublížil. Odpověď, že nejčastějším důvodem je rychlejší dosažení úspěchu, zastává 10 % (12) dotazovaných a zbylá 3 % (3) tvoří odpovědi, které navrhují jinou variantu, např. nechť něco udělat tak, jak se to má, obava z čehokoli, vliv okolností a přátel.

Tab. č. 17 – Co podle Vás vede člověka k tomu, aby zalhal. Co je nejčastějším důvodem?

	Obava z trestu	Obava, abych někomu neublížil/a	Rychlejší dosažení úspěchu	Jiné řešení
1. ročník	30	21	7	2
4. ročník	30	24	5	1
Celkem	60	45	12	3

Graf č. 16: Otázka č. 15 – Co si myslíte o dopování sportovců? Takové chování je podle Vás ... (v %)

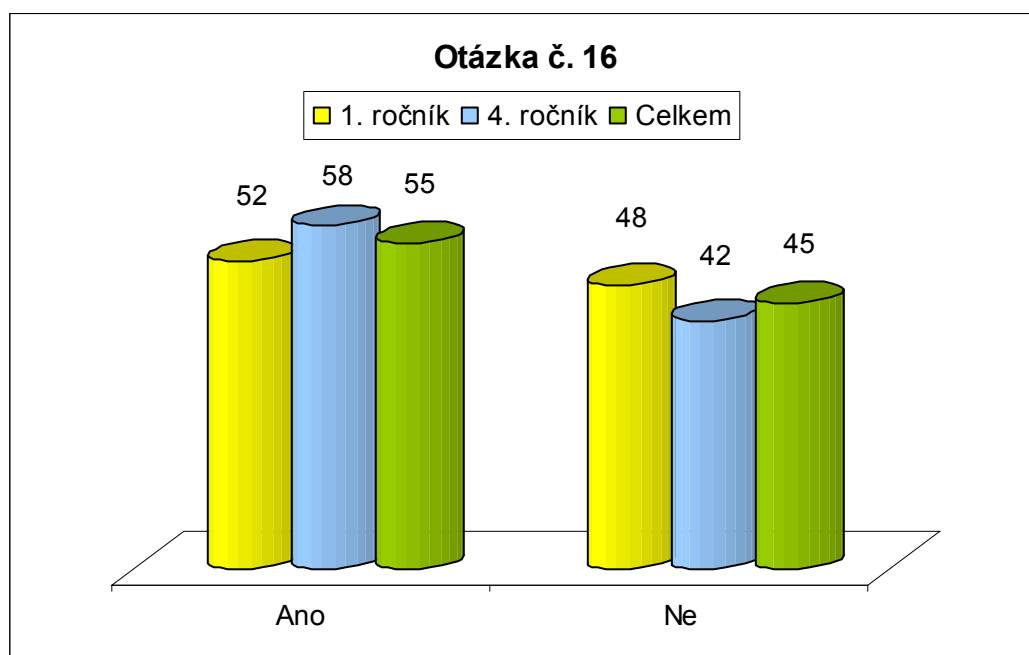
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že odpovědi obou skupin studentů se příliš neliší. Z celkového počtu respondentů odpovědělo 65 % (79), že dopování sportovců považuje za chování neetické, dalších 32 % (38) respondentů se přiklání k odpovědi, že takové chování je spíše neetické. Naopak 3 % (3) dotazovaných považuje takové chování za spíše etické, a žádný respondent nepovažuje dopování za etické.

Tab.č. 18 – Dopování sportovců

	Etické	Spíše etické	Spíše neetické	Neetické
1. ročník	0	1	18	41
4. ročník	0	2	20	38
Celkem	0	3	38	79

Graf č. 17: Otázka č. 16 – Pohoršuje Vás dopování sportovců? (v %)

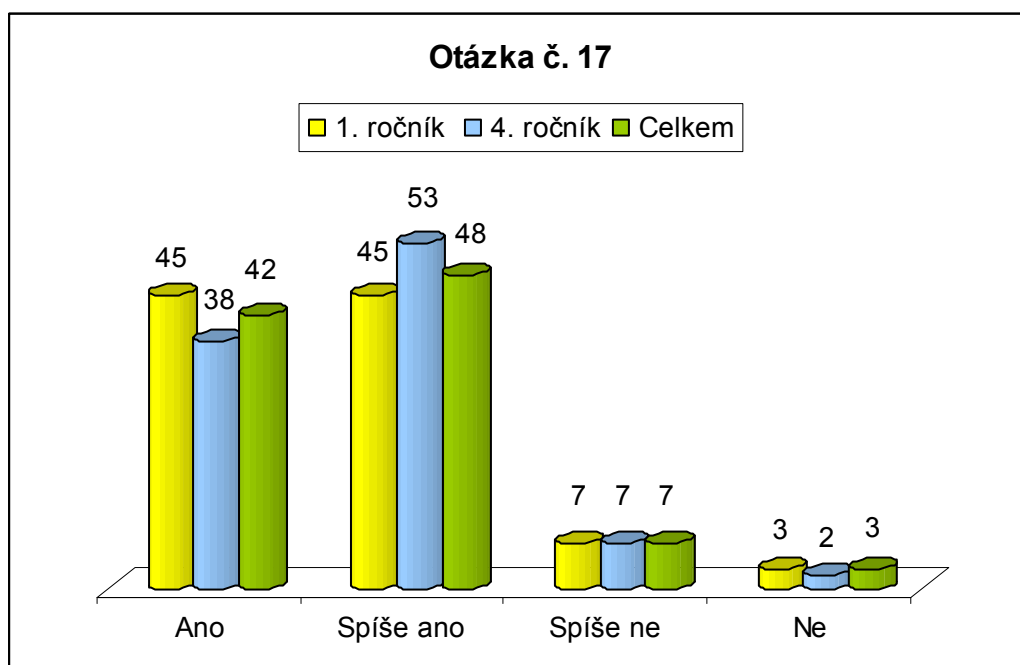
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf nám ukazuje, že 55 % (66) respondentů dopování sportovců pohoršuje. A naopak 45 % (54) takové chování vůbec nepohoršuje. Mezi studenty prvního ročníku dopování pohoršuje 52 % (31) respondentů, ve čtvrtém ročníku je tento počet vyšší zhruba o 6 %.

Tab. č. 19 – Pohoršuje Vás dopování sportovců ?

	Ano	Ne
1. ročník	31	29
4. ročník	35	25
Celkem	66	54

Graf č. 18: Otázka č. 17 – Myslíte si, že by měl být úspěch provázen morálním jednáním? (v %)

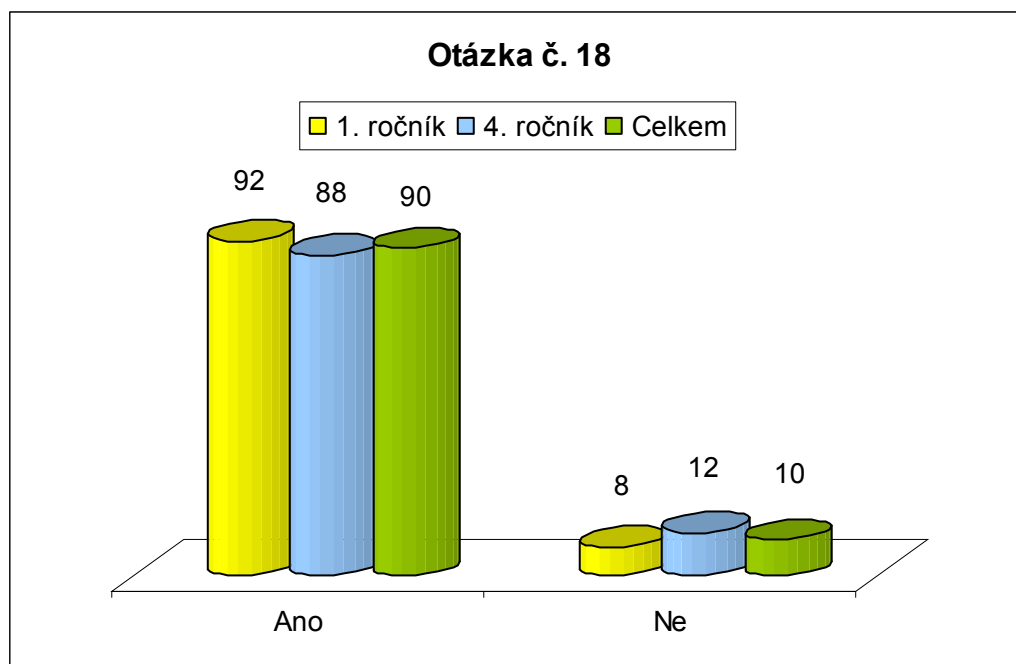
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu můžeme vyčíst, že 48 % (59) dotazovaných si myslí, že úspěch by měl být spíše doprovázen morálním jednáním, 42 % (50) dotazovaných souhlasí s tím, že úspěch by měl být provázen morálním jednáním. Naopak pouze 3 % (3) respondentů zvolilo odpověď „Ne“ a zbylých 7 % (8) odpovědělo „Spíše ne“.

Tab. č. 20 – Úspěch a morální jednání

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
1. ročník	27	27	4	2
4. ročník	23	32	4	1
Celkem	50	59	8	3

Graf č. 19: Otázka č. 18 – Souhlasíte s výrokem: „K postupnému zániku civilizace úplně postačí, když se moderní člověk zbaví všech morálních hodnot.“ (K. Lorenz) (v %)

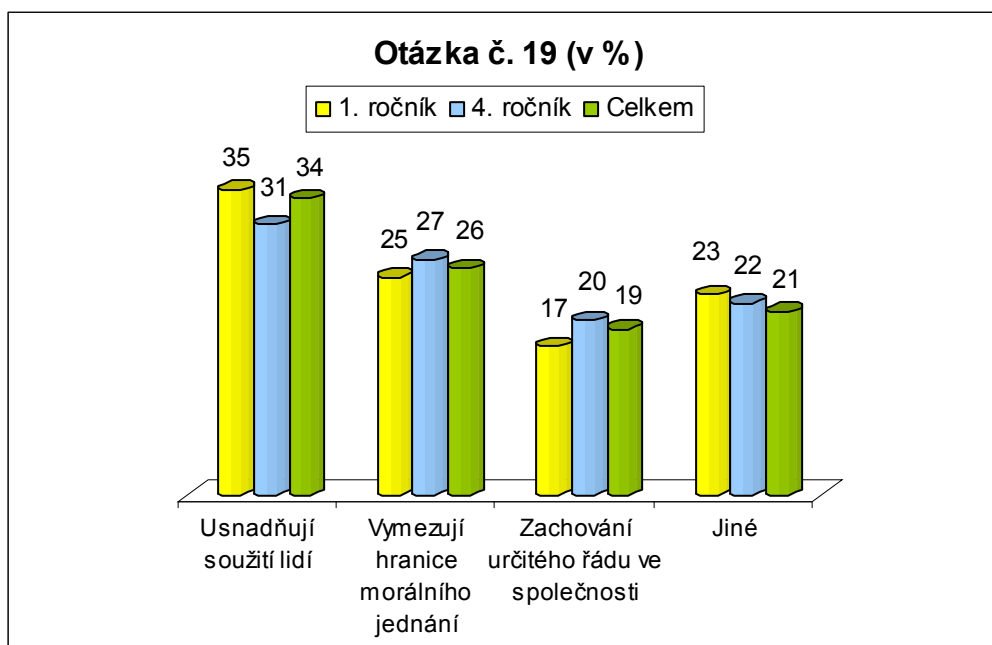
Zdroj: Vlastní výzkum

Většina studentů (90 %, tj. 108) souhlasí s tvrzením, že k zániku civilizace postačí, když se člověk zbaví morálních hodnot. Zbylých 10 % (12) respondentů s tímto výrokem nesouhlasí.

Tab. č. 21 - Souhlasíte s výrokem: „K postupnému zániku civilizace úplně postačí, když se moderní člověk zbaví všech morálních hodnot.“ (K. Lorenz)

	Ano	Ne
1. ročník	55	5
4. ročník	53	7
Celkem	108	12

Graf č. 20: Otázka č. 19 – V čem si myslíte, že spočívá význam (důležitost) morálních zásad? (v %)

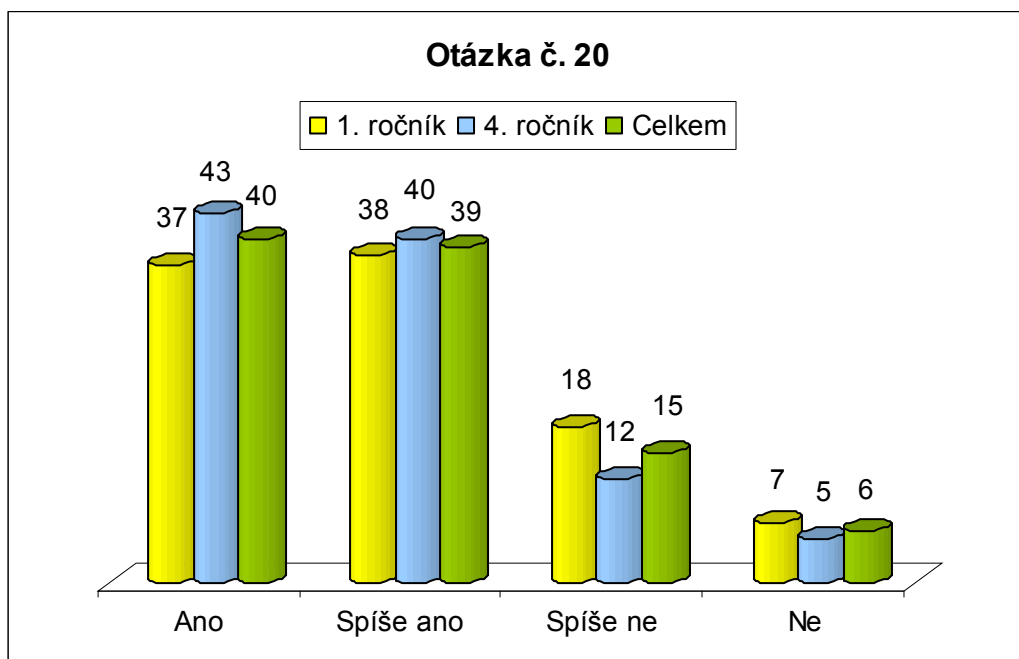
Zdroj: Vlastní výzkum

34 % (40) respondentů spatřuje význam morálních zásad v tom, že usnadňují soužití lidí ve společnosti. Podle 26 % (31) dotázaných jsou morální zásady důležité proto, že vymezují hranice morálního jednání. Morální zásady jsou důležité, protože zachovávají ve společnosti určitý řád, tento názor zastává 19 % (22) respondentů. Zbýlých 21 % (25) respondentů zvolilo jinou odpověď.

Tab. č. 22 – Význam morálních zásad

	Usnadňují soužití lidí	Vymezují hranice morálního jednání	Zachování určitého řádu ve společnosti	Jiné
1. ročník	21	15	10	14
4. ročník	19	16	12	13
Celkem	40	31	22	25

Graf č. 21: Otázka č. 20 – Myslíte si, že mají média vliv na vzrůstající agresivitu dětí?
(v %)

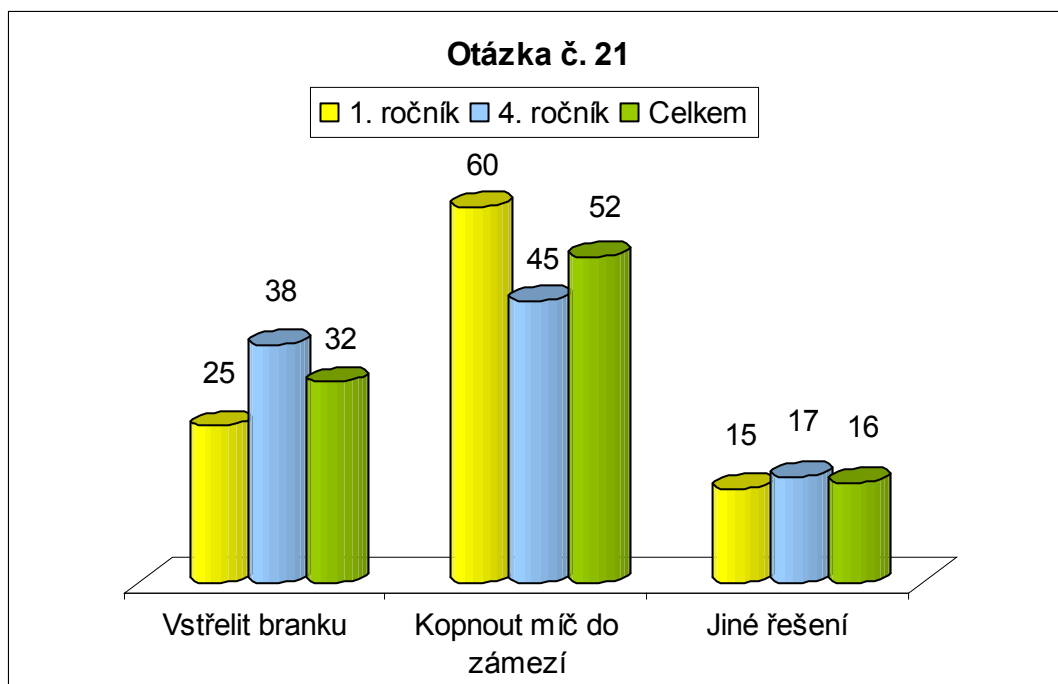
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že 40 % (48) respondentů si myslí, že média mají vliv na vzrůstající agresivitu dětí, 39 % (47) respondentů zvolilo odpověď „Spíše ano“. Naopak 6 % (7) dotazovaných zastává názor, že média nemají vliv na vzrůstající agresivitu dětí a 15 % (18) studentů se přiklonilo k odpovědi „Spíše ne“.

Tab. č. 22 – Vliv médií na vzrůstající agresivitu dětí

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
1. ročník	22	23	11	4
4. ročník	26	24	7	3
Celkem	48	47	18	7

Graf č. 22: Otázka č. 21 – Představte si situaci: Jste jako divák (fanoušek) na fotbalovém zápase. Stav zápasu je 1:1. Na hřišti se odehrává poslední minuta celého zápasu. A nastává situace, kdy útočník jednoho z týmů běží sám na branku soupeře. Nikdo ho nebrání. Brankář proti němu vyběhne, ale zakopne a zraní se (zůstává nehybně ležet). Jak by se měl útočník zachovat?

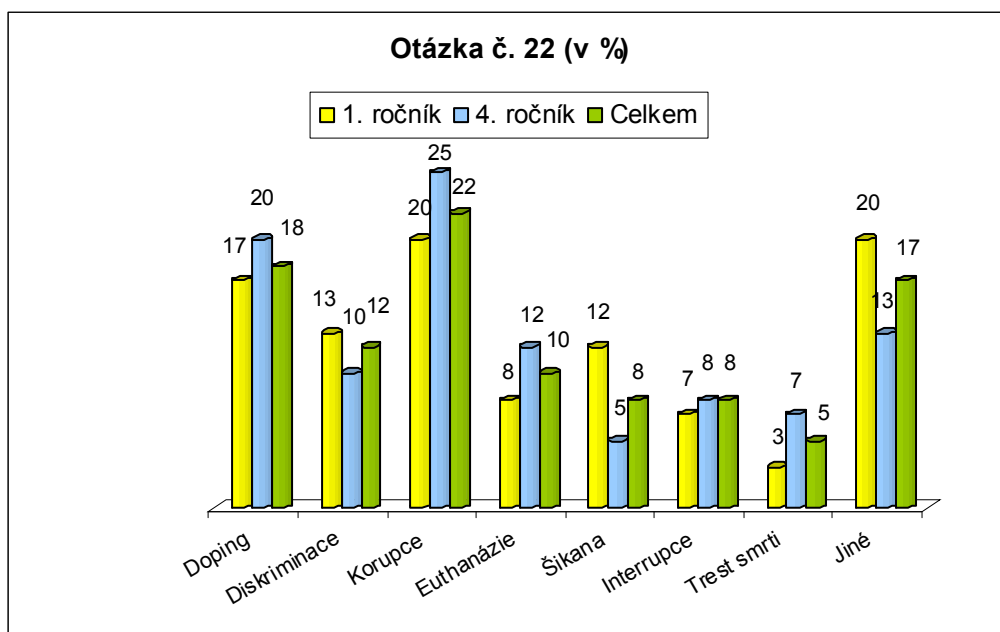
Zdroj: Vlastní výzkum

Podle názoru 32 % (38) respondentů by útočník měl vstřelit branku, 52 % (63) si myslí, že by měl míč kopnout do zámezí a přerušit tak hru a zbylých 16 % (19) navrhuje jiné řešení této situace, např. vystřelit z místa, kde právě jsem, a jít pomoci protihráči, ve sportu se ohledy moc neberou, hru by měl zastavit rozhodčí aj.

Tab. č. 23 – Situace na fotbalovém zápase

	Vstřelit branku	Kopnout míč do zámezí	Jiné řešení
1. ročník	15	36	9
4. ročník	23	27	10
Celkem	38	63	19

Graf č. 23: Otázka č. 22 – Pokuste se zformulovat současné podle Vás nejnaléhavější etické problémy? (v %)

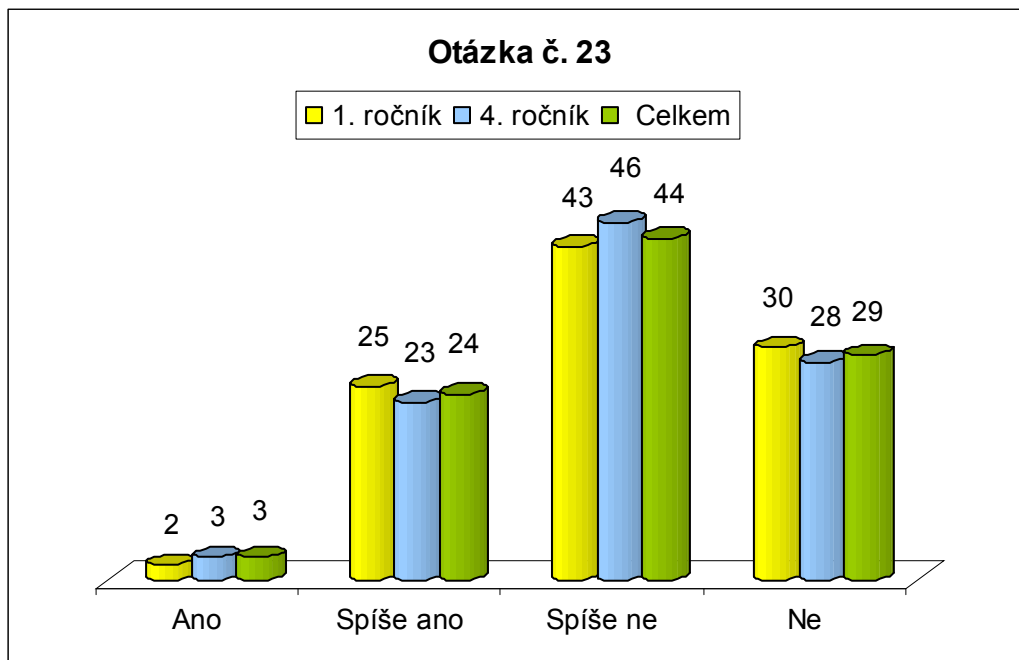
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že dotazovaní dospívající uvedli hned několik podle jejich názoru naléhavých etických problémů, např. problém dopingu ve sportu, diskriminace ve společnosti, korupce aj.

Tab. č. 24 – Nejnaléhavější etické problémy

	Doping	Diskriminace	Korupce	Eutanazie	Šikana	Interrupce	Trest smrti	Jiné
1. ročník	10	8	12	5	7	4	2	12
4. ročník	12	6	15	7	3	5	4	8
Celkem	22	14	27	12	10	9	6	20

Graf č. 24 : Otázka č. 23 – Myslíte si, že žít morálně (podle morálních zásad) je naivní a nevede k úspěchu (spokojenosti)? (v %)

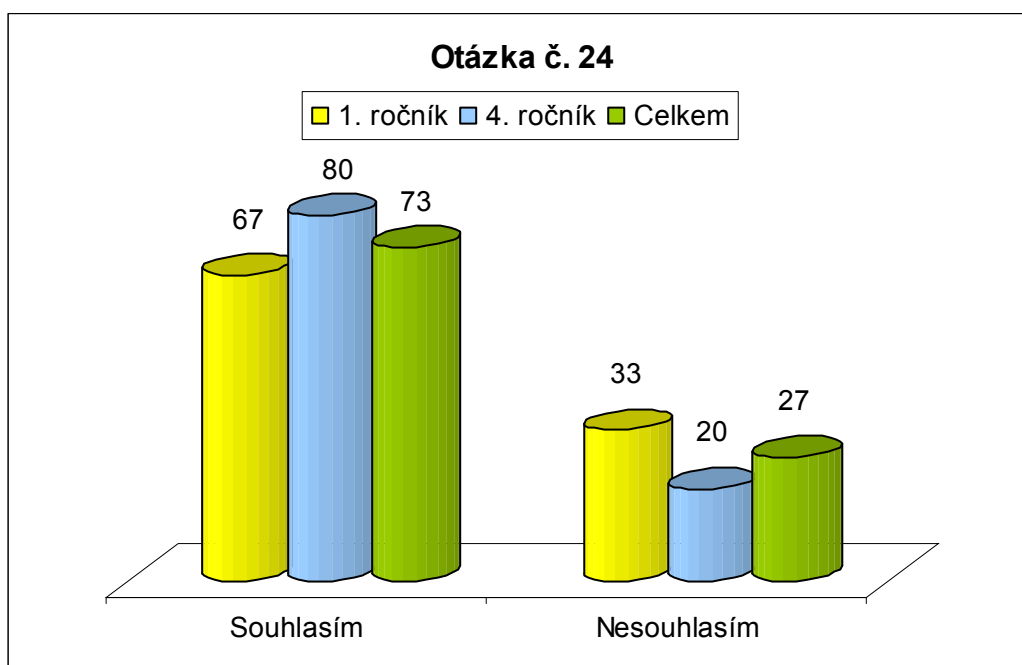
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu můžeme vyčíst, že 3 % (3) respondentů si myslí, že žít morálně je naivní a nevede k úspěchu a dalších 24 % (29) respondentů zvolilo odpověď „Spíše ano“. Naopak 29 % (35) dotazovaných s tímto výrokem nesouhlasí (odpovědělo striktně ne). A zbylých 44 % (53) respondentů zvolilo odpověď „Spíše ne“.

Tab. č. 25 – Myslíte si, že žít morálně (podle morálních zásad) je naivní a nevede k úspěchu (spokojenosti)?

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
1. ročník	1	15	26	18
4. ročník	2	14	27	17
Celkem	3	29	53	35

Graf č. 25: Otázka č. 24 – Co si myslíte o výroku: „Svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka.“ (v %)

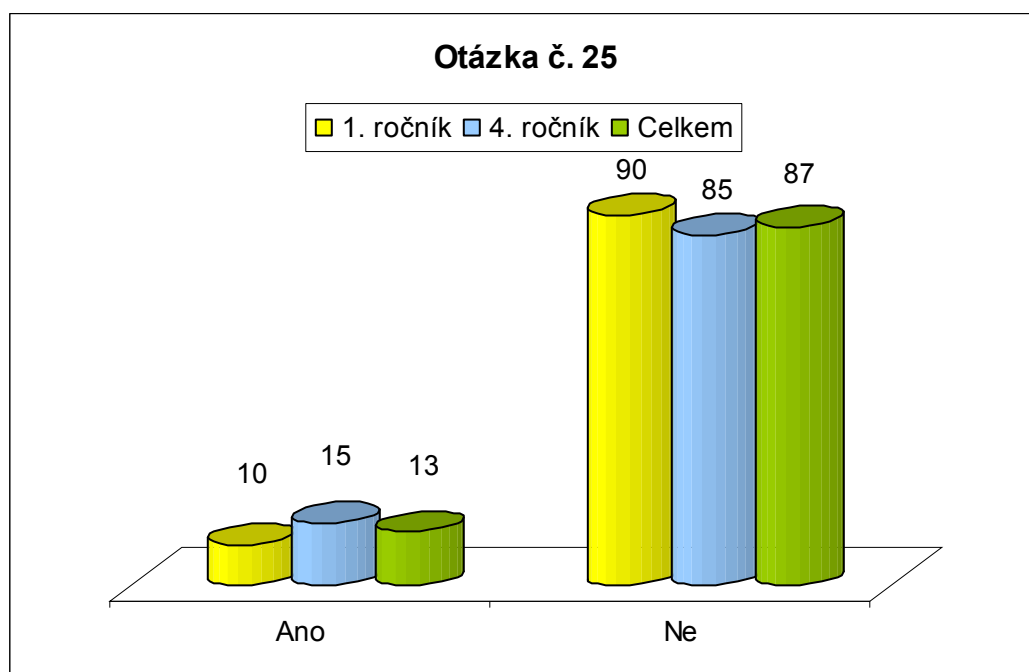
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že 73 % (88) respondentů souhlasí s tvrzením, že svoboda člověka končí tam, kde začíná svoboda jiného člověka. Naopak 27 % (32) studentů s tímto výrokiem nesouhlasí.

Tab. č. 26 – Co si myslíte o výroku: „Svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka.“

	Souhlasím	Nesouhlasím
1. ročník	40	20
4. ročník	48	12
Celkem	88	32

Graf č. 26: Otázka č. 25 – Myslíte si, že se lidé řídí zásadou: „Nečiň druhému to, co nechceš, aby činil on tobě.“ (v %)

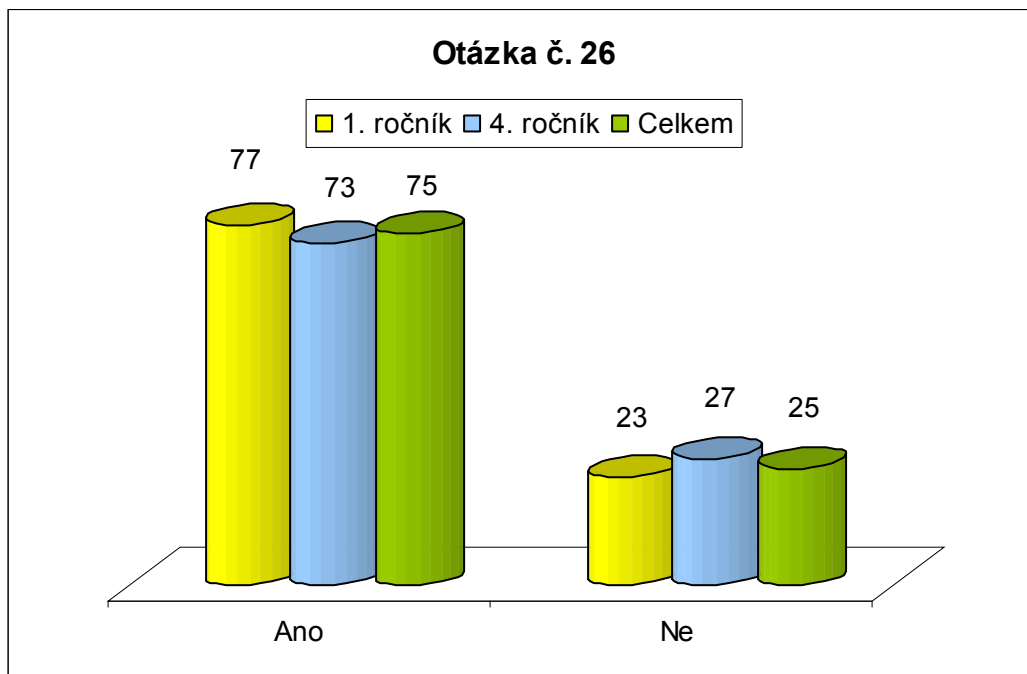
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje, že 13 % (15) dotazovaných zastává názor, že se lidé touto zásadou řídí. Naopak 87 % (105) respondentů si myslí, že se lidé touto zásadou neřídí.

Tab. č. 27 - Myslíte si, že se lidé řídí zásadou: „Nečiň druhému to, co nechceš, aby činil on tobě.“

	Ano	Ne
1. ročník	6	54
4. ročník	9	51
Celkem	15	105

Graf č. 27: Otázka č. 26 – A řídíte se touto zásadou ve svém životě vy sám/a? (v %)

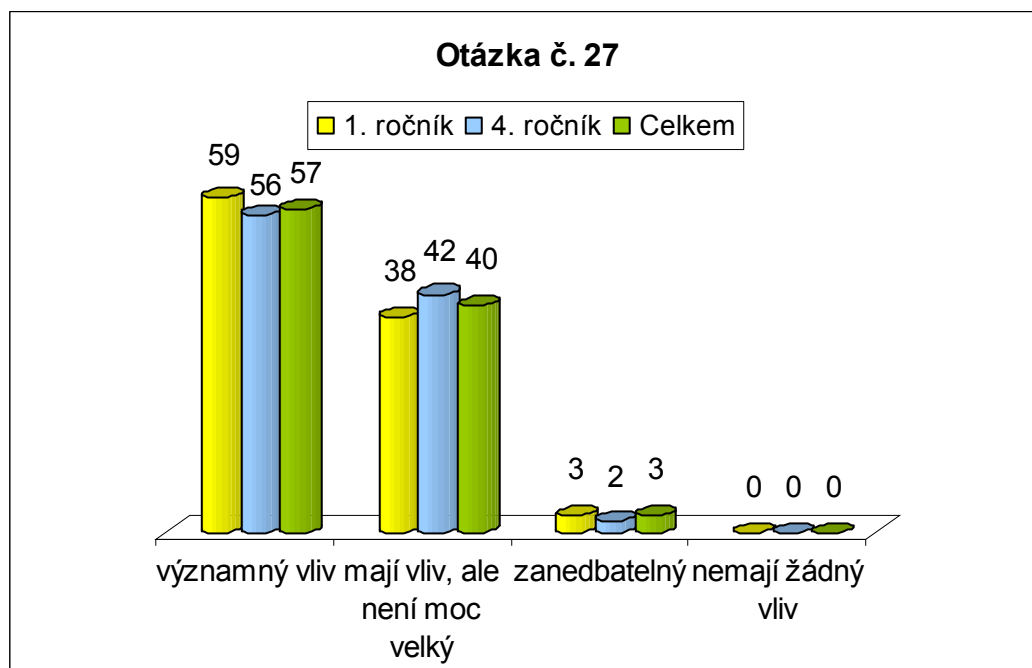
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf ukazuje, že 75 % (90) respondentů odpovědělo, že se touto zásadou ve svém životě řídí (snaží řídit), a naopak 25 % (30) respondentů odpovědělo, že se ve svém životě touto zásadou neřídí.

Tab. č. 28 - A řídíte se touto zásadou ve svém životě vy sám/a?

	Ano	Ne
1. ročník	46	14
4. ročník	44	16
Celkem	90	30

Graf č. 28: Otázka č. 27 – Jaký si myslíte, že mají vliv média na jednání (chování) dětí i dospělých? (v %)

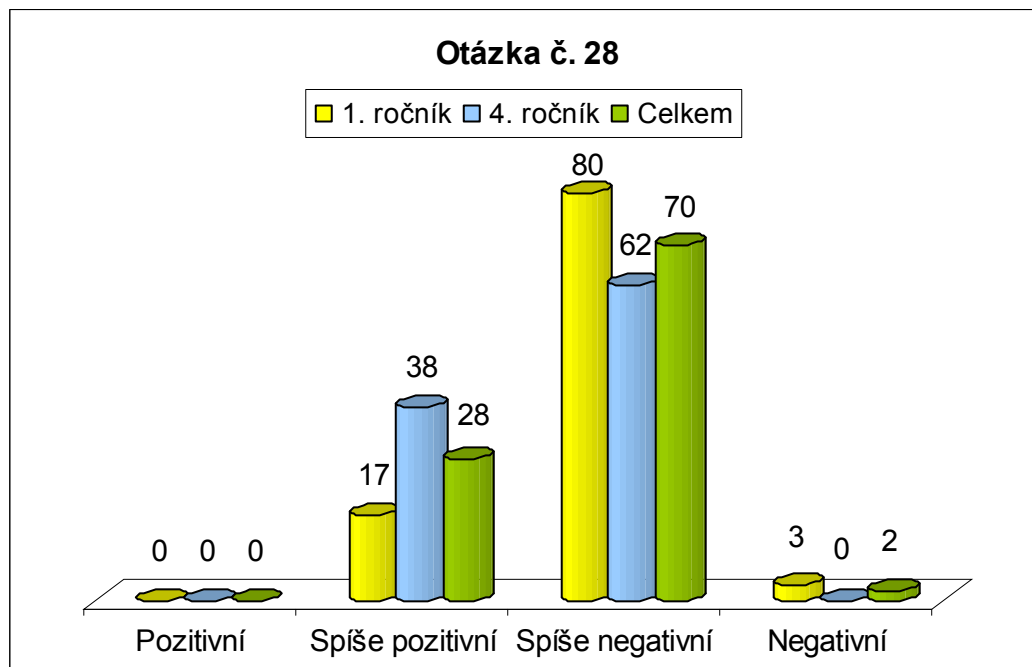
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že 57 % (69) dotazovaných si myslí, že média mají na jednání dětí a dospělých významný vliv, 40 % (48) dotazovaných si myslí, že média mají vliv na jednání lidí, ale není moc velký, 3 % (3) respondentů považuje vliv médií na jednání za zanedbatelný a žádný respondent nezastává názor, že média nemají žádný vliv.

Tab. č. 29 – Vliv médií na jednání dětí a dospělých

	významný	mají vliv, ale není moc velký	zanedbatelný	nemají žádný vliv
1. ročník	35	23	2	0
4. ročník	34	25	1	0
Celkem	69	48	3	0

Graf č. 29: Otázka č. 28 – Média mají podle Vás vliv (v %)

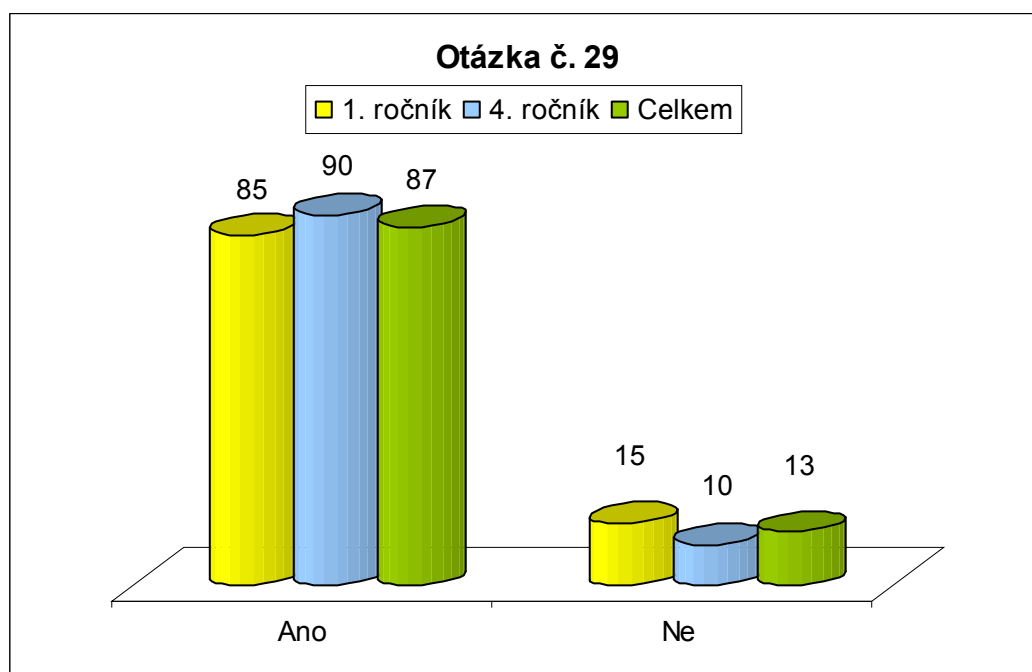
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že žádný z respondentů si nemyslí, že vliv médií na jednání je pozitivní, 28 % (33) respondentů si myslí, že vliv médií je spíše pozitivní. Naopak 70 % (85) zastává názor, že vliv médií je spíše negativní, a zbylá 2 % (2) si myslí, že vliv médií je negativní.

Tab. č. 30 – Vliv médií

	Pozitivní	Spíše pozitivní	Spíše negativní	Negativní
1. ročník	0	10	48	2
4. ročník	0	23	37	0
Celkem	0	33	85	2

Graf č. 30: Otázka č. 29 – Myslíte si, že je důležité žít podle morálních pravidel (zásad)? (v %)

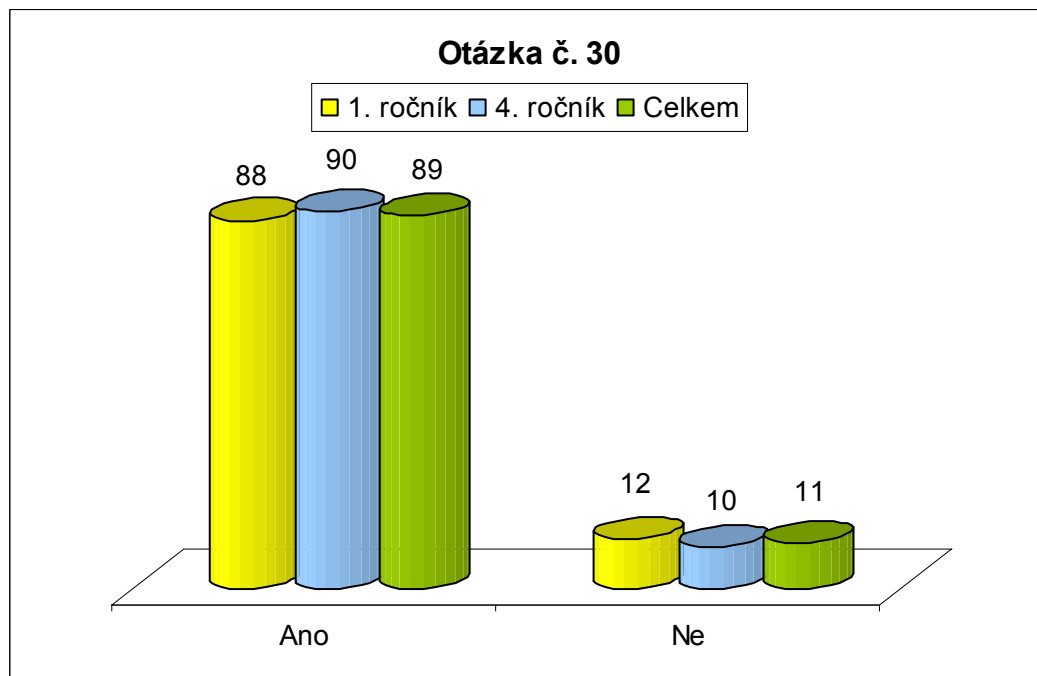
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje, že 87 % (105) respondentů si myslí, že žít podle morálních pravidel je důležité, a pouze 13 % (15) respondentů zastává naopak názor, že žít podle morálních zásad není důležité.

Tab. č. 31 - Myslíte si, že je důležité žít podle morálních pravidel (zásad)?

	Ano	Ne
1. ročník	51	9
4. ročník	54	6
Celkem	105	15

Graf č. 31: Otázka č. 30 – Snažíte se o to Vy sám/a? (v %)

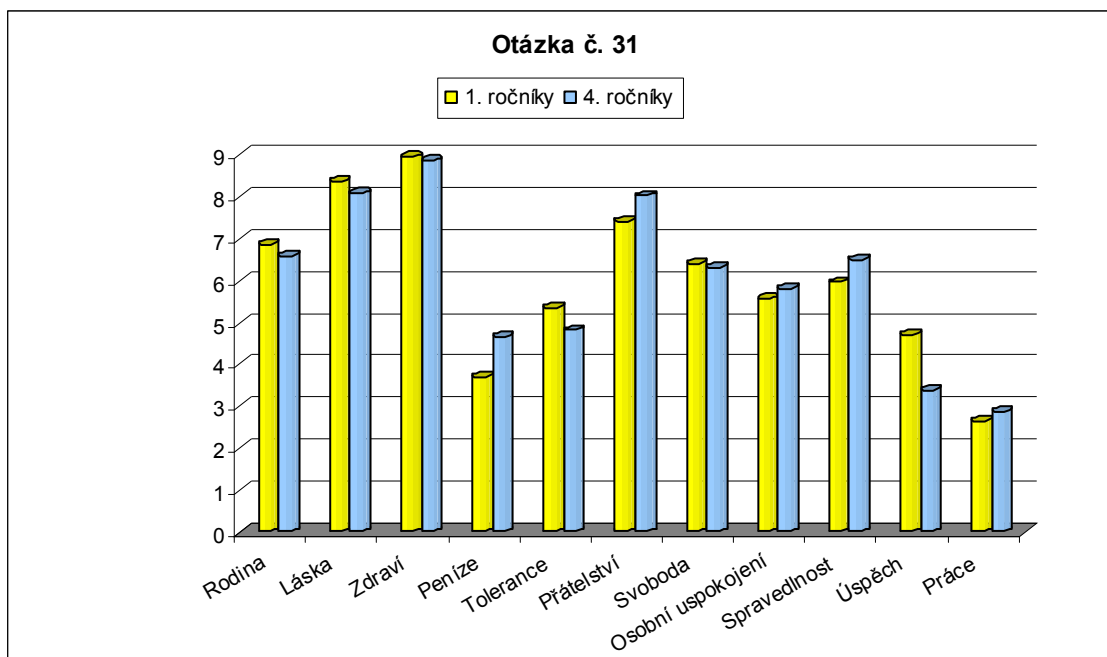
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že 89 % (107) respondentů odpovědělo, že se snaží žít podle morálních zásad a pouze 11 % respondentů zvolilo na tuto otázku odpověď „Ne“.

Tab. č. 32 - Snažíte se o to Vy sám/a?

	Ano	Ne
1. ročník	53	7
4. ročník	54	6
Celkem	107	13

Graf č. 32: Otázka č. 31 – Seřadte následující hodnoty podle toho, jak jsou pro Vás důležité (od nejdůležitější k méně pro Vás důležité): *zdraví, úspěch, spravedlnost, přátelství, práce, peníze, tolerance, láska, osobní (vnitřní) uspokojení, rodina, svoboda.*

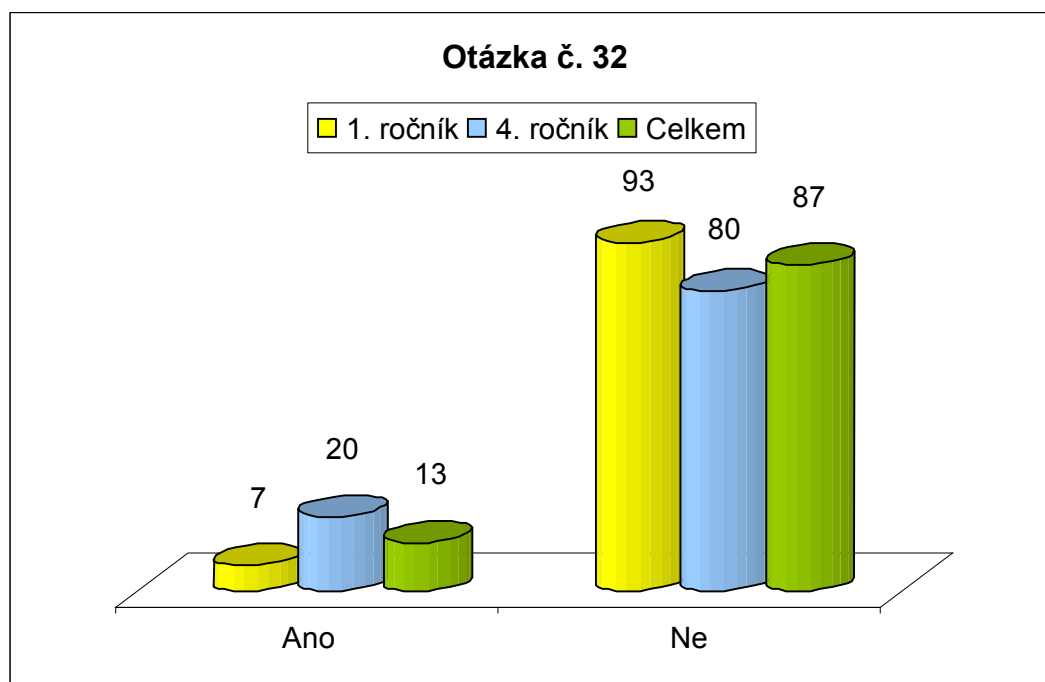
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu můžeme vyčíst, že obě věkové skupiny uvedly na prvních třech místech stejné hodnoty a ve shodném pořadí (1. zdraví, 2. láska a 3. přátelství). Na čtvrtém, pátém a šestém místě hodnotového žebříčku již došlo k malým změnám v pořadí hodnot (preferencích jednotlivých hodnot). Ale od sedmého až do jedenáctého místa se obě skupiny opět shodly v pořadí jednotlivých hodnot. Přehledně je pořadí jednotlivých hodnot u obou skupin znázorněno v tabulce č. 33.

Tab. č. 33

Hodnota	Pořadí	
	1. ročník	4. ročník
Zdraví	1	1
Láska	2	2
Přátelství	3	3
Rodina	4	6
Svoboda	5	4
Spravedlnost	6	5
Osobní uspokojení	7	7
Tolerance	8	8
Úspěch	9	9
Peníze	10	10
Práce	11	11

Graf č. 33: Otázka č. 32 – Představte si situaci: Člověk udělá něco, co není morální (např. zfalšuje cizí podpis). Na jeho provinění se nepřijde. Nikdo nepozná, že je podpis zfalšovaný. Ale on sám si uvědomí, co udělal, a chce to napravit a přiznat se k tomu, co udělal. Považujete to za slabost? (v %)

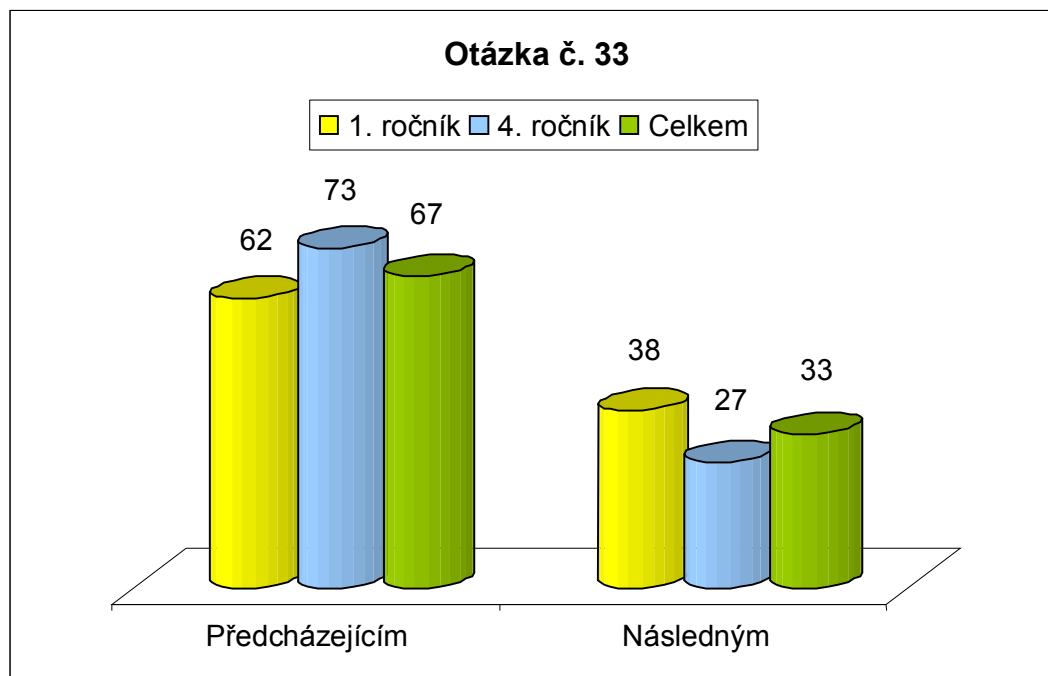
Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu můžeme vyčíst, že 13 % (16) dotazovaných takové chování považuje za slabost. Naopak 87 % (104) dotazovaných takové chování za slabost nepovažuje.

Tab. č. 34 – Člověk udělá něco nemorálního, nepřijde se na to, ale on se chce přesto přiznat. Považujete to za slabost?

	Ano	Ne
1. ročník	4	56
4. ročník	12	48
Celkem	16	104

Graf č. 34: Otázka č. 33 – Jakým svědomím se v životě více řídíte? (v %)

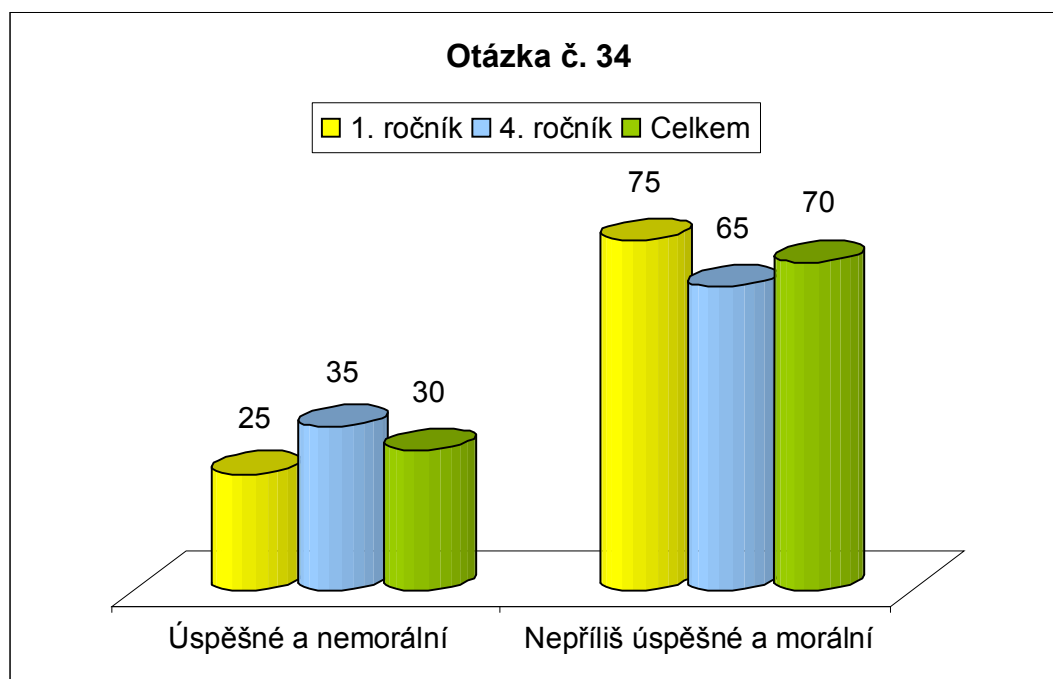
Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku, jakým svědomím se v životě více řídíte, odpovědělo 67 % (81) respondentů, že předcházejícím svědomím, a 33 % (39) respondentů, že svědomím následujícím.

Tab. č. 35 - Jakým svědomím se v životě více řídíte?

	Předcházejícím	Následným
1. ročník	37	23
4. ročník	44	16
Celkem	81	39

Graf č. 35: Otázka č. 34 – Jaké postavě ve filmu, seriálu nebo v knize většinou fandíte?
(v %)

Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že 30 % (36) respondentů odpovědělo, že fandí postavě úspěšné a nemorální a 70 % (84) respondentů odpovědělo, že fandí naopak postavě třeba nepříliš úspěšné, ale morální.

Tab. č. 36 - Jaké postavě ve filmu, seriálu nebo v knize většinou fandíte?

	Úspěšné a nemorální	Nepříliš úspěšné a morální
1. ročník	15	45
4. ročník	21	39
Celkem	36	84

5. DISKUZE

Ve své bakalářské práci jsem si pro praktickou část zvolila kvantitativní výzkum. Součástí tohoto kvantitativního výzkumu byl dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval 34 otázek. Dotazník obsahoval především otázky uzavřené, což znamenalo, že se respondent musel ztotožnit s některou z nabízených možností.

Cílem práce bylo zjistit, jaký mají mladí lidé názor na základní projevy morálního (obecně chápaného jako slušné) jednání.

Před začátkem vlastního výzkumného šetření jsem si stanovila čtyři pracovní hypotézy (1 hlavní a 3 dílčí):

Hypotéza I (hlavní hypotéza): Mladí lidé chápou základní normy slušného (morálního) jednání z pragmatického hlediska jako určitý projev slabosti (vzhledem k atmosféře ve společnosti, která je nastavena na dosažení úspěchu, mnohdy za jakoukoliv cenu).

A tři dílčí hypotézy:

Hypotéza II: Žít morálně (podle morálních zásad) považují dnešní mladí lidé za důležité.

Hypotéza III: Podle dotazovaných dospívajících je chování dnešního člověka ve společnosti (mezilidských vztazích) spíše neetické a zhoršuje se.

Hypotéza IV: Média mají podle názoru respondentů z etického hlediska na jednání lidí negativní vliv.

První dvě otázky dotazníku byly identifikační, týkaly se pohlaví a věku respondenta. Dále jsem do dotazníku zařadila i otázku týkající se náboženského vyznání respondentů. Díky této otázce bylo možné při zpracovávání výsledků zjistit, nakolik se odpovědi věřících respondentů odlišují od odpovědí respondentů, kteří se k víře nehlásí. K víře se přihlásilo celkem 22 dotazovaných, z toho 14 bylo z prvního ročníku a 8 ze čtvrtého ročníku. Předpokládala jsem, že odpovědi respondentů hlásících se k víře se budou významným způsobem odlišovat od ostatních. Tento předpoklad se však po vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření nepotvrdil. Srovnáním odpovědí věřících respondentů a respondentů, kteří se k víře nehlásí, nebyly zjištěny žádné výrazné

rozdíly. Odůvodněním této situace by mohl být malý počet respondentů hlásících se k víře ve zkoumaném souboru.

Hypotéza I (hlavní hypotéza) předpokládá, že mladí lidé chápou základní normy slušného (morálního) jednání z pragmatického hlediska jako určitý projev slabosti (vzhledem k atmosféře ve společnosti, která je nastavena na dosažení úspěchu, mnohdy za jakoukoliv cenu). V otázce č. 4 jsem se respondentů přímo zeptala, zda si myslí, že slušnost je ve společnosti chápána jako určitý projev slabosti. Z celkového počtu dotazovaných studentů s tímto tvrzením 45 % (55) z nich spíše nesouhlasilo a dalších 32 % (38) respondentů s tímto výrokem striktně nesouhlasilo. Naopak 18 % (21) respondentů se vyjádřilo, že tímto názorem spíše souhlasí a pouze 5 % (6) dotazovaných s daným tvrzením souhlasilo. Rozdíly mezi oběma věkovými skupinami byly jen velmi nepatrné.

Další otázka, která se vztahovala k této hypotéze, byla otázka č. 32, ve které jsem se dotazovaných ptala, zda si myslí, že přiznat svou vinu nebo alespoň svůj podíl na vině je projevem slabosti. Většina dotazovaných dospívajících 87 % (104) se přiklonila k odpovědi „Ne“ a pouhých 13 % (16) dotazovaných zvolilo odpověď „Ano“.

Z vyhodnocených výsledků vyplývá následující závěr: „Studenti Gymnázia v Písku nepovažují slušné (morální) jednání za projev slabosti“. Obě věkové skupiny se na tomto závěru shodují, tzn. že **hypotéza I se nepotvrdila**.

Bez minima sociálně uznávaných mravních norem, tj. bez jakéhokoli étosu, bez základního normativního konsenzu, není žádná společnost trvale a konzistentně možná. Nutnou podmínkou lidsky důstojného spolužití ve společnosti je přechod od (pouze subjektivní) morality k mravnosti (23). Velmi výstižně to formuluje Erazim Kohák: „Základní otázkou je, jak upřednostnit dlouhodobé potřeby celého společenství před krátkodobým a obvykle krátkozrakým sobeckým přáním jedinců, aniž bychom připravili jedince o jeho svébytnost. To je podmínkou všeho soužití a základní úkol všech etických pravidel“ (16).

Hypotéza II předpokládá, že mladí lidé považují žít morálně (tj. podle morálních zásad) za důležité. Na příslušnou otázku odpovídali respondenti následujícím

způsobem. Obě věkové skupiny dotazovaných studentů se opět ve výsledcích téměř shodovaly.

Nejprve jsem se studentů v otázce č. 29 ptala, zda si myslí, že žít morálně (podle morálních zásad) je důležité. Na tuto otázku odpověděla naprostá většina dotázaných dospívajících, tj. 87 % (105), že žít morálně je důležité. A pouze 13 % (15) respondentů se s tímto tvrzením neztotožňovalo. Další otázkou jsem se jich ptala, zda se oni sami snaží žít podle morálních zásad. Celkem 89 % (107) dotazovaných se přiklonilo k odpovědi „Ano“ a pouze 11 % (13) respondentů zvolilo odpověď „Ne“.

Další otázka, na kterou jsem se studentů zeptala a souvisí s touto hypotézou, byla otázka č. 23. Touto otázkou jsem se ptala, zda si myslí, že žít morálně (podle morálních zásad) je naivní a nevede k úspěchu (spokojenosti). Celkem 3 % (3) dotazovaných dospívajících s tímto tvrzením souhlasilo a 24 % (29) dotazovaných zastávalo názor, že žít morálně je spíše naivní. Naopak 44 % (53) respondentů s tímto tvrzením spíše nesouhlasilo a 29 % (35) respondentů striktně nesouhlasilo. Z výsledků odpovědí na tuto otázku tedy vyplývá, že studenti Gymnázia v Písku nepovažují žít morálně (tj. podle morálních zásad) za naivní.

Dále jsem se studentů ptala, v čem si myslí, že spočívá význam (důležitost) morálních zásad. Celkem 34 % respondentů spatřuje význam morálních zásad v tom, že usnadňují soužití lidí ve společnosti. Podle 26 % jsou morální zásady důležité proto, že vymezují hranice morálního jednání. Morální zásady jsou důležité, protože zachovávají ve společnosti určitý řád; tento názor zastává 19 % respondentů. Zbýlých 21 % respondentů vidí význam morálních zásad např. v tom, že dávají lidem pocit jistoty, v zachování života na Zemi atd. Při vyhodnocování odpovědí na tuto otázku jsem se však také setkala s názorem, že zásady nejsou k ničemu.

Z odpovědí na otázky č. 22, 23 a 29 vyplývá jasný závěr: „**Hypotéza II**, předpokládající, že si mladí lidé myslí, že žít podle morálních zásad je důležité, **se potvrdila**“.

V souvislosti s touto hypotézou jsem se respondentů ještě dotazovala, zda souhlasí s výrokem K. Lorenze: „*K postupnému zániku civilizace úplně postačí, když se moderní člověk zbaví všech morálních hodnot.*“ Na tuto otázku odpovědělo 90 % (108)

dotazovaných, že s výrokem souhlasí, a pouze 10 % (12) respondentů vyjádřilo naopak svůj nesouhlas s tímto tvrzením.

Bohužel také sport přišel o moderní étos třibení individuální ctnosti. Dřívější ideály ustoupily principu vyhledávání slasti, odreagování se a zvyšování hladiny adrenalinu. V kolektivní rovině pak sportovní podívaná přestává být výukou hodnot, ale stává se byznysem nabízejícím výjimečné výkony „překonávající meze lidských možností“ (18). A v důsledku tohoto silného tlaku na všechny sportovce (na čím dál tím lepší výkony) se možná ani nemůžeme divit tomu, že v posledních letech přibývá případů dopování sportovců. Přesto nechci tyto jedince nikterak ospravedlňovat. Vždyť každý z nás má možnost svobodně se rozhodnout, jak se zachová. A s následky svého jednání se musí vypořádat sám. Je však smutné, že hlavním motivujícím prvkem ke sportu jsou v dnešní době spíše peníze než cokoli jiného.

Respondentů jsem se ve svém dotazníku ptala, co si myslí o dopování sportovců. A zda je takové chování pohoršuje, či nikoliv. Na první z těchto otázek odpověděla většina všech studentů 65 % (79), že dopování považují jednoznačně za neetické, 32 % (38) respondentů považuje takové chování za spíše neetické, pouze 3 % (3) dotazovaných považuje doping za spíše etické chování a žádný z respondentů nepovažuje dopování za etické. Na druhou otázku, zda je dopování sportovců pohoršuje, odpovědělo celkem 55 % (66) dotázaných, že je takové chování pohoršuje a zbylých 45 % (54) respondentů odpovědělo, že je dopingové aféry nepohoršují. Tyto výsledky mě musím se přiznat poněkud překvapily. Důvodem by mohla být značná rozkolísanost a uvolněnost norem v dnešní společnosti, která ovlivňuje názory mladých lidí, a nejenom jich, ale nás všech. Jankovský zmiňuje v souvislosti s postmoderní dobou důležitou otázku: „Jaké jsou vlastně možnosti, ale i limity lidského jednání?“ (15). Podle Baumana jsme všichni na sobě více, či méně zřejmě závislí a neseme větší, či menší díl zodpovědnosti za to, co děláme, či naopak neděláme, protože svoboda je v první řadě o zodpovědnosti. Měli bychom se proto vymanit z role pasivních diváků, kteří jsou účastní nespravedlností a křivd, ale nic nepodnikají, aby jim zabránili. V minulosti se v souvislosti se společenským vývojem hovořilo o cestě do lepších časů. Dnes si je nutno přiznat, že jde o to přetrvat. Základní otázka, kterou Bauman, a

nejenom on, klade, není ničím novým, jen je stále naléhavější: co jsme zač a čím chceme být? Konzumenty, nebo občany? Každý z nás má právo usilovat o své bezpečí a štěstí, i když se to všem nemůže podařit (38).

V dotazníku jsem se respondentů také ptala, jaký je jejich názor na etické kodexy. Celkem 54 % (65) dotazovaných dospívajících se hlásí k názoru, že etické kodexy jsou důležité, 33 % (40) dotazovaných zastává názor, že jsou zajímavé, 13 % (15) respondentů zvolilo odpověď „bez většího zájmu“, a žádný z dotazovaných si nemyslí, že by to byla ztráta času. Na další otázku, zda znají nějaký etický kodex, však paradoxně odpovědělo 68 % (82) dotazovaných, že žádný etický kodex neznají a pouze 32 % (38) respondentů odpovědělo, že nějaký etický kodex zná. Respondenti, kteří odpověděli, že nějaký etický kodex znají, měli uvést příklad etického kodexu. Z odpovědí respondentů jsem zjistila, že většina studentů si etický kodex spletla se základními pravidly slušného chování. Mezi respondenty, kteří skutečně napsali nějaký etický kodex, byla nejčastěji uváděným dokumentem Listina základních práv a svobod.

Dolista a Ježek uvádějí nejdůležitější důvody pro existenci profesních kodexů: 1) signalizuje veřejnosti, že daná profesní skupina usiluje o etické postupy, 2) stanovuje jasné hranice etického chování v dané sféře, rozhodně však není jeho cílem nahradit individuální morální hodnoty, 3) usnadňuje rozhodování a orientaci v každodenních specifických problémech, 4) usměrňuje chování příslušníků dané profese, 5) vytváří prostředí napomáhající prosazování etických postupů a 6) je nástrojem kontroly etického chování (6).

Studenti Gymnázia v Písku odpověděli na otázku, jakou funkci by měly plnit etické kodexy ve společnosti, takto: 66 % (79) dotazovaných zastává názor, že etické kodexy by měly ve společnosti plnit funkci regulativní. Názor, že etické kodexy by měly plnit funkci ochrannou, uvedlo 14 % (17) respondentů, 11 % (13) respondentů se domnívá, že by etické kodexy měly plnit funkci podpůrnou, a zbylých 9 % (11) si myslí, že by etické kodexy měly plnit funkci kontrolní (připisuje etickým kodexům funkci kontrolní). Myslím, že studenti funkci etických kodexů docela dobře vystihli.

Etickým „hitem“ současnosti je problematika médií. Volání po etice žurnalistiky reaguje na nespoutanost a manipulativnost médií, poukazuje na jejich cynismus

s nerespektování soukromí a podbízivost. Tyto problémy jsou však staré jako média sama a dnes nenabývají hrozivější podoby než dříve. Etickým problémem však je bezprecedentní nárůst moci médií. Média dnes dovedou značným způsobem měnit realitu, navíc televize, která se stala dominantním médiem, ruší distanci mezi informací a faktem, vytváří hyperrealitu a znemožňuje kritické a objektivní posouzení skutečnosti (18).

Dílčí **hypotéza IV** předpokládá, že média mají na chování lidí z etického hlediska spíše negativní vliv. V otázce č. 28 jsem se studentů ptala, jaký mají podle jejich názoru média vliv na chování (jednání) lidí v současné společnosti. 70 % (85) respondentů zastává názor, že média mají spíše negativní vliv, 2 % (2) dotazovaných zvolilo odpověď, že média mají negativní vliv. Naopak 28 % (33) dospívajících si myslí, že média mají vliv spíše pozitivní, a žádný z respondentů si nevybral odpověď, že média mají pozitivní vliv.

Dále jsem respondentům položila ohledně médií otázku, zda si myslí, že média mají svůj podíl na vzrůstající agresivitě dětí. Celkem 40 % (48) dotazovaných s výše uvedeným tvrzením souhlasilo, 39 % (47) dospívajících zvolilo odpověď „spíše ano“, 15 % (18) se přiklání naopak k odpovědi „spíše ne“, a pouze 6 % (7) respondentů s tímto tvrzením nesouhlasilo.

Otázka č. 27 zněla: „Jaký si myslíte, že mají média vliv na jednání dětí i dospělých.“ Celkem 57 % (69) dotazovaných si myslí, že média mají na jednání dětí a dospělých významný vliv, 40 % (48) dotazovaných zvolilo odpověď, že média mají vliv na jednání lidí, ale není moc velký, 3 % (3) respondentů považuje vliv médií na jednání za zanedbatelný, a žádný respondent nezastává názor, že média nemají žádný vliv. Z vyhodnocení výsledků vyplývá, že **hypotéza IV byla potvrzena**.

Hypotéza III předpokládala, že mladí lidé považují chování dnešního člověka ve společnosti (v mezilidských vztazích) za spíše neetické. Otázkou č. 5 jsem se studentů ptala, jak by zhodnotili chování dnešního člověka v mezilidských vztazích. Většina z celkového počtu respondentů, tj. 78 % (94) si myslí, že chování dnešního člověka je spíše neetické a zhoršuje se, 21 % (25) dotazovaných se přiklonilo k názoru, že chování dnešního člověka je spíše etické, a zlepšuje se, 1 % (2) respondentů zvolilo

odpověď, že chování dnešního člověka je neetické, a žádný z respondentů nezastává názor, že chování dnešního člověka je etické. Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že **hypotéza III byla potvrzena.**

V otázce č. 22 jsem po studentech požadovala, aby se pokusili zformulovat podle nich nejnaléhavější současné etické problémy. Dotazovaní dospívající uvedli hned několik podle jejich názoru naléhavých etických problémů, např. problém dopingu ve sportu, diskriminace ve společnosti, korupce, euthanázie, problém šikanování na školách aj.

V roce 1996 provedl P. Sak výzkum, ve kterém se zabýval hierarchií hodnot české mládeže. Do dotazníku jsem také zařadila otázku týkající se hodnot. Studenti měli seřadit jedenáct různých hodnot podle důležitosti jakou pro ně daná hodnota má (od nejdůležitější k méně důležité). Z grafu č. 32 vyplývá, že obě věkové skupiny uvedly na prvních třech místech stejné hodnoty a ve shodném pořadí (1. zdraví, 2. láska a 3. přátelství). Na čtvrtém, pátém a šestém místě hodnotového žebříčku již došlo k malým změnám v pořadí hodnot (preferencích jednotlivých hodnot). Ale od sedmého až do jedenáctého místa se obě skupiny opět shodly v pořadí jednotlivých hodnot (7. osobní uspokojení, 8. tolerance, 9. úspěch, 10. peníze, 11. práce). Přehledně je pořadí jednotlivých hodnot u obou věkových skupin znázorněno v tabulce č. 33. Ve výzkumu, který provedl P. Sak, zaujaly prvních jedenáct míst v žebříčku hodnot následující hodnoty: 1. zdraví, 2. mír, 3. láska, 4. přátelství, 5. svoboda, 6. životní prostředí, 7. životní partner, 8. pravda, 9. rodina a děti, 10. demokracie a 11. plat a další příjmy (30).

V otázce č. 11 jsem po respondentech požadovala, aby se pokusili definovat slušnost. Nejvíce respondentů 37 % (45) by slušnost definovalo jako ohleduplné (nesobecké) chování, dalších 33 % (39) dotazovaných slušnost definovalo obecně jako morální jednání, 13 % (16) ji definovalo jako vlastnost, která ulehčuje soužití lidí, 6 % (7) slušnost definovalo jako kvalitativní rys osobnosti utvářený výchovou a zbylých 11 % (13) respondentů definovalo slušnost ještě jiným způsobem, který se neopakoval.

6. ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jaký postoj zaujímají studenti prvních a čtvrtých ročníků Gymnázia v Písku k morálce a morálnímu jednání ve společnosti. Dále také zjistit, jaké jednání pokládají ještě za morální a jaké už považují za nemorální. Výsledky dotazníkového šetření byly porovnány s vybranými současnými autory zabývajícími se touto problematikou (otázkami mravní odpovědnosti a charakterem morálky a etiky v „postmoderní“ společnosti. V souvislosti s těmito cíli byly stanoveny a zkoumány následující hypotézy:

Hypotéza I: Mladí lidé chápou základní normy slušného (morálního) jednání z pragmatického hlediska jako určitý projev slabosti (vzhledem k atmosféře ve společnosti, která je nastavena na dosažení úspěchu, mnohdy za jakoukoliv cenu). Tato hypotéza nebyla výsledky dotazníkového šetření potvrzena. Většina studentů nesouhlasí s tvrzením, že je slušnost projevem slabosti. Z celkového počtu dotazovaných s tímto tvrzením spíše nesouhlasilo 45 % dotazovaných dospívajících a dalších 32 % respondentů s tímto výrokem striktně nesouhlasilo. Z vyhodnocených výsledků vyplývá následující závěr: „Studenti Gymnázia v Písku nepovažují slušné (morální) jednání za projev slabosti“. Obě věkové skupiny se na tomto závěru shodují.

Hypotéza II : Žít morálně (podle morálních zásad) považují dnešní mladí lidé za důležité. Tato hypotéza byla výsledky dotazníkového šetření potvrzena. Většina studentů bezvýhradně souhlasí s tvrzením, že žít morálně je důležité. Obě věkové skupiny respondentů se opět ve výsledcích téměř shodovaly.

Hypotéza III : Podle dotazovaných studentů je chování dnešního člověka ve společnosti (mezilidských vztazích) spíše neetické a zhoršuje se. Tato hypotéza byla výsledky dotazníkového šetření potvrzena. Otázkou č. 5 jsem se studentů ptala, jak by zhodnotili chování dnešního člověka v mezilidských vztazích. Většina z celkového počtu

respondentů (tj. 78 %) si myslí, že chování dnešního člověka je spíše neetické a zhoršuje se.

Hypotéza IV : Média mají podle názoru respondentů z etického hlediska na jednání lidí spíše negativní vliv. Tato hypotéza byla výsledky dotazníkového šetření potvrzena. Celkem 70 % respondentů se přiklání k názoru, že média mají na chování (jednání) lidí spíše negativní vliv.

Pohledy mladých lidí na to, co je a co není morální jednání jsou velmi různé. Na základě výsledků provedeného výzkumu musím konstatovat, že jsem zaznamenala značnou rozkolísanost mezi názory jednotlivých respondentů – možnou příčinou tohoto jevu může být na první pohled zjevná rozkolísanost norem v dnešní „postmoderní“ společnosti. V posledních několika letech jsme se stali možná až příliš shovívavými vůči některým druhům chování.

Myslím si, že by bylo velmi přínosné, kdyby se do učebních osnov začlenil nějaký předmět, který by se více zabýval problematikou morálky a morálního jednání. Popřípadě by možná bylo přínosné i zavedení poradce pro tuto oblast.

Přínosem této bakalářské práce je zpřehlednění vývoje morálních systémů (směřování k morálnímu ideálu) a názorů respondentů na vybrané etické problémy, které mohou využít především učitelé SŠ, případně vychovatelé při své pedagogické práci.

Výsledky bakalářské práce by měly posloužit k informování široké i odborné veřejnosti o názorech určitého vzorku mladé generace na slušnost (morální jednání) v interpersonálním vztahu.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

1. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2001. Přeložil Karel Šprunk. 292 s. ISBN 80-200-0917-5.
2. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Přeložil Karel Šprunk. 377 s. ISBN 80-7178-804-X.
3. BAUMAN, Z. *Szanse etyki w zglobalizowanym świecie*. Vyd. 1. Kraków: Znak, 2007. Přeložil: Jan Vitoň. 377 s. ISBN 978-83-240-0870-4.
4. BENYOVSZKY, L. a kol. *Úvod do filosofického myšlení*. Vyd. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 559 s. ISBN 978-80-7380-040-6.
5. BUREŠ, R. *Základy etiky*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství S & M, 1991. 31 s. ISBN 80-900096-5-4.
6. DOLISTA, JEŽEK DOLISTA, J., JEŽEK, R. *Etika zaměstnance veřejné správy*. Vyd. 1. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 122 s. ISBN 80-86708-20-9.
7. ERIKSON, E. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Vyd. Praha: NLN Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. ISBN 80-7106-291-X.
8. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. Přeložil Karel Balcar. 384 s. ISBN 80-7178-063-4.
9. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl: úvod od logoterapie*. Vyd. 1. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994. 87 s. ISBN 80-901601-4-X.
10. GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. Přeložila Eva Klimentová. 192 s. ISBN 80-7178-402-8.
11. HALÍK, T. *Vzdáleným nablízku: Vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 252 s. ISBN 978-80-7106-907-2.
12. HARTL, P, HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
13. HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. Přeložil Ondřej Müller. 175 s. ISBN 80-7178-154-1.
14. IVANOVÁ, K. *Základy etiky a organizační kultury v managementu z*

- zdravotnictví*. Vyd. 1. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2006. 240 s. ISBN 80-7013-442-9.
15. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
 16. KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití (kapitoly z mezilidské etiky)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2004. 216 s. ISBN 80-86429-35-0.
 17. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
 18. LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti: Bezbolestná etika nových demokratických časů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. Přeložili: Martin Pokorný a Alena Bláhová. 311 s. ISBN 80-7260-008-7.
 19. MACEK, P. *Adolescence*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
 20. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
 21. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 1993. 679 s. ISBN 80-85603-34-9.
 22. NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Vyd. 1. Praha: Vodnář, 1995. 397 s. ISBN 80-85255-74-X.
 23. NESVADBA, P. *Filosofie a etika*. Vyd. 1. Plzeň: nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 331 s. ISBN 80-86898-92-X.
 24. OLŠOVSKÝ, J. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2005. 261 s. ISBN 80-200-1266-4.
 25. PECKA, D. *Člověk: Filosofická antropologie II.- Lidská přirozenost*. Vyd. 1. Řím: Křesťanská akademie, 1971a. 450 s. Studium. sv. 14. ISBN - neuvedeno.
 26. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2003. 322s. ISBN 80-7178-772-8
 27. PŘÍKASKÝ, J. *Učebnice základů etiky*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 134 s. ISBN 80-7192-505-5.
 28. ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. 390

- s. ISBN 80-7367-124-7.
29. ŘÍČAN, P. *Krotíme obrazovku : jak vést děti k rozumnému užívání médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. 62 s. ISBN 80-7178-084-7.
 30. SAK, P. *Proměny české mládeže*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
 31. SOKOL, J. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 222 s. ISBN 80-7178-627-6.
 32. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Vyd. 4. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 2004. 392 s. ISBN 80-7021-713-8.
 33. STUHLÍKOVÁ, I. *Základy psychologie emocí*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 227 s. ISBN 978-80-7367-282-9.
 34. SUCHÝ, A. *Mediální zlo – mýty a realita*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství TRITON, 2007. 168 s. ISBN 978-80-7254-926-9.
 35. THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. Přeložila: Pavla Císařová. 168 s. ISBN 80-7178-806-6.
 36. VÁGNEROVÁ, M. *Úvod do psychologie*. Vyd. 2. Praha: nakladatelství Karolinum, 2003. 210 s. ISBN 80-246-0015-3.
 37. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
 38. VITONĚ, J. *Morální jednání – otázka svobodné volby*. In *Nové trendy v ošetrovatelství III*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004.
 39. VITONĚ, J. *Etika v procesu globalizace*. Referát na VII. Jihočeských ošetrovatelských dnech, České Budějovice 11. – 12. září 2008, v tisku, publikováno se svolením autora.
 40. WEST, G. K. *Dobrodružství psychického vývoje: kapitoly z vývojové psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. Přeložil Ivo Müller. 248 s. ISBN 80-7178-648-5.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Adolescence

Etika

Globalizace

Hodnoty

Morálka

Morální vývoj

Postmoderní společnost

9. PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Dotazník

DOTAZNÍK

Jmenuji se Lucie Kuřátková a jsem studentkou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, bakalářského oboru na Zdravotně sociální fakultě. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, určeného studentům středních škol. Obsahuje 45 otázek. Tento dotazník je podkladem k výzkumné části mé bakalářské práce s názvem „Je slušnost (morální jednání) slabostí?“. Dotazník je zcela anonymní, veškerá v něm uvedená data budou použita pouze pro účely bakalářské práce.

Pokyny k vyplnění:

Zakroužkujte, prosím, vždy jednu odpověď, která je Vašemu názoru nejbližší.

1. Věk:

2. Pohlaví: a) žena
b) muž

3. Hlásíte se k nějakému náboženství: a) spíše ano
b) spíše ne

4. Souhlasíte s tvrzením, že slušnost (morální jednání) je v moderní společnosti chápána jako určitý projev slabosti?

a) ano
b) spíše ano
c) spíše ne
d) ne

Svou odpověď odůvodněte

5. Jak byste zhodnotil/a chování dnešního člověka v mezilidských vztazích?

a) etické
b) spíše etické, zlepšuje se
c) spíše neetické, zhoršuje se
d) neetické

6. Děláte si starosti, abyste někomu svým jednáním (chováním) neublížil/a?

a) ano
b) ne

Svou odpověď odůvodněte

.....
.....

7. Jaký je Váš názor na etické kodexy (soubory zásad, jimiž by se člověk měl ve svém chování a jednání s jinými lidmi řídit) ?

- a) jsou důležité a přínosné pro společnost
- b) jsou zajímavé
- c) bez většího významu
- d) zbytečná ztráta času

8. Jakou funkci by měly plnit etické kodexy ve společnosti (např.: ve zdravotnictví)?

.....
.....
.....

9. Znáte nějaký etický kodex?

- a) ano, napište jaký
- b) ne

10. Představte si situaci: Jedete v MHD. V autobuse už není žádné místo k sezení a na další zastávce přistoupí starší paní. V tu chvíli se postaví mladý muž / dívka v přední části autobusu a pouští paní, aby si sedla na jeho místo. Co si pomyslíte?

- a) to je slušný člověk
- b) proč to udělal, vždyť přišel dřív (a kdo dřív přijde, ten dřív mele)
- c) to je jako ze starého filmu
- d) nic, nepřemýšlíte nad tím

11. Jak byste definoval/a slušnost

.....
.....
.....

12. Co si myslíte o lhaní? Je to podle Vás morální jednání?

- a) ano (každý přece někdy zalže)
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

13. Zalhal/a jste někdy ?

- a) ano
- b) ne

14. Co podle Vás vede člověka k tomu, aby zalhal. Co je nejčastějším důvodem?

- a) obava z trestu (že udělal něco, co neměl nebo naopak neudělal, co měl)
- b) obava, aby někomu neublížil
- c) rychlejší dosažení úspěchu
- d) jiné řešení, uveďte

15. Co si myslíte o dopování sportovců? Takové chování je podle Vás:

- a) etické
- b) spíše etické
- c) spíše neetické
- d) neetické

16. Pohoršuje Vás dopování sportovců ?

- a) ano
- b) ne

Svou odpověď odůvodněte:

17. Myslíte si, že by měl být úspěch provázen morálním jednáním ?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

18. Souhlasíte s výrokem: „K postupnému zániku civilizace úplně postačí, když se moderní člověk zbaví všech morálních hodnot.“ (K. Lorenz)

- a) ano
- b) ne

19. V čem si myslíte, že spočívá význam (důležitost) morálních zásad?

.....

20. Myslíte si, že mají média vliv na vzrůstající agresivitu dětí?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

21. Představte si situaci: Jste jako divák (fanoušek) na fotbalovém zápase. Stav zápasu je 1:1. Na hřišti se odehrává poslední minuta celého zápasu. Nastává situace, kdy útočník jednoho z týmů běží sám na branku soupeře. Nikdo ho nebrání. Brankář proti němu vyběhne, ale zakopne a zraní se (zůstává nehybně ležet). Jak by se měl útočník zachovat?

- a) na nic se neohlížet a vstřelit branku do prázdné brány (jde přece o vítězství)
- b) kopnout míč do zámezí, aby byla hra přerušena
- c) jiné řešení, uveďte jaké
-

22. Pokuste se zformulovat současné podle Vás nejnaléhavější etické problémy (např.: ve zdravotnictví, ve sportu, v zaměstnání atd.)

.....
.....
.....

23. Myslíte si, že žít morálně (podle morálních zásad) je naivní a nevede k úspěchu (spokojenosti) ?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

24. Co si myslíte o výroku: „Svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka.“

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím

Odůvodněte svou odpověď

.....

.....

25. Myslíte si, že se lidé řídí zásadou: „Nechť druhému to, co nechceš, aby činil on tobě.“

- a) ano
- b) ne

26. A řídíte se touto zásadou ve svém životě Vy sám/a?

- a) ano
- b) ne

27. Jaký si myslíte, že mají vliv média na jednání (chování) dětí i dospělých ?

- a) výrazný (významný) vliv
- b) určitě mají vliv, ale není moc velký
- c) zanedbatelný
- d) nemají žádný vliv

28. Média mají podle Vás vliv:

- a) pozitivní
- b) spíše pozitivní
- c) spíše negativní
- d) negativní

29. Myslíte si, že je důležité žít podle morálních pravidel (zásad) ?

- a) ano
- b) ne

Svou odpověď odůvodněte

.....

.....

30. Snažíte se o to Vy sám/a?

- a) ano
- b) ne

Odůvodněte svou odpověď (proč ano, popřípadě proč ne):

.....

.....

31. Seřad'te následující hodnoty podle toho, jak jsou pro Vás důležité (od nejdůležitějších k méně pro Vás důležité): *úspěch, poctivost, spravedlnost, přátelství, postavení v zaměstnání, svědomí, peníze, spolupráce, tolerance, osobní (vnitřní) uspokojení, rodinný život.*

1.
2.

3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.

32. Představte si situaci, kdy člověk udělá něco, co není morální (např.: zfalšuje cizí podpis). Na jeho provinění se nepřijde. Nikdo nepozná, že je podpis zfalšovaný. Ale on sám si uvědomí, co udělal a chce to napravit a přiznat se k tomu, co udělal. Považujete to za slabost?

- a) ano
- b) ne

33. Jakým svědomím se v životě více řídíte?

- a) předcházejícím (mravní úsudek je učiněn před samotným činem)
- b) následným (úsudek, který vznikl až po činu)

Svou odpověď odůvodněte

.....

.....

34. Jaké postavě ve filmu, seriálu, nebo v knize většinou fandíte?

- a) úspěšné a nemorální
- b) nepřiliš úspěšné a morální

Děkuji Vám za spolupráci a za čas strávený vyplňováním dotazníku. Přeji hezký zbytek dne a hodně studijních úspěchů.